

UCHWAŁA NR LXXXII/2398/2010
RADY MIASTA STOŁECZNEGO WARSZAWY
z dnia 13 maja 2010r.

w sprawie przyjęcia Programu „Rodzina” na lata 2010-2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 2 i 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.¹⁾) oraz art.17 ust. 1 pkt 13 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.²⁾) uchwala się, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program „Rodzina” na lata 2010 - 2020, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi m.st. Warszawy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodnicząca
Rady m.st. Warszawy
(-)
Ewa Malinowska-Grupińska

---

¹⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271 i Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 80, poz. 717 i Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203 i Nr 167, poz. 1759, z 2005 r. Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457, z 2006 r. Nr 17, poz. 128 i Nr 181, poz. 1337, z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974 i Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111 i Nr 223, poz. 1458 oraz z 2009 r. Nr 52, poz. 420, Nr 157, poz. 1241 oraz z 2010 r. Nr 28, poz. 142 i 146 i Nr 40 poz. 230.

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2009 r. Nr 202, poz. 1551, Nr 157, poz. 1241, Nr 219, poz. 1706, Nr 221, poz. 1738 oraz z 2010 r. Nr 28, poz. 146 i Nr 40. poz. 229.

Załącznik
do uchwały Nr LXXXII/2398/2010
Rady m.st. Warszawy
z dnia 13 maja 2010 r.

Program Rodzina

na lata 2010 – 2020

SPIS TREŚCI

1	Wprowadzenie.....	3
1.1	Odniesienie Programu Rodzina do Społecznej Strategii Warszawy.....	3
1.2	Założenia Programu Rodzina.....	4
1.3	Metodologia prac	7
2	Charakterystyka społeczno-demograficzna rodzin warszawskich w latach 2004-2008.....	9
2.1	Dane demograficzne o warszawskich rodzinach.....	9
2.2	Warszawskie rodziny a instytucje wspierające ich rozwój.....	13
2.3	Wnioski i rekomendacje.....	25
3	Priorytety, cele i działania Programu Rodzina.....	28
4	Koordinacja i realizacja Programu Rodzina.....	50
5	Budżet.....	50
6	Monitoring i ewaluacja Programu Rodzina.....	51

Załącznik nr 1 – Harmonogram działań Programu Rodzina wraz ze wskaźnikami realizacji.

Załącznik nr 2 – Lista członków Zespołu Zadaniowego Rodzina.

1. WPROWADZENIE

1.1 Odniesienie Programu Rodzina do Społecznej Strategii Warszawy

W grudniu 2008 roku Rada miasta stołecznego Warszawy uchwaliła Społeczną Strategię Warszawy - Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2010-2020.

Społeczna Strategia Warszawy określiła główne kierunki miejskiej polityki społecznej wobec rodziny.

Są nimi:

- Wspieranie rozwoju potencjału rodziny: budowanie więzi rodzinnych i spójności rodziny
- Udostępnianie rodzinie kompleksowego systemu usług, odpowiadających na potrzeby rodziny w różnych fazach jej rozwoju oraz wspierających rodzinę w wypełnianiu jej podstawowych funkcji
- Szybkie i elastyczne reagowanie na potrzeby rodziny tak, aby zapobiec powstawaniu i nawarstwianiu się problemów, których skumulowanie może doprowadzić do rozpadu więzi rodzinnych i struktury rodziny
- Upowszechnianie alternatywnych form opieki nad osobami niesamodzielnymi, zwłaszcza dziećmi, jednak dopiero wówczas, gdy wyczerpały się możliwości sprawowania opieki przez rodzinę biologiczną.

Opracowanie Programu Rodzina jest zgodne z trzecim Celem Strategicznym Społecznej Strategii Warszawy „Integracja i reintegracja społeczna i zawodowa” i Celem Szczegółowym 3.8. „Wspieranie rodziny w samodzielnym wypełnianiu podstawowych funkcji”.

Opracowanie Programu Rodzina wpisuje się również w realizację Stanowiska Nr 38 Rady miasta stołecznego Warszawy z dnia 19 marca 2009 w sprawie polityki prorodzinnej w Warszawie.

Program Rodzina koncentruje się na rodzinach z dziećmi do momentu ich usamodzielnienia się. Wynika to z faktu, że rodzina z dzieckiem jest głównym podmiotem polityki rodzinnej. Wiąże się to nierozdzielnie z miejscem dziecka w rodzinie jako grupie społecznej i rodzinie jako instytucji społecznej. Z jednej strony dzieci są najważniejszą wartością, ich obecność określa rolę małżonków/partnerów jako matki

i ojca, jednocząc ich wokół celu jakim jest wychowanie dziecka. Z drugiej strony dzieci postrzegane są z punktu widzenia skutków dla społeczeństwa, gdyż to one zapewniają ciągłość pokoleń. Efektem wypełniania przez rodziny swoich zadań jest „jakość” kolejnych generacji. Realizacji tego celu powinna służyć polityka rodzinna¹.

Program Rodzina nadaje kierunek działaniom społecznym skierowanym do rodziny służącym tworzeniu Miasta przyjaznego rodzinie. Program jest skoordynowany z innymi programami polityki społecznej, m. in. Polityka edukacyjna, Wsparcie osób niepełnosprawnych w społeczności lokalnej, Seniorzy, Praca.

1.2. Założenia Programu Rodzina

Socjologowie definiują rodzinę jako grupę bezpośrednio spokrewnionych ze sobą osób, w której dorośli członkowie są odpowiedzialni za sprawowanie opieki nad dziećmi. Rodzina składa się z dwojga dorosłych ludzi, tworzących wraz z dziećmi gospodarstwo domowe. Rodzina realizuje wiele zadań nie tylko wobec swoich członków, ale także na rzecz całego społeczeństwa².

Pojęcie funkcji rodziny obejmuje cele, do których zmierza życie i działalność rodzinna oraz zadania, jakie pełni rodzina na rzecz swych członków zaspokajając ich potrzeby. Podstawą wyodrębnienia funkcji rodziny może być albo analiza rodziny jako grupy i instytucji społecznej, albo aspekt trwałości i zmienności tych funkcji. Pierwsze z wyodrębnionych podejść pozwala na wyróżnienie dwóch grup funkcji rodziny – instytucjonalnych i osobowych³.

Instytucjonalne ujęcie funkcji dotyczy rodziny i małżeństwa jako instytucji społecznych i obejmuje:

- funkcję prokreacyjną albo biologiczną podtrzymującą ciągłość społeczeństwa,
- funkcję ekonomiczną, polegającą na dostarczaniu dóbr materialnych rodzinie,
- funkcję opiekuńczą, zabezpieczającą członków rodziny w określonych sytuacjach życiowych, gdy sami nie są w stanie zaradzić swym potrzebom,
- funkcję socjalizacyjną, polegającą na wprowadzaniu członków rodziny w życie społeczne i przekazywaniu im wartości kulturowych,

---

¹ B. Balcerzak-Paradowska: *Dziecko w polityce rodzinnej*, [w:] Polityka Społeczna nr 9, Warszawa 2009, s. 39

² A. Giddens: *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 194

³ F. Adamski: *Socjologia małżeństwa i rodziny. Wprowadzenie*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 49 – 52

- funkcję stratyfikacyjną to znaczy gwarantującą członkom rodziny określony status życiowy, wyznaczającą ich przynależność do określonej klasy czy warstwy społecznej,
- funkcję integracyjną, która jest funkcją społecznej kontroli zachowań poszczególnych członków rodziny, w tym zachowań seksualnych małżonków, a także dorastających dzieci.

Z kolei funkcje osobowe, które dotyczą rodziny jako grupy społecznej obejmują:

- funkcję małżeńską, to znaczy zaspokajającą potrzeby życia intymnego małżonków,
- funkcję rodzicielską, która zaspokaja potrzeby uczuciowe rodziców i dzieci oraz
- funkcję braterską, zaspokajającą potrzeby uczuciowe braci i sióstr⁴.

Trwanie rodziny oraz prawidłowe spełnianie jej funkcji, tak ważnych zarówno dla jednostki jak i społeczeństwa, zależy od więzi społecznej w rodzinie. Jest ona definiowana jako ogół stosunków społecznych, czyli zależności pomiędzy członkami rodziny oraz ogół postaw tych członków wobec siebie, wobec wartości i celów rodziny⁵. Ze względu na charakter stosunków występujących w rodzinie, można mówić o zdecydowanej przewadze więzi osobowych, wynikających z osobistych i stałych kontaktów jej członków. Dla funkcjonowania rodziny znaczenie mają też więzi rzeczowe, opierające się na prowadzeniu wspólnego gospodarstwa domowego, posiadaniu dóbr materialnych oraz na statusie społecznym małżonków i związkach interesów rodziny z otoczeniem społecznym⁶.

Program Rodzina uwzględnia aktualne kierunki polityki rodzinnej w świetle przepisów prawa polskiego i unijnego, które zostały zebrane w opracowaniu dr Magdaleny Arczewskiej "Rodzina i kierunki polityki rodzinnej państwa w świetle przepisów prawa polskiego i międzynarodowego oraz dokumentów rządowych i samorządowych" dostępnym na stronie www.strategia.waw.pl.

---

⁴ Ibidem, s. 49 – 52

⁵ J. Turowski: *Przemiany współczesnej rodziny*, [w:] Zeszyty Naukowe KUL 1959, nr 4, s. 29

⁶ W. Jacher: *Przemiany więzi społecznej w rodzinie polskiej*, [w:] B. Czech (red.): *Małżeństwo w prawie świeckim i w prawie kanonicznym*. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej w dniach 12 i 13 maja 1994 roku w Katowicach, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Ośrodek Terenowy przy Sądzie Wojewódzkim w Katowicach, Katowice 1996, s. 113

Założenia:

Poszanowanie podmiotowości i autonomii rodziny

Program Rodzina odwołuje się do podstawowych zasad i wartości związanych z rodziną. Najważniejszą zasadą jest poszanowanie autonomii rodziny. Oznacza to, iż ingerencja instytucji powinna być ograniczona do szczególnie uzasadnionych sytuacji, a uczestnictwo rodzin w proponowanej pomocy powinno być oparte na zasadzie dobrowolności, świadomości i aktywności.

Program Rodzina opiera się na przekonaniu, że dziecko powinno wychowywać się w rodzinie, która powinna mieć wszechstronną pomoc ze strony służb społecznych. Jednak po wyczerpaniu się wszelkich form pomocy, gdy rodzina stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa i rozwoju dziecka, dziecko powinno trafić do rodzinnej opieki zastępczej.

Zasoby rodziny czynnikiem rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego

Rodzina ma zasadniczy wpływ na kształtowanie tożsamości i postaw człowieka oraz na jego funkcjonowanie w rolach społecznych. Podstawowym kapitałem rodziny są więzi rodzinne. Prawidłowe relacje w rodzinie chronią przed powstawaniem problemów społecznych, zwłaszcza przed uzależnieniami, przemocą, niedostosowaniem społecznym. Rodzina jest oparciem dla jednostki w sytuacjach trudnych, takich jak np. bezrobocie, przewlekłe choroby, niepełnosprawność, kryzysy psychiczne. Dobrze funkcjonująca rodzina daje jednostkom poczucie bezpieczeństwa; jest ich zapleczem w pokonywaniu przeszkód życiowych i wzmacnia rozwój. Z kolei brak więzi rodzinnych wpływa destrukcyjnie na funkcjonowanie jednostki, jest jednym z podstawowych źródeł deficytów jednostki. Założenie to jest zgodne ze Stanowiskiem nr 38 Rady m.st. Warszawy z dnia 19 marca 2009 w sprawie polityki prorodzinnej w Warszawie.

Wzmacnianie rodziny oraz przeciwdziałanie jej wykluczeniu

Program Rodzina przyjmuje zasadę szybkiego i profesjonalnego reagowania na depryzację potrzeb rodziny po to, by zapobiec nawarstwianiu się problemów, których skumulowanie może doprowadzić do rozpadu więzi i struktury rodzinnej.

Zasadom tym towarzyszyć będą działania profilaktyczne o charakterze powszechnym, uprzedzające powstawanie problemów społecznych w rodzinach i adresowane do wszystkich członków rodziny. Miasto będzie wspierać rodzinę przede wszystkim poprzez korzystne dla jej rozwoju rozwiązania uniwersalne, realizowane w różnych

obszarach polityki społecznej. Z kolei dla rodzin zagrożonych marginalizacją lub już wykluczonych społecznie, dodatkowo będą adresowane kompleksowe i długofalowe programy reintegracyjne.

Interdyscyplinarne i wielosektorowe podejście do rozwiązywania problemów rodziny

Skuteczność działań na rzecz rodziny warunkowana jest współpracą instytucji publicznych i niepublicznych świadczących usługi we wszystkich obszarach polityki społecznej, takich jak edukacja, zdrowie, polityka lokalowa, pomoc społeczna, zatrudnienie, sport, kultura oraz policja i sądy rodzinne. Jednocześnie, aby zapewnić wysoką jakość usług niezbędne jest określenie zasad i standardów ich realizacji.

Program Rodzina zakłada współdziałanie partnerów społecznych, mających doświadczenie w prowadzeniu projektów społecznych w celu zapewnienia wysokiej jakości podejmowanych działań i inicjowania aktywności lokalnej.

Usługi na rzecz rodziny powinny być świadczone w jej najbliższym środowisku poprzez lokalne systemy wsparcia. Usługi te powinny być konstruowane w oparciu o analizę potrzeb i zasobów rodzin oraz potrzeb i zasobów środowiska lokalnego.

1.3. Metodologia prac

Program Rodzina został opracowany w interdyscyplinarnym Zespole Zadaniowym Rodzina składającym się z przedstawicieli biur Urzędu m.st. Warszawy (Biuro Polityki Społecznej, Biuro Edukacji, Biuro Sportu i Rekreacji, Biuro Polityki Lokalowej, Biuro Polityki Zdrowotnej, Centrum Komunikacji Społecznej) oraz jednostek organizacyjnych miasta, przedstawicieli organizacji pozarządowych i pracowników naukowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zespół Zadaniowy pracował w trzech grupach roboczych:

- I. Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodzin
- II. Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym
- III. Zapewnienie dzieciom rodzinnej opieki zastępczej oraz reintegracja rodzin

Prace Zespołu koordynowało Biuro Polityki Społecznej przy współpracy z Izabelą Rybką, dr nauk humanistycznych w zakresie socjologii. Pełna lista osób uczestniczących w pracach Zespołu Zadaniowego znajduje się w załączniku nr 2.

Punktem wyjścia do tworzenia Programu Rodzina było opracowanie pt. „Cele i kierunki działań miejskiej polityki społecznej wobec rodziny”, przygotowane w ramach

prac nad Społeczną Strategią Warszawy.⁷ Program Rodzina powstał na podstawie doświadczeń, najlepszych praktycznych rozwiązań, w oparciu o aktualne akty prawne oraz w odniesieniu do założeń ustawowych i dokumentów określających kierunki działań na rzecz rodziny. Opracowane działania opierają się jednocześnie o ekspertyzę przygotowaną przez dr Mariolę Raclaw pn. *Charakterystyka społeczno-demograficzna rodzin warszawskich na podstawie danych z 2004 r. - 2008 r.* Program ma charakter interdyscyplinarny obejmujący działania z obszaru m.in. edukacji, zagospodarowania przestrzennego, zdrowia, sportu i rekreacji oraz pomocy społecznej.

Program Rodzina został poddany dwukrotnie konsultacjom społecznym przeprowadzonym w czerwcu 2009 r. w zakresie założeń, priorytetów i celów oraz w grudniu 2009 r. na etapie zakończenia prac nad Programem Rodzina.

---

⁷ Materiał pt. „Cele i kierunki działań miejskiej polityki społecznej wobec rodziny” jest opublikowany na stronach urzędu m.st. Warszawy: <http://strategia.um.warszawa.pl/pl/sub/4ds19,rodzina.html>

2. Charakterystyka społeczno-demograficzna rodzin warszawskich na podstawie danych z 2004 r. - 2008 r. ⁸

Analiza sytuacji warszawskich rodzin ma służyć stworzeniu „dobrej” lokalnej polityki rodzinnej, czyli takiej, która jest odpowiednia (trafnie identyfikuje problemy społeczne, spójna (o niesprzecznych celach wewnętrznych), skuteczna (pozwala osiągnąć założony cel), efektywna (optymalizuje korzyści przy minimalizacji wydatków) i racjonalna (o adekwatnie dobranych środkach do celu).⁹ Lokalną politykę rodzinną można definiować jako zespół mechanizmów i instytucji, służący zaspokajaniu potrzeb rodzin, a w efekcie prowadzący do integracji lokalnej wspólnoty. Celem samorządowej polityki rodzinnej jest **stworzenie rodzinom przyjaznego środowiska, które będzie stabilizowało rodziny w miejscu zamieszkania**. Realizacja tego celu wymaga działań długookresowych, polegających na organizowaniu zespołu czynników materialnych (np. infrastruktura) i niematerialnych (np. poczucie bezpieczeństwa publicznego) w taki sposób, aby zachęcały jednostki do osiedlenia się na danym terenie, zakładania rodziny i wychowywania dzieci. Lokalny samorząd, dla którego rodzina jest głównym podmiotem działań, musi odpowiadać na potrzeby rodzin, dostosowując bazę usługową do ujawnionych bądź prognozowanych preferencji społecznych (potrzeb i sposobów ich zaspokajania).¹⁰

2.1. Dane demograficzne o warszawskich rodzinach

Zachowania demograficzne jednostek, determinowane przez biologiczny i społeczny wymiar funkcjonowania ludzi, przesądzają o procesie formowania i rozpadu rodzin. Najpełniejszą informację demograficzną przynoszą dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku. Wówczas w Warszawie spisano 465 547 gospodarstw domowych i 331 049 rodzin (w tym 231 049 rodzin z dziećmi do lat 24 na utrzymaniu).¹¹ Przeważnie tworzyły one jednorodzinne gospodarstwa domowe

---

⁸ Ta część Programu Rodzina jest skrótem ekspertyzy przygotowanej na zlecenie Urzędu m.st. Warszawy przez dr Mariolę Raclaw; pełna wersja ekspertyzy znajduje się w Internecie: www.strategia.waw.pl

⁹ Są to tzw. prakseologiczne kryteria „dobrej” polityki społecznej. Więcej na ten temat patrz M. Bednarski, B. Szatur-Jaworska, *Wskaźniki społeczne jako narzędzia oceny polityki społecznej*, w: J. Auleytner, J. Danecki (red.), *Teoretyczne problemy nauki o polityce społecznej. Materiały z konferencji w Warszawie 27-29 XI 1997*, ELIPSA, Warszawa 1999, 250-254.

¹⁰ Por. uwagi na temat lokalnej polityki rodzinnej zawarte np. w M. Raclaw-Markowska, *Pomoc rodzinie w realizacji jej funkcji*, w: J. Hrynkiewicz, *Zadania samorządów lokalnych w rozwoju demograficznym*, RRL, WSE-H w Skierniewicach, Skierniewice 2002.

¹¹ Prezentowane w opracowaniu dane demograficzne i statystyczne (o ile nie zaznaczono inaczej) pochodzą z *Rocznik statystyczny Warszawy 2008*, US w Warszawie, Warszawa 2008. Wyliczenia współczynników i wskaźników – o ile nie podano innego źródła – własne.

(94%). Najczęściej rodzina oparta była na małżeństwie z dziećmi. Statystyka publiczna wyróżnia cztery typy biologicznych rodzin: oparte na małżeństwie, rodziny partnerów, samotne matki, samotnych ojców. Małżeństwa z dziećmi stanowiły 44,16% ogółu gospodarstw domowych. Partnerzy z dziećmi stanowili 1,22% ogółu spisanych gospodarstw domowych, samotne matki - 22,57%, samotni ojcowie 0,03%.

Rodziny wielodzietne (z trojgiem i więcej dzieci)¹² stanowiły 3% ogółu gospodarstw domowych (i 6% ogółu rodzin z dziećmi na utrzymaniu do lat 24). Odsetki te są czterokrotnie niższe od wielkości uzyskanych dla Polski (w 2002 roku rodziny wielodzietne stanowiły prawie 17% rodzin z dziećmi na utrzymaniu do lat 24 i ponad 12% ogółu gospodarstw rodzinnych w kraju)¹³. W Warszawie rodziny wielodzietne najczęściej tworzyli małżonkowie (78% rodzin tego typu to małżeństwa), samotne matki (prawie 18% rodzin wielodzietnych, funkcjonuje bez ojca)¹⁴, następnie partnerzy (2,5%) i samotni ojcowie (1,4%).

Samotne matki i samotni ojcowie częściej niż pozostałe typy rodzin z dziećmi (czyli małżeństwa z dziećmi i partnerzy z dziećmi) funkcjonowały w dwu – i więcej rodzinnych gospodarstwach domowych (prawie 11% rodzin samotnych matek tworzyło gospodarstwo niejednorodzinne, samotni ojcowie - ponad 7%, a w wypadku pełnych rodzin około 3%, partnerów około 3%).

Należy zwrócić uwagę na dwa typy rodzin, których warunki życia oraz dynamika związana z formowaniem i rozpadem struktur rodzinnych, wymagają dalszego monitorowania: po pierwsze: **rodziny partnerów** (mimo że ich udział nie jest wysoki w strukturze rodzin biologicznych), które tworzą osoby relatywnie młodsze (zatem z raczej z niższym wykształceniem) i w których wychowuje się przeciętnie więcej dzieci niż w innych typach rodzin (i są to dzieci młodsze); po drugie: **rodziny niepełne**, które stanowią prawie 1/4 wszystkich rodzin z dziećmi i częściej niż pozostałe

---

¹² Rodzinę wielodzietną definiuje się jako rodzinę z trojgiem i więcej dzieci. Jest to definicja przyjęta w polityce społecznej. W demografii za rodzinę wielodzietną uznaje się rodzinę z czworgiem i więcej dzieci.

¹³ Podkreślić należy, że zaniziona dzietność w wielkich miastach jest zjawiskiem rozpoznany i trwałym. Badania demografów i historyków wskazują, że właściwie tylko w okresie od przełomu XIX i XX wieku do 1914 roku w wielkich miastach Polski notowano wzrost liczby dzieci w rodzinach. Wielkie miasta zwiększały i zwiększają swój potencjał ludnościowy dzięki napływowi migracyjnemu i zmianom granic administracyjnych (włączanie terenów podmiejskich do strefy miast). Patrz więcej S. Wierchośławski, *Problematyka rodziny wielkiego miasta*, op. cit.

¹⁴ W tej sytuacji dochodzi do kumulacji czynników ryzyka, zwiększających prawdopodobieństwo opadnięcia rodziny w sytuację krytyczną: obciążenie licznym potomstwem i nieobecność jednego dorosłego, potencjalnego żywiciela rodziny.

typy rodzin tworzą niesamodzielne gospodarstwa domowe. Ponadto około 3% ogółu samotnych ojców w Warszawie i 4% ogółu samotnych matek w stolicy to rodzice wielodzietni.

O ile dane Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku przynoszą najpełniejszą informację demograficzną o stanie rodzin („statyka”), to proces formowania i rozwiązywania rodzin w poszczególnych latach („dynamika”) jest analizowany przy pomocy informacji gromadzonych w ewidencji bieżącej.

W latach 2000-2007 w Warszawie odnotowano malejący ujemny przyrost naturalny. W 2008 roku po raz pierwszy od połowy lat 80-tych XX wieku liczba urodzeń przekroczyła liczbę zgonów – w rezultacie zaobserwowano przyrost naturalny dodatni (728 osób, w przeliczeniu na 1000 mieszkańców 0,4). Niestety, nadal nie występuje prosta zastępowalność pokoleń (w 2007 roku współczynnik dzietności osiągnął wartość około 1,17), co oznacza, że Warszawa doświadcza stanu utrwalonej niskiej płodności (notowanej, gdy współczynnik dzietności nie przekracza wielkości 1,3).

Od 2000 roku – w kolejnych latach – współczynnik rodności (liczba urodzeń żywych przypadających na 1000 mieszkańców stolicy), systematycznie osiągał większe wartości (w roku 2000 - 7,0; w 2008 r. – 10,9). Towarzyszył mu wzrastający współczynnik małżeństw zawartych w danym roku (w badanym okresie od 4,8 do 5,8 na 1000 osób). Niestety, systematycznie rosła również liczba rozwodów (współczynnik rozwodów – w przeliczeniu na 1000 mieszkańców - zwiększył się z odpowiednio 1,9 w 2000 roku do 2,2 w 2007 roku).

Od początku lat 90-tych XX wieku następuje przesunięcie wieku, w którym najczęściej dochodzi do zawarcia związku małżeńskiego. Nowożeńcy „starzeją się” (proces charakterystyczny dla rozwiniętych krajów Europy Zachodniej i Północnej). Badania w Polsce wskazują, że temu procesowi towarzyszy „odmładzanie” partnerów (obecnie o wiele częściej niż w latach 80-tych XX wieku kohabitują ze sobą osoby młode). W Warszawie w 2007 roku największy udział procentowy wśród nowożeńców miały osoby pomiędzy 25-29 rokiem życia (dla kobiet 44,03%, dla mężczyzn 41,26%).

Przesunięciu wieku zawarcia związku małżeńskiego towarzyszy zmiana wzorca urodzeń. W Warszawie, tak jak w całej Polsce, kobiety rodzą swoje pierwsze dziecko później niż ich matki i dominują urodzenia pierwsze (czyli pierwszego dziecka). W porównaniu do innych wielkich miast (Łodzi, Poznania, Krakowa, Wrocławia) w stolicy notuje się największą dynamikę wzrostu urodzeń w kategoriach wiekowych

35-39 lat (w latach 1985 – 2006 współczynnik płodności w tej kategorii wieku wzrósł o ponad 60%) i 30-34 lata (o ponad 36% w wymienionym okresie).¹⁵ Od początku XXI wieku poziomy dzietności pomiędzy grupami wiekowymi 25-29 i 30-34 lata wyrównują się. Systematycznie wzrasta dzietność kobiet po ukończeniu 35 roku życia. Korzystną zmianą – z punktu widzenia polityki społecznej – jest utrwalona redukcja dzietności nastolatek. Dzietność dziewcząt (przed ukończeniem 19 roku życia) spada i osiągnęła poziom 7,4 prom.

Urodzenia pierwsze w kolejności stanowiły w 2007 roku 57,3% ogółu urodzeń, drugie – 33%. Urodzenia dalszej kolejności stanowią mniej niż 10% ogółu urodzeń. **Dominującym modelem rodziny jest rodzina małodzietna. Najczęściej rodzą matki pomiędzy 25 a 39 rokiem życia**, przy czym dla urodzeń pierwszych dominuje kategoria wiekowa 25-29 lat (około 44,39% urodzeń pierwszych), dla urodzeń trzecich i dalszych kategoria wieku 30-34 lata (42,8% urodzeń trzecich i dalszych). Urodzenia wśród najmłodszych matek (poniżej 19 roku życia) stanowią niecałe 2% ogółu urodzeń i z racji wieku dominują tu urodzenia pierwsze (choć w 2007 roku w Warszawie tak młoda matka urodziła już swoje trzecie dziecko).

Analiza demograficzna (wyłącznie dla urodzeń matek, zameldowanych na pobyt stały w Warszawie) wykazuje wprawdzie rosnący trend urodzeń pozamałżeńskich w stolicy, ale nie odbiega on znacząco od skali ogólnopolskiej. W latach 2004-2007 18,5% urodzeń żywych w Warszawie pochodziło ze związków pozamałżeńskich (przy czym na Pradze Północ prawie co trzecie rodzące się dziecko było pozamałżeńskie, a na Żoliborzu, co czwarte).¹⁶ W 2007 roku w Polsce 19,5%, a w miastach ogółem 22,4% rodzących się dzieci, pochodziło ze związków pozamałżeńskich.¹⁷

Opisane tendencje, tj.: wzrost liczby małżeństw, urodzeń i rozwodów, są zgodne z tendencjami ogólnopolskimi. Korzystne zmiany w strukturze wiekowej kobiet, realizowanie „odroczonej” planów matrymonialnych i prokreacyjnych przez przedstawicieli II wyżu demograficznego, skutkują w skali kraju zwiększającą się liczbą tworzonych rodzin.

Podsumowując, **dominujący wzorzec tworzenia rodzin w Warszawie wygląda następująco: późne macierzyństwo, rodziny małodzietne**. Wpisuje się we

---

¹⁵ Dane na podstawie W. Obraniak, op. cit.

¹⁶ Należy podkreślić przy tym systematycznie spadający udział urodzeń pozamałżeńskich matek niepełnoletnich w województwie mazowieckim. Patrz: *Dzieci w województwie mazowieckim 2002-2006*, US w Warszawie, Warszawa 2008.

¹⁷ Dane pochodzą z *Raport o stanie zdrowia mieszkańców*, wersja robocza, w posiadaniu autorki.

współczesne tendencje kształtowania rodziny, charakterystyczne dla rozwiniętych krajów europejskich. W tej perspektywie należy monitorować ofertę instytucjonalną, wspierającą możliwości łączenia pracy zawodowej i rodzicielstwa¹⁸. Kolejną zbiorowością, która powinna podlegać systematycznemu badaniu, są **nastoletnie matki** (przed ukończeniem 19 roku życia). Oficjalne statystyki niewiele mówią o charakterystykach tej zbiorowości: wiemy – z racji wieku – że nie osiągnęły wyższego wykształcenia; natomiast badacze twierdzą, że jest to grupa szczególnie podatna na marginalizację społeczną, z trudnością artykułująca potrzeby własne i dziecka.

Jednocześnie w Polsce rośnie liczba separacji i rozwodów. Niewiele jest badań dotyczących życia separowanych rodzin. Szczególnie **monitorowane powinny być losy dzieci**, które doświadczają jednak przerwania więzi rodzinnych, podobnie jak w wypadku rozwodów. Obserwacja trendów ogólnopolskich i w miastach wskazuje, że natężenie procesów rozpadu małżeństw będzie postępować.

2.2. Warszawskie rodziny a instytucje wspierające ich rozwój

Do analizy instytucji wspierających rozwój warszawskich rodzin przyjęto **układ przedmiotowy, skoncentrowany na wiązkach usług**, wspierających rodziny w wypełnianiu ich funkcji w miejscu zamieszkania. Są to usługi opieki na małym dzieckiem, edukacji, związane z zagospodarowaniem czasu wolnego, mieszkalnictwem i ochroną zdrowia, a także wsparcie w sytuacjach krytycznych (pomoc społeczna). Układ przedmiotowy wynika z perspektywy środowiska przyjaznego rodzinie, które powinno organizować działania lokalnej polityki rodzinnej.

Opieka, wychowanie i edukacja

Współcześnie rodzina nie jest jedyną instytucją uczestniczącą w procesie wychowywania dziecka. Opieka i edukowanie młodego pokolenia przebiega przede wszystkim w systemie formalnym, zinstytucjonalizowanym.

Dane urzędowe podkreślają skalę przedsięwzięć edukacyjnych w stolicy.¹⁹ Większość placówek oświatowych (wszystkich szczebli) prowadzona jest przez miasto i znaczący odsetek uczniów korzysta z edukacji samorządowej. Placówki niepu-

---

¹⁸ Por. też uwagi zawarte w: M. Raclaw-Markowska, „Między domem a etatem”. *Instrumenty polityki rodzinnej ułatwiające godzenie obowiązków rodzinnych i zawodowych*, w: K. Piątek, A. Karwacki (red.), *Partnerstwo-Rodzina-Równość-Praca. Godzenie życia rodzinnego i zawodowego jako wyzwanie dla polityki społecznej – doświadczenia z realizacji projektu PIW EQUAL*, WN UMK, Toruń 2008.

¹⁹ *Polityka edukacyjna miasta stołecznego Warszawy w latach 2008-2012*, Warszawa 2008,

bliczne stanowią około 1/3 wszystkich placówek. Kształcą się w nich około 17% uczniów. Jednak proces wzbogacania kapitału ludzkiego wymaga od zbiorowości nie tylko **inwestowania w kształcenie jednostki** poprzez rozbudowę bazy oświatowej, ale i **niwelowania strat kapitału**. Oznacza to konieczność **minimalizowania nierówności w dostępie do edukacji i w przebiegu edukacji**. W polskich warunkach czynnikami, które ograniczają szanse edukacyjne dzieci, są: ubóstwo, niski poziom wykształcenia rodziców i miejsce zamieszkania (najczęściej analizowane w przekroju miasto-wieś; w wypadku Warszawy w przekroju dzielnic). Kumulacja tych czynników grupuje dzieci, które są szczególnie narażone na niepowodzenia edukacyjne – tzw. **dzieci z grup edukacyjnego ryzyka**.²⁰ Inne grupy „wrażliwe”, które mogą pozostać bez wsparcia systemowego, chociaż bardzo go potrzebują, to: **dzieci o specjalnych potrzebach i dzieci imigrantów**.

Institutionalne wsparcie rodziny w sprawowaniu opieki nad małym dzieckiem do lat 3 dają żłobki. W 40 żłobkach warszawskich w kwietniu 2009 roku znajdowało się 3669 miejsc, a około 3500 dzieci oczekiwało na miejsce w żłobku. Sytuacja niedoboru liczby miejsc w stosunku do liczby chętnych dzieci występuje w każdej dzielnicy, a największe potrzeby dotyczą dzielnic: Białołęka, Mokotów, Śródmieście, Praga Południe, Ursynów, Wola, Bielany. Prognozy ludności wskazują, że w najbliższych latach wzrośnie w nich liczba mieszkańców i dzieci.

Z kolei odsetek dzieci korzystających z edukacji przedszkolnej jest wysoki w porównaniu do wyników ogólnopolskich – w stolicy 90% dzieci w wieku 3-6 lat uczęszcza do przedszkoli. W przedszkolach niepublicznych lokuje się około 19% dzieci w wieku 3-6 lat. W niektórych dzielnicach miasta brakuje jednak miejsc w przedszkolach publicznych (Białołęka, Bemowo, Ursynów, Wilanów – nowe osiedla mieszkaniowe budowane bez infrastruktury społecznej); dowożenie dzieci do odległych placówek jest uciążliwe, utrudnia rodzinom funkcjonowanie i ogranicza im czas wolny.

Masowość działań edukacyjnych nie oznacza ich jednolitej jakości na terenie miasta st. Warszawy. W dokumencie „Polityka edukacyjna miasta stołecznego Warszawy w latach 2008-2012” podkreśla się różnice pomiędzy dzielnicami (z ekstremami Ursynów – Praga Północ) w osiągnięciach szkolnych uczniów. W dużej mierze jest to konsekwencja (a w dalszej perspektywie – przyczyna) kumulacji problemów

---

²⁰ B. Murawska, *Dzieci z grup edukacyjnego ryzyka*, w: *Małe dziecko w Polsce – raport o sytuacji edukacji elementarnej*, FRD, PAFW, Warszawa.

społecznych na terenach dzielnic.²¹ Najgorsze wyniki testów kompetencyjnych osiągają uczniowie ze szkół w dzielnicach o największym odsetku osób korzystających z pomocy społecznej (Praga, Targówek, Wola).²²

W Warszawie mamy zatem do czynienia z **marginalizacją lokalizacyjną**. Wyraża się nie tylko w tym, że do szkół w dzielnicach o większym natężeniu problemów społecznych uczęszcza większa liczba uczniów niepromowanych lub wypadających z oficjalnego systemu kształcenia. Ma ona również aspekty jakościowe, związane na przykład z przenoszeniem uczniów trudnych, pochodzących z zaniedbanych środowisk do szkół specjalnych lub ze skracaniem ich ścieżek kariery edukacyjnej.

Innym typem upośledzenia edukacyjnego jest **marginalizacja infrastrukturalna**. Oznacza ona brak placówek edukacyjnych w miejscu zamieszkania, wynikający z zaniedbania społecznego otoczenia nowo budowanych osiedli. Ten typ upośledzenia dotyczy uczniów Białołęki, Wawra, Wilanowa, Ursynowa, Ursusa i Bemowa (*nota bene* prognozy mówią o wzroście ludności w tych rejonach). W niektórych z wymienionych dzielnic brakuje też świetlic dla dzieci, domów kultury czy innych placówek oferujących atrakcyjne spędzenie czasu wolnego (Białołęka, Włochy). W dzielnicach tych lokują się obecnie przedstawiciele tzw. klasy metropolitalnej (osoby o stabilnej i dobrej pozycji zawodowej, wykształcone, relatywnie zamożniejsze). Problemem więc nie jest brak kapitału społecznego i kulturalnego w rodzinie, ale uboga infrastruktura. Powoduje to konieczność dojazdów uczniów do szkół w innych dzielnicach, kłopoty z opieką nad dzieckiem po szkole lub w okresie uczęszczania do przedszkola, ubóstwo oferty kulturalnej w miejscu zamieszkania, a jednocześnie brak integracji w miejscu osiedlenia.

Newralgicznymi punktami w masowej edukacji jest więc występowanie marginalizacji lokalizacyjnej (grupującej dzieci ryzyka edukacyjnego) i marginalizacji infrastrukturalnej. O ile ta pierwsza dotyczy najczęściej rodziny wieloproblemowej, o tyle ta druga utrudnia funkcjonowanie rodzinom samodzielnym, ograniczając czas wolny domownikom, uwikłanym w konieczność logistyki transportowej. Ponadto należy zwrócić uwagę na dzieci z grup „wrażliwych”: cudzoziemców i o specjalnych potrzebach.

---

²¹ Oczywiście do szkół w poszczególnych dzielnicach mogą uczęszczać dzieci mieszkające w innych rejonach miasta (zwłaszcza w szkołach ponadpodstawowych). Jednak należy przyjąć, że w dużej części są to dzieci z danej dzielnicy.

²² W. Marchlewski, op. cit., s. 12-

W roku szkolnym 2005/2006 w Warszawie i okolicach uczyło się 1682 cudzoziemskich dzieci.²³ Rodzice dzieci cudzoziemskich przyjmują odmienne strategie wobec kształcenia potomstwa, zależnie od charakteru ich pobytu w Polsce. Przykładowo, Wietnamczycy, których imigracja ma charakter zarobkowy, uważają wykształcenie dzieci za swój cel życiowy i przywiązują ogromną wagę do wyników edukacyjnych dzieci. Odmienne Czeczeni, którzy uważają swój pobyt w Polsce za czasowy. Ich dzieci często nie uczęszczają do szkół, nie uczą się.²⁴ Migracje do stolicy nie ustaną, należy się spodziewać wzrostu liczby cudzoziemców i mozaiki kulturowej. Wielokulturowość stanie się wyzwaniem, a szkoły muszą być przygotowane na wzbogacenie swojej funkcji socjalnej o działania integracyjne.

Problemem jest również integrowanie dzieci o specjalnych potrzebach, związanych z niepełnosprawnością, niedostosowaniem społecznym, przewlekłe chorych. Rodzice dzieci niepełnosprawnych szacują, że na jedno miejsce w placówce integracyjnej zgłasza się kilkoro dzieci. Wskazuje się na niedostateczny monitoring liczby miejsc i potrzeb, trudności z oszacowaniem całkowitej liczby dzieci niepełnosprawnych oraz zbyt pochopnymi diagnozami umieszczenia dziecko w placówce specjalnej.²⁵ Natomiast szkolnictwo specjalne znajduje się w dobrej sytuacji infrastrukturalnej; bogatą ofertę samorządu uzupełniają działania organizacji pozarządowych.

Czas wolny

Istotnym czynnikiem ułatwiającym rodzinie stabilizowanie i funkcjonowanie w środowisku lokalnym jest oferta dotycząca czasu wolnego. W sytuacji, kiedy rodzice/opiekunowie spędzają długie godziny w pracy, konieczne jest zaplanowanie bezpiecznych zajęć dla dziecka. Rozbudowanie usług czasu wolnego jest korzystne nie tylko z punktu widzenia rodziców, ale również dla zbiorowości dbającej o bezpieczeństwo publiczne.

Podstawowe wskaźniki infrastruktury kulturalnej, służącej organizacji czasu wolnego, w przeliczeniu na 1000 mieszkańców stolicy wskazują tendencje wzrostowe

---

²³ Podaję za Ł. Łotocki, *Integracja i dyskryminacja – krajobraz 2009. Raport ISP*, ISP, Warszawa 2009, <http://www.isp.org.pl/files/19678905540220461001252409840.pdf>, stan na dzień 02.09.09.

²⁴ A. Piekut, *Cudzoziemcy w Warszawie. Wielokulturowość w rzeczywistości i praktyce*, Warszawa 2008, opracowanie w posiadaniu autorki.

²⁵ O dostępie do edukacji dla dzieci niepełnosprawnych w Warszawie, <http://www.usn.org.pl/edukacja/o-dostepie-do-edukacji-dla-dzieci-niepelnosprawnych-w-warszawie>, stan na dzień 05.09.09.

we: w latach 2002-2007 powiększył się księgozbiór w bibliotekach publicznych oraz liczba miejsc na widowni w kinach i teatrach, wzrosła też liczba widzów w kinach i po spadku w latach 2004-2005 rośnie liczba widzów w teatrach, na stałym poziomie utrzymuje się czytelnictwo w bibliotekach. Dane ogólne nie dają wglądu w rzeczywisty poziom wydatków warszawskich rodzin na kulturę i alokację ich czasu wolnego. Dysponujemy natomiast wynikami badań młodzieży warszawskiej z lat 2004-2008 o preferowanych przez nią (a nie całe rodziny) i rzeczywistych formach spędzania czasu wolnego.

Przeprowadzone w 2004 roku badanie młodzieży z 18 dzielnic wskazało na silny związek pomiędzy zasobami materialnymi rodziny/młodego człowieka a atrakcyjnym spędzaniem wolnego czasu. W każdej z badanych dzielnic występowały duże grupy młodzieży, która spędzała czas po lekcjach na klatkach schodowych, ławkach, opustoszałych podwórkach. Wskazywano na brak taniej i dostępnej w miejscu zamieszkania oferty klubów, rekreacji sportowej, miejsc spotkań. Młodzież zamożniejsza poszukiwała rozrywki poza dzielnicami, w których mieszka. Często też wolny czas spędzano w domu, biernie: przed telewizorem lub komputerem.²⁶

Z kolei sondaż przeprowadzony wśród uczestników zajęć w młodzieżowych domach kultury (2007) wskazuje na duże zadowolenie dzieci i młodzieży z proponowanych im zajęć w placówkach i chęć ich kontynuowania.²⁷ Należy jednak podkreślić, że w zajęciach w MDK uczestniczyli przede wszystkim uczniowie, których przynajmniej jeden z rodziców posiadał wykształcenie wyższe. Oznacza to, że w znacznej części dzieci i młodzież z tzw. grup ryzyka edukacyjnego jest „wykluczona” z oferty publicznej (należałoby zbadać powody takiego stanu rzeczy: brak zachęt dorosłych, brak pieniędzy na opłaty, brak zainteresowania ofertą MDK?). Ponadto satysfakcję z zajęć obniżał długi czas dotarcia do nich. Oznacza to, że w dzielnicach ubogich w tego typu infrastrukturę, nawet przy sprzyjającym kapitale kulturowym rodziny, organizacja czasu wolnego dziecka może być znacznie zubożona.

Zdrowie

Podstawowe dane epidemiologiczne są korzystne dla Warszawy – warszawiacy żyją przeciętnie dłużej niż Polacy (mężczyźni - 74,0, kobiety - 81,1), częstość zgonów jest niższa (mimo że mieszkańcy Warszawy są starsi niż pozostali Polacy)

---

²⁶ G. Świątkiewicz, *Szybka Ocena i Reakcja...*, op. cit.

²⁷ Omówienie wyników I etapu badań nad zajęciami poszkolnymi i pozaszkolnymi, <http://edukacja.warszawa.pl/index.php?wiad=2249>, stan na dzień 04.09.09.

a układ ich przyczyn podobny, współczynnik umieralności niemowląt²⁸ spada i w 2007 roku przyjął wartość 4,6 (dla Polski 6,0). Główne przyczyny zgonów, podobnie jak dla całej Polski, to choroby: układ krążenia, nowotwory, przyczyny zewnętrzne, są takie same jak w przekroju ogólnopolskim.²⁹ Również wskaźnik hospitalizacji z powodu zaburzeń psychicznych w Warszawie był niższy niż ogółem w Polsce.³⁰

Analiza podstawowych danych statystyki publicznej wskazuje natomiast na tendencję ograniczania (lub racjonalizowania) nakładów na ochronę zdrowia (mierzonych wskaźnikami naturalnymi: liczba lekarzy, pielęgniarek, łóżek szpitalnych na 10 tys. mieszkańców). W kolejnych latach, począwszy od 2000 roku spadała liczba lekarzy (w tym lekarzy stomatologów), realizujących świadczenia medyczne w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców.

Dysponujemy unikatowymi badaniami dotyczącymi społecznych czynników różnicujących zdrowie mieszkańców Warszawy oraz wskazaniem na terytorialną dyferencjację w tym zakresie³¹. Badania stanu zdrowia mieszkańców stolicy potwierdzają dobry obraz stanu epidemiologicznego: warszawiacy częściej niż ogół Polaków określają swój stan zdrowia jako dobry lub bardzo dobry (64% wskazań w stolicy wobec 55% w Polsce) i rzadziej wskazują na oceny złe i bardzo złe (9% i 13%). Również wskaźniki niepełnosprawności były niższe niż ogólnopolskie (Warszawa 11%, Polska 16%). Korzystnie przedstawiały się też oceny poszczególnych wymiarów stanu zdrowia: negatywnie zdrowie somatyczne określiło 9% badanych, zdrowie psychiczne tylko 4,4% respondentów.

Ten ogólnie pozytywny obraz samopoczucia fizycznego i psychicznego mieszkańców Warszawy burzy analiza uwzględniająca zamożność i pozycję społeczną jednostek. We wszystkich wymiarach analizowanych w badaniu (oceny stanu zdrowia, relacje z systemem ochrony zdrowia, profilaktyka zdrowotna), tendencje wskazywały na gorszą pozycję osób uboższych (pozycję tą określano wysokością osiągniętych dochodów). Oceny stanu zdrowia, w tym stanu jamy ustnej oraz zapaadalność na choroby przewlekłe wypadały na niekorzyść osób ubogich. Osoby te o

---

²⁸ Współczynnik umieralności niemowląt jest uznawany w polityce społecznej za wskaźnik syntetyczny, który obrazuje wpływ czynników medycznych i pozamedycznych na stan zdrowia ludności. Przyjmuje się, że natężenie zgonów niemowląt jest pochodną dostępności do usług ochrony zdrowia kobiety, stylu życia kobiety w ciąży i warunków bytowych przyszłej matki.

²⁹ Omówienie przyczyn zgonów patrz w: *Warszawski program profilaktyki i promocji zdrowia...*, op. cit.

³⁰ *Raport o stanie zdrowia mieszkańców*, wersja robocza w posiadaniu autorki.

³¹ A. Ostrowska, *Zróźnicowanie społeczne a zdrowie. Wyniki badań warszawskich*, IPISS, Warszawa 2009. Badania były zrealizowane latach 2003-2004.

wiele rzadziej korzystały z konsultacji lekarzy (w tym również lekarzy pediatrów), rzadziej wykupywały leki i stosowały zalecenia w zakresie edukacji i profilaktyki zdrowotnej. Jednocześnie gorzej też się odżywiały, mniej dbały o higienę osobistą, częściej biernie wypoczywały. Badani o niskich dochodach przyczyny stanu zdrowia lokowali przede wszystkim w złych warunkach materialno-bytowych.

Badania wskazały również na istnienie enklaw złego stanu zdrowia w Warszawie. Najgorsze oceny stanu zdrowia odnotowano na Pradze Północ i w Ursusie (niskie dochody i koncentracja osób starszych), nieco lepsze, ale nadal poniżej średniej dla Warszawy - na Bielanach, Mokotowie, Śródmieściu i Żoliborzu (tu występuje duża koncentracja osób starszych, których poziom dochodów jest nieco wyższy niż w wypadku Pragi Północ i Ursusa). W Wawrze niższym ocenom stanu zdrowia towarzyszą niskie dochody, ale młodsza struktura wiekowa wpływa na poprawę ogólnych wskaźników zdrowia. Podobnie jest w Rembertowie, na Woli, Targówku i na Białołęce, gdzie relatywnie młodszy wiek populacji wpływa na uzyskiwane wyniki zdrowia. Najzdrowsi ludzie mieszkają na Ursynowie, w Wesołej i w Wilanowie (dobra sytuacja dochodowa, młoda struktura wiekowa ludności).

Badania warszawskie A. Ostrowskiej wyraźnie podkreślają wpływ czynników społecznych na zdrowie jednostek, wzmocnione o przekrój terytorialny Warszawy (różnice terytorialne widoczne są na przykład w badaniu przeciętnego trwania życia). Parametr przeciętnego trwania życia uważany jest za wskaźnik nie tylko stanu zdrowia populacji, ale również rozwoju cywilizacyjnego. Obliczenia dla lat 2004-2007 wskazują, że na Pradze Północ przeciętne trwanie życia mężczyzny wynosi 63,3 lat³², a w Wilanowie 81,8, na Ursynowie 77,5 (różnica pomiędzy trwaniem życia kobiet z Pragi Północ a z Wilanowa wynosi 14 lat, zaś w wypadku Ursynowa 9 lat). Ekstrema kilkunastoletnie świadczą o zaniedbaniach cywilizacyjnych określonych rejonów Warszawy (ale należy też uwzględnić wpływ młodszej struktury wieku mieszkańców Wilanowa i Ursynowa).³³

Z perspektywy rodzin warszawskich postulatem jest nie tyle zwiększanie działań z zakresu medycyny ratunkowej, ile działań profilaktycznych nastawionych na dzieci, zwłaszcza w rodzinach ubogich. Brak medycyny w szkołach powoduje zanie-

---

³² W ramach porównania: przeciętne trwanie życia obliczone w 2006 roku dla mieszkańca Indii (łącznie dla obu płci) wynosiło 61,8, dla Rosji – 60,4, dla Białorusi - 63,6. Dane na podstawie, *Rocznik demograficzny 2008*, GUS, Warszawa 2008, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_rocznik_demograficzny_2008.pdf, stan na dzień 24.09.09.

³³ *Raport o stanie zdrowia mieszkańców*, op. cit.

chanie działań profilaktycznych u wielu dzieci, a badania profilaktyczne warszawskich uczniów wskazują na rosnące problemy zdrowotne w zakresie wad wzroku, słuchu i wad postawy. Program zdrowotny „Zdrowy Uczeń” realizowany w środowisku nauczania i wychowania, który od 2003 roku jest finansowany przez Miasto, obejmuje zadania w zakresie zapobiegania chorobom i urazom. Ma ona na celu poprawę stanu zdrowia oraz jakości życia dzieci i młodzieży poprzez edukację i zmianę postaw.

Mieszkalnictwo

Dane NSP ujawniły w Warszawie występowanie relatywnie największego (w liczbach absolutnych) – w porównaniu do innych dużych miast – niedoboru mieszkań (różnica pomiędzy liczbą gospodarstw domowych a liczbą mieszkań ogółem). W 2002 roku brakowało około 103,5 tys. lokali (przy jednocześnie największej liczbie oddanych mieszkań pośród innych miast liczących więcej niż 200 tys. mieszkańców). Jednocześnie obliczono dla Warszawy najkrótszy czas, potrzebny na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych. Przy utrzymującym się – jak w 2002 roku - tempie budownictwa niedobór powinien być zostać zlikwidowany w ciągu niespełna 8 lat. Jednak ze względu na cenę lokali, wiele z nich pozostaje pustych. Dlatego podkreśla się, że realna poprawa sytuacji mieszkaniowej w stolicy zależy w dużej mierze od wzrostu dochodów szerokich kategorii społecznych.³⁴

Statystyka bieżąca w latach 2004-2007 wskazuje na wzrost liczby mieszkań, powiększanie się ich powierzchni użytkowej i powierzchni izb mieszkalnych. W 2007 roku większość mieszkań posiadała podstawowe instalacje (wodociąg, ustęp splukiwany, łazienkę w ponad 96%; CO – prawie 94%, gaz z sieci – około 88%).

W Warszawie występuje jednak duże zróżnicowanie warunków mieszkaniowych, uzależnione od wieku zabudowy, powierzchni lokalu, zagęszczenia mieszkań oraz statusu własności i najmu. Zabudowa mieszkalna w centralnych dzielnicach jest dość gęsta, a nowe osiedla lokowane są na obrzeżach miasta (na przykład Białołęka). Im dalej od centrum, tym powierzchnia lokali wzrasta. Z perspektywy polityki społecznej istotne jest utrwalenie procesów segregacji ludności miasta ze względu na ich status społeczno-zawodowy. Osoby z wyższym i średnim wykształceniem zamieszkują głównie Saską Kępe, Tarchomin, część Grochowa. Osoby z wykształce-

---

³⁴ P. Śleszyński, *Regionalne zróżnicowanie sytuacji mieszkaniowej*, „Polityka Społeczna” 2004, Nr 11-12, s. 3.

niem zawodowym i podstawowym Ursynów, Bródno, Grochów Południowy, Ochotę i części Mokotowa.

Według stanu na dzień 31.12.2008 roku do wynajęcia lokalu z mieszkaniowego zasobu m.st. Warszawy zakwalifikowanych było 4.910 (z wyłączeniem wniosków o zamianę lokalu) gospodarstw domowych, z czego 1.963 gospodarstw oczekujących na najem lokalu na czas nieoznaczony, 2.947 na wynajęcie lokalu socjalnego. Należy zaznaczyć, iż z ogólnej sumy spraw oczekujących na najem lokalu socjalnego, większość, tj. 2.153, dotyczy konieczności wskazania lokalu przez Miasto w związku z wyrokiem sądu orzekającym eksmisję z uprawnieniem do lokalu socjalnego.

Dzielnica	Liczba gospodarstw oczekujących na najem lokalu na czas nieoznaczony³⁵	Liczba gospodarstw oczekujących na najem lokalu socjalnego
Bemowo	54	83
Białołęka	74	33
Bielany	275	245
Mokotów	198	263
Ochota	81	161
Praga Południe	69	142
Praga Północ	197	412
Rembertów	26	17
Śródmieście	82	562
Targówek	108	205
Ursus	17	50
Ursynów	73	99
Wawer	230	121
Wesoła	16	28
Wilanów	3	9

³⁵ Bez wniosków o zamianę lokali

Włochy	249	129
Wola	180	274
Żoliborz	31	114
RAZEM:	1963	2947

Okres oczekiwania na lokal komunalny, w zależności od rodzaju kwalifikacji do udzielenia pomocy mieszkaniowej (lokal na czas nieoznaczony, lokal socjalny, zamiana lokalu itp.), wynosi od kilku miesięcy do kilku lat. Najdłużej na lokal oczekuje się w dzielnicach o małym zasobie mieszkaniowym.

W latach 2003-2006 oddano 769 lokali komunalnych, w roku 2007 – 92 lokale, w 2008 r. – 315 lokali, w 2009 r. – 489 lokali, w sumie w wymienionym okresie – 1 665 lokali. Znaczne przyspieszenie tempa budownictwa komunalnego jest możliwe dzięki konsekwentnym działaniom podejmowanym w oparciu o strategię mieszkaniową.

Przyjęty w dniu 2 października 2008 r. Program Komunalnego Budownictwa Mieszkaniowego m.st. Warszawy na lata 2008-2012, zakłada m.in. wybudowanie w skali Miasta ok. 2500 lokali oraz zabezpieczenie niezbędnych lokali socjalnych w drodze przekwalifikowania części obecnych mieszkań komunalnych o obniżonym standardzie. Rozwiązanie tego problemu w oparciu o budowę nowych mieszkań socjalnych byłoby posunięciem nieracjonalnym, szczególnie w sytuacji, gdy znaczna część mieszkańców, którzy regularnie wywiązują się z obowiązków najemcy zamieszkuje w zasobie o obniżonym standardzie i oczekuje poprawy warunków mieszkaniowych. W obecnej sytuacji, gdzie koszt budowy budynku komunalnego jest niewiele większy od socjalnego, niegospodarne jest doprowadzenie do sytuacji, w której tak duże nakłady inwestycyjne m.st. Warszawa kierowałoby na powiększenie zasobu lokali socjalnych, które może pozyskać z istniejącego zasobu. Obecnie lokale socjalne są pozyskiwane między innymi w wyniku realizacji zamian lokali na inne lokale z zasobu mieszkaniowego miasta, w tym na lokale położone w budynkach nowobudowanych. Dzięki takiemu działaniu lokale socjalne są rozproszone w tkance mieszkaniowej. Pozwala to uniknąć nagromadzenia w jednym miejscu potencjalnych problemów społecznych generowanych przez biedę, ubóstwo, niedostosowanie społeczne. Prowadzi to również do zredukowania wpływu negatywnych wzorców życia i zachowania osób dorosłych na postawy młodego pokolenia.

Nowe lokale pozwolą natomiast na poprawę warunków mieszkaniowych gospodarstw domowych, które mimo wywiązywania się z obowiązków najemcy zamieszkiwały dotąd w lokalach o obniżonym standardzie.

Pomoc społeczna

Analiza danych urzędowych wskazuje, że w badanym okresie systematycznie spadała liczba rodzin z dziećmi, którym udzielono wsparcia (z 25 017 rodzin w 2004 r. do 15 563 w 2008 r.). Miał również ich udział w ogólnej liczbie rodzin korzystających z pomocy społecznej - z 37% w 2004 roku do prawie 29%. Mniejsza była też liczba rodzin niepełnych, w tym niepełnych wielodzietnych, które były klientami pomocy społecznej. Powodów spadku liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej należy jednak poszukiwać w zmniejszonych potrzebach społecznych.

W analizowanym okresie (lata 2004-2008) najwięcej rodzin korzystało z pomocy społecznej z powodu ciężkiej lub trwałej choroby.³⁶ Wzrosła liczba rodzin w trudnej sytuacji spowodowanej potrzebą ochrony macierzyństwa i liczba rodzin wielodzietnych, które z takiego wsparcia korzystają.³⁷ Motyw bezradności w sprawach opiekuńczych i prowadzenia gospodarstwa domowego pojawia się nieco rzadziej niż na początku badanego okresu, a najczęściej taka pomoc udzielna jest rodzinom niepełnym (warto tu podkreślić systematyczny wzrost udziału tego typu rodzin - z ponad 42% do 56,3%; rodziny wielodzietne stanowią w badanym okresie około 10% korzystających z pomocy). Jednocześnie w latach 2004-2008 spadała liczba rodzin, którym udzielono pracy socjalnej. Dane urzędowe nie wykazują jakości czy form pracy socjalnej, zakresu i czasu świadczenia pracy socjalnej, ani jej rezultatów.

Niektórym rodzinom-klientom OPS udzielane jest poradnictwo specjalistyczne (informacyjne, prawne, psychologiczne, itd.). Liczby absolutne wskazują tendencję spadkową (ale należy uwzględnić tu aspekt malejącej zbiorowości osób korzystających z pomocy społecznej). W przeliczeniu na 1000 rodzin-klientów pomocy społecznej usługa poradnictwa specjalistycznego staje się coraz rzadsza: w 2004 r. wskaźnik wynosił 308, 2005 r. – 304, 2006 r. – 324, w 2007 r. – 244 r., w 2008 r. –

---

³⁶ Pamiętać przy tym należy, że Warszawa to miasto starzejące się, ale o lepszych wskaźnikach zdrowia niż przeciętnie w Polsce.

³⁷ Przypomnie tylko, że udział rodzin wielodzietnych w strukturze rodzin warszawskich jest niewielki (około 3%).

233. Trudno przypuszczać, aby ta forma wsparcia nie była konieczna, raczej czynniki obiektywne lub subiektywne ograniczają jej wykorzystywanie.

Pomoc społeczna świadczy usługi na rzecz rodzin w kryzysie, organizuje pieczę zastępczą i proces usamodzielniania dzieci wychowujących się poza rodziną biologiczną. W mieście st. Warszawa istnieje korzystne połączenie funkcji powiatu i gminy w działaniu na jednym terenie. Dzięki temu działania mogą być lepiej skoordynowane a pomoc skuteczniejsza.

Analiza dostępnych danych wskazuje, że od 2004 roku do 2008 roku zmniejszyła się liczba placówek socjalizacyjnych na korzyść rodzinnych (te pojawiały się w roku 2006 w roku), zmalała też liczba wychowanków w placówkach – za wyjątkiem placówek rodzinnych i wielofunkcyjnych. Przeobrażeniom w zakresie form instytucjonalnych towarzyszyć powinna zmiana w formach rodzinnych, w których należy umieszczać jak największą liczbę dzieci, kwalifikujących się do takiej pomocy. Analiza danych urzędowych wskazuje, że w latach 2004-2008 fluktuacyjnie wzrosła liczba rodzin zastępczych. Dominującym typem opieki jest rodzina spokrewniona z dzieckiem (w 2004 roku funkcjonowało 1299 rodzin tego typu, a w 2008 roku - 1321). Powstały też nieliczne nowe rodziny niespokrewnione. Warto podkreślić, że od 2005 roku funkcjonują rodziny zawodowe (wzrost z 6 do 9), w tym specjalistyczne (odpowiednio z 3 do 6) i rodziny zastępcze pełniące funkcję pogotowia rodzinnego (2), wielodzietna (1). Wzrasta też liczba dzieci umieszczonych w każdym z typów rodzin, ale wskaźnik informujący o tym, ile przeciętnie w rodzinie zastępczej wychowuje się dzieci, nie uległ znaczącemu wzrostowi i oscyluje wokół wartości 1,2.

Analiza instytucji wspierających rodziny biologiczne, adopcyjne i zastępcze w wypełnieniu ich funkcji – przede wszystkim 4 ośrodki adopcyjno-opiekuńcze i Ośrodek Wsparcia Rodzinnej Opieki Zastępczej PORT (powołany przez Towarzystwo Nasz Dom przy współudziale Urzędu m.st. Warszawa) wskazuje na braki infrastrukturalne. Ograniczenia kadrowe, lokalowe i finansowe powodują, że w dużym stopniu wykonywane poradnictwo, praca socjalna i zadania terapeutyczne nie odpowiadają potrzebom zgłaszanym przez chętne rodziny adopcyjne, zastępcze czy naturalne.³⁸ Podobnie wyniki kontroli placówek opiekuńczo-wychowawczych, przeprowadzonej w województwie mazowieckim, wskazują, że we wszystkich typach placówek

---

³⁸ *Raport o działalności ośrodków adopcyjno-opiekuńczych w województwie mazowieckim w 2008 roku*, <http://www.mazowieckie.pl/download/a0833c8a1817526ac555f8d67727caf6.html>, stan na dzień 03.09.2009

istnieje problem w podjęciu współpracy z rodzinami biologicznymi wychowanków i kontynuowania pracy socjalnej z rodziną dziecka. Sytuacja taka dotyczyła zarówno placówek interwencyjnych, jak i socjalizacyjnych, wielofunkcyjnych, wsparcia dziennego i rodzinnych domów dziecka. Ustalenia te dotyczą całego województwa, jednak należy podkreślić że kontrolą sprawdzającą i problemową objęte były placówki warszawskie.³⁹

Kolejna istotna kwestia to usamodzielnienie wychowanków opieki zastępczej. Badania socjologiczne wskazują na niedosyt miękkich form wsparcia, udzielanego wchodzącym w dorosłe życie wychowankom. Z analizy danych dotyczących pomocy udzielanej wychowankom w znalezieniu zatrudnienia i prowadzenia z nimi pracy socjalnej wynika, że w ciągu pięciu lat (2004-2008), tylko w jednym roku (tj. 2006) udzielono pomocy w znalezieniu pracy usamodzielniającym się wychowankom ze wszystkich form opieki zastępczej⁴⁰. Natomiast w latach 2004-2005 wsparcia tego typu doświadczały wyłącznie młode osoby, opuszczające rodziny zastępcze (ale w latach 2007-2008 oni również go nie otrzymali). Analiza udzielania usługi pracy socjalnej też nie wypada korzystnie: w latach 2007-2008 nie otrzymał jej żaden wychowanek, do 2006 roku wyłącznie młode osoby opuszczające rodziny zastępcze. Jednocześnie w Warszawie rośnie liczba rodzin i osób w rodzinach, którym udzielano świadczeń z powodu braku umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze. O ile pracy socjalnej najczęściej doświadczali młodzi z rodzin zastępczych, o tyle wsparcia w znalezieniu mieszkania chronionego - wychowankowie placówek opiekuńczo-wychowawczych.

2.3. Wnioski i rekomendacje

Stabilizowanie rodzin w ich środowisku zamieszkania wymaga podjęcia szeregu działań nastawionych na budowanie otoczenia przyjaznego rodzinie. Oczywiście innych rozwiązań wymagają rodziny, które są same w stanie zrealizować przypisane im funkcje, innych te, którym struktura lub występujący problem ogranicza pewne możliwości. Jeszcze odmienne przedsięwzięcia wymagane są w sytuacji sprzę-

---

³⁹ *Raport o przestrzeganiu standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo - wychowawczych działających w województwie mazowieckim w 2008 r.*, <http://www.mazowieckie.pl/download/46031b3d04dc90994ca317a7c55c4289.html>, stan na dzień 03.09.2009 r.

⁴⁰ Patrz np. A. Kwak (red.), *Z opieki zastępczej w dorosłe życie*, ISP, Warszawa 2006; E. Giermanowska, M. Raclaw-Markowska, *Losy usamodzielnianych wychowanków domów dziecka*, w: E. Tarkowska (red.), *Ubóstwo i wykluczenie społeczne młodzieży*, IPiSS, Warszawa 2007.

żenia wielu problemów w życiu rodziny. Na potrzeby lokalnej polityki rodzinnej m.st. Warszawy, uwzględniając stopień samodzielności w wypełnianiu funkcji rodziny, wyróżniono trzy grupy rodzin: (1) sprawnie wykonujące swoje funkcje (nazywać je będą „samodzielne”), (2) zagrożone marginalizacją społeczną, ze względu na występujący deficyt lub problem (rodziny niepełne, z osobą bezrobotną, niepełnosprawną, przewlekłe chorą, uzależnioną), (3) zdeintegrowane, czasowo pozbawione opieki nad dzieckiem, które zostało umieszczone w pieczy zastępczej.

W wypadku rodzin samodzielnych rodzice dysponują dużymi pokładami kapitału kulturowego i finansowego. Członkowie tego typu rodzin nie doświadczają ubóstwa materialnego, biedy zdrowotnej, mieszkaniowej. Doświadczają natomiast **marginalizacji infrastrukturalnej**. Ograniczenia nie wynikają z braku pieniędzy, ale niedostatku usług ulokowanych w miejscu zamieszkania. Rodzice bardzo dużo czasu poświęcają na pracę zawodową, nie mają czasu wolnego – potrzebują alternatywnej opieki nad dzieckiem (np. wynajmowanie opiekunek, angażowanie seniorów).

Z kolei rodziny zagrożone marginalizacją (niepełne, ubogie, z osobą chorą, niepełnosprawną, uzależnioną), najprawdopodobniej lokują się w różnych rejonach Warszawy (nie ma szczególnych punktów koncentracji zamieszkania). Rodziny niepełne, które stanowią znaczną część rodzin warszawskich, częściej niż pozostałe typy rodzin współzamieszkują z innymi gospodarstwami domowymi. Coraz rzadziej korzystają one z pomocy społecznej, ale znacząco częściej otrzymują świadczenia pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i nieumiejętności prowadzenia gospodarstwa domowego. Można przypuszczać, że doświadczają deprivacji potrzeb związanych z mieszkaniem i pomocą w codziennym życiu. Rodziny tego typu potrzebują wsparcia w postaci usług społecznych, dostępnych w miejscu zamieszkania, związanych z poradnictwem, dostępem do informacji czy organizacją czasu wolnego i czasowym zastępstwem w obowiązkach rodzinnych.

Rodziny wieloprotymowe natomiast koncentrują się w dzielnicach, w których występuje znaczne sprzężenie problemów społecznych (Praga Północ, Południe, Ursus – proces gettyzacji). Warunki bytowe tych rodzin są stosunkowo dobrze zbadane i zanalizowane przez socjologów, ale ich liczba jest nieuchwytna w statystykach urzędowych (na przykład pomocy społecznej). Deprivacja potrzeb rodzin związana jest z **marginalizacją lokalizacyjną**, rozumianą nie jako brak infrastruktury, ale jako niska jakość oferowanych usług (edukacyjnych, rekreacyjnych czy zdrowotnych).

Rodziny tego typu doświadczają też **marginalizacji materialnej** – tak jest w wypadku ochrony zdrowia własnego i domowników (redukcja wizyt u dentysty czy ograniczenie profilaktyki i wykupu leków). Bieda obiektywna rodzin oraz ich niski kapitał kulturowy powoduje zamknięcie dzieci w „zaklętym kręgu ubóstwa”, gdzie powiela się wzory życia od pokoleń. Wzmocnienia wymagają działania likwidujące nierówności w przebiegu ścieżki edukacyjnej, a zwłaszcza edukacja elementarna. Konieczne jest również rozwinięcie pracy socjalnej z rodzinami (praca środowiskowa) i zbiorowościami w enklawach wieloaspektowego ubóstwa.

Dzieci odtwarzają status swoich rodziców. Badania warszawskich uczniów ujawniły, że połowa gimnazjalistów, uczniów liceum ogólnokształcącego i studentów uczelni publicznych **reprodukuje status swoich rodziców** (przede wszystkim chodzi tu o wykształcenie rodziców), odtwarza styl inteligentnej kultury. Styl gimnazjalistów, których rodzice mają inne niż wyższe wykształcenie, uczniów szkół technicznych, szkół policealnych, studentów uczelni niepublicznych opiera się na chęci dokonania **formalnego awansu przez wykształcenie**.⁴¹ Jednocześnie doniesienia badaczy warszawskich enklaw biedy potwierdzają intuicyjne przeczucia, poparte również doświadczeniem pracowników socjalnych OPS – dzieci dziedziczą biedę i styl życia związany z biedą.⁴² W perspektywie lokalnej polityki rodzinnej aspiracje młodych osób do zdobycia wyższego wykształcenia należy potraktować jako cenny zasób, który – w sprzyjających okolicznościach – może być z zyskiem dla zbiorowości skapitalizowany. Sytuację dzieci z rodzin samodzielnie radzących sobie z wypełnieniem podstawowych funkcji może poprawić dostęp do infrastruktury i korzystanie z usług społecznych oraz działania monitorująco-wspierające rodziców. Z kolei dzieci i młodzież z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym potrzebują intensywnej pracy z rodziną w celu podtrzymania jej spójności oraz zdolności wykonywania przypisanych jej zadań.

Z punktu widzenia działań diagnostycznych, niezbędnych w tworzeniu lokalnej polityki rodzinnej, należy **stworzyć system wskaźników monitorujący losy warszawskich rodzin**. Tworzenie takiego systemu to praca długofalowa, interdyscyplinarna, wymagająca opracowania wskaźników (z zakresu demografii rodzin oraz istotnych dla określenia wiązek usług) w układzie przedmiotowym: formowanie i rozpad rodziny, opieka nad dzieckiem, edukacja, ochrona zdrowia, mieszkalnictwo, po-

---

⁴¹ B. Fatyga, P. Zieliński, A. Hupa, *Warszawskie badanie stylów życia młodzieży...*, op. cit.

⁴² Patrz np. I. Oliwińska, *Warszawskie Szmulki. Miejsce, ludzi, style życia*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 2008.

moc społeczna. Kolejnym krokiem byłoby **gromadzenie w jednym miejscu – w tzw. repozytorium** – surowych danych niezbędnych do analizy i opracowań interpretacyjnych, wykorzystujących wskaźniki społeczne.

Uzupełnieniem wiedzy o potrzebach i problemach rodzin warszawskich powinny być **pogłębione studia dotyczące określonych zbiorowości**, a przede wszystkim: matek nastoletnich, rodzin niepełnych, rodzin partnerów, dzieci z tzw. grup ryzyka edukacyjnego, dzieci imigrantów i dzieci o specjalnych potrzebach, rodzin długotrwale korzystających z pomocy społecznej. Wykonanie pogłębionych studiów określonych zbiorowości przyniosłoby nie tylko wiedzę faktograficzną (jak jest), ale umożliwiłoby również identyfikację wielu niejawnych mechanizmów tkwiących w systemie wsparcia rodzin, a mogących przynosić skutki niezamierzone i odwrotne niż te planowane, np. instytucjonalne mechanizmy generujące niepełne rodzicielstwo. Rozpoznanie takich zjawisk oraz przeciwdziałanie im należy do zadań polityki społecznej, a w szczególności polityki rodzinnej.

3. Priorytety, cele i działania Programu Rodzina

Priorytet I: *Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny*

Miasto, dla którego rodziny są głównym podmiotem działań, musi odpowiadać na ich potrzeby, dostosowując bazę usługową do ujawnionych bądź prognozowanych preferencji społecznych (potrzeb i sposobów ich zaspokajania).⁴³ Polityka rodzinna, którą Miasto chce rozwijać to zespół mechanizmów i instytucji zaspakajających potrzeby rodzin, prowadzący w efekcie do integracji lokalnej wspólnoty. Celem tej polityki jest stworzenie rodzinom przyjaznego środowiska, tzn. takiego, które będzie sprzyjało posiadaniu i wychowywaniu dzieci, które będzie stabilizowało rodziny w miejscu zamieszkania. Stabilizacja rodzin w ich miejscu zamieszkania rozumiana jest – przy przyjęciu perspektywy długookresowej - jako zespół czynników materialnych (np. infrastruktura) i niematerialnych (np. poczucie bezpieczeństwa publicznego) zachęcających jednostki do osiedlenia się na danym terenie, założenia tam rodziny i wychowania dzieci. System usług społecznych ma wspomagać rodziny w jej funkcjach wychowawczych. Usługi społeczne: edukacyjne, oświatowe, rekreacyjne, sportowe,

---

⁴³ Por. uwagi na temat lokalnej polityki rodzinnej zawarte np. w M. Raclaw-Markowska, *Pomoc rodzinie w realizacji jej funkcji*, w: J. Hrynkiewicz, *Zadania samorządów lokalnych w rozwoju demograficznym*, RRL, WSE-H w Skierniewicach, Skierniewice 2002.

kulturalne dają szansę na pobudzenie i rozwój zainteresowań dzieci i młodzieży, racjonalizację spędzania wolnego czasu ale także stwarzają możliwości uczestnictwa dla całych rodzin, sprzyjają ich integracji i umacniania więzi wewnątrzrodzinnych i kontaktów z innymi rodzicami.

Cel 1. Diagnozowanie sytuacji rodzin na potrzeby planowania usług społecznych służących realizacji miejskiej polityki rodzinnej

Rzetelna diagnoza potrzeb i problemów rodzin jest warunkiem niezbędnym do organizowania adekwatnych usług adresowanych do dzieci, młodzieży, rodziców oraz całych rodzin. Wnioski z analizy potrzeb i problemów rodzin są podstawą do planowania usług społecznych tak, aby rzeczywiście przynosiły oczekiwany efekt: przyczyniały się do wzmacniania więzi rodzinnych i wspierały rodziny w rozwiązywaniu problemów. Konieczność realizacji celu 1 wynika z postanowień Społecznej Strategii Warszawy – bezpośrednio wpisuje się w cel strategiczny 3 „Integracja i reintegracja społeczna i zawodowa”, a zwłaszcza w cele szczegółowe: 3.1. Pogłębienie wiedzy o potrzebach, problemach i zasobach społecznych i 3.2. Poprawa adekwatności i efektywności usług w obszarze integracji i reintegracji społecznej i zawodowej.

W Warszawie nie funkcjonuje system zbierania i analizowania informacji charakteryzujących sytuację życiową rodzin. Wiedza o sytuacji rodzin pochodzi przede wszystkim z takich źródeł jak: sprawozdania instytucji publicznych z realizacji zadań oraz organizacji pozarządowych, które otrzymują dotacje ze środków publicznych na realizację zadań; publikacje urzędów statystycznych; badania tematyczne realizowane przez ekspertów na zlecenie poszczególnych Biur w Urzędzie m. st. Warszawy.

Dane gromadzone w ramach statystyki publicznej i dane urzędowe nie są wystarczającym źródłem do diagnozowania potrzeb rodzin.

Ważnym źródłem danych o sytuacji mieszkańców Warszawy są badania socjologiczne. Jednak zazwyczaj nie są to badania cykliczne, które pozwalałyby na porównywanie zmian i wskazywanie tendencji charakteryzujących sytuację warszawiaków w podstawowych obszarach życia ludzkiego. Co więcej, badania socjologiczne zrealizowane na zlecenie Urzędu Miasta nie dotyczą bezpośrednio rodziny, ale poszczególnych grup wiekowych lub wybranych aspektów charakteryzujących mieszkańców Warszawy, np. badania stylów życia warszawskiej młodzieży, nierówności w dostępie do zdrowia, przestrzennego grupowania ludności stolicy, etc.

Dostępne dane statystyczne pozwalają zidentyfikować rodzaj i skalę potrzeb i problemów (w tym dynamikę zmian), ale nie wskazują na informacje kluczowe dla skutecznego przeciwdziałania i rozwiązywania problemów, czyli na ich przyczyny. Zatem diagnoza nie może być prowadzona tylko za pomocą metod ilościowych, ale powinna być uzupełniana badaniami jakościowymi. Warszawa ma ogromny potencjał do prowadzenia badań diagnostycznych z wykorzystaniem różnych metodologii. Na terenie miasta funkcjonują ośrodki akademickie oraz instytuty badawcze, a współpraca z nimi jest zapisana w Społecznej Strategii Warszawy (cel szczegółowy 1.3).

Planowanie i rozwój usług na rzecz rodziny powinno być adekwatne do wyników badań kompleksowo diagnozujących sytuację rodzin zarówno w skali całego miasta, poszczególnych dzielnic i środowisk lokalnych. Cel zostanie zrealizowany poprzez opracowanie systemu gromadzenia wiedzy na potrzeby polityki społecznej, a w szczególności polityki rodzinnej we współpracy z ośrodkami akademickimi i instytutami badawczymi.

Cel 2. Udostępnianie informacji o ofercie usług dla rodziny

W ramach miejskiej polityki rodzinnej niezbędne jest tworzenie systemu udostępniania informacji o usługach na rzecz rodziny. W Warszawie występuje różnorodność podmiotów dostarczających usługi na rzecz rodzin. Funkcjonują one w różnych obszarach polityki społecznej, takich jak edukacja, zdrowie, kultura, sport, rekreacja, pomoc społeczna, etc. Przynależą do różnych sektorów; są wśród nich instytucje publiczne – miejskie i niepubliczne, prowadzone przez organizacje pozarządowe oraz podmioty komercyjne.

W całej swojej różnorodności podmioty dostarczające usługi na rzecz rodzin mają tę cechę wspólną, że wspierają rodzinę z dziećmi na utrzymaniu w wypełnianiu jej podstawowych funkcji - zwłaszcza wychowawczej i socjalizacyjnej. Ponadto placówki, które zapewniają opiekę małym dzieciom w czasie, gdy ich rodzice pracują, umożliwiają rodzinie realizację kolejnej funkcji – ekonomicznej (dochodowej). Natomiast podmioty, które proponują rodzinie atrakcyjne formy wspólnego spędzania czasu wolnego, odgrywają rolę więziotwórczą i sprzyjają integrowaniu się rodziny. Zatem korzystanie z usług społecznych adresowanych do rodziny wpływa na kształtowanie stylu życia rodziny oraz stan zaspokojenia jej potrzeb.

Większość podmiotów dostarczających usługi na rzecz rodzin, upublicznia informacje o zakresie i rodzaju prowadzonych działań – zazwyczaj na swojej stronie internetowej, za pomocą ulotek, ogłoszeń, etc. Istnieją również informatory z informacjami o przedsięwzięciach adresowanych do rodzin, ale zazwyczaj prezentują tylko jeden określony rodzaj usług, np. medyczne, edukacyjne, opiekuńcze, pomocy społecznej, na rzecz organizacji czasu wolnego i wypoczynku, etc. Ponadto działają portale internetowe, które zawierają informacje o możliwościach spędzenia czasu wolnego z dziećmi – prowadzone przez podmioty komercyjne lub przez urzędy dzielnic.

Informacje o usługach na rzecz rodziny obecnie udostępniane przez instytucje samorządowe są bardzo rozproszone. Brakuje rozwiązania, które umożliwiłoby udostępnianie kompleksowej, aktualnej informacji o usługach świadczonych w różnych obszarach polityki społecznej, adresowanych do dzieci i młodzieży oraz do całych rodzin.

Problemem jest również brak systemu aktualizowania informacji. Ze względu na dynamikę rynku usług oferty skierowane do rodzin zmieniają się szybko pojawiają się nowe usługi, instytucje świadczące usługi zmieniają swoje siedziby lub godziny funkcjonowania. Brak aktualizacji zmian powoduje, że informacje są nierzetelne i niemożliwe do wykorzystania.

Zgodnie ze stanowiskiem nr 38 Rady m.st. Warszawy z dnia 19 marca 2009 r. w sprawie polityki prorodzinnej w Warszawie, jednym z elementów Programu Rodzina jest „stworzenie aktualizowanego na bieżąco systemu informacji o instytucjach i organizacjach działających na rzecz pomocy rodzinie”.

Udostępnianie informacji musi być związane ze stworzeniem *systemu* gromadzenia informacji o usługach na rzecz rodziny i systematycznej aktualizacji. Zbudowanie systemu gromadzenia informacji jest warunkiem koniecznym prowadzenia działań na rzecz realizacji celu 2.

Cel 3. Otwarcie przestrzeni publicznej dla rodziny i rozbudowa infrastruktury społecznej

Jednym z ważnych elementów mających wpływ na funkcjonowanie rodziny jest przestrzeń publiczna, w której rodzina realizuje swoje potrzeby. W przypadku rodzin samodzielných rodzice dysponują dużymi pokładami kapitału kulturowego i finansowego.⁴⁴ Członkowie tego typu rodzin nie doświadczają ubóstwa materialne-

---

⁴⁴ M. Raclaw „Sytuacja warszawskich rodzin” www.strategia.waw.pl

go, braku opieki zdrowotnej, biedy mieszkaniowej. Doświadczają natomiast marginalizacji infrastrukturalnej. Ograniczenia nie wynikają z braku pieniędzy, ale niedostatku usług ulokowanych w miejscu zamieszkania. W rodzinach tych, w schemacie pracy „od świtu do nocy”, występuje permanentny brak czasu wolnego rodziców i konieczność sprawowania alternatywnej - w stosunku do rodzicielskiej - opieki nad dzieckiem (na przykład: wynajmowanie opiekunek, angażowanie seniorów). Warto przypomnieć, że pronatalistycznie nastawiona polityka ludnościowa wielu krajów Europy Zachodniej koncentruje swoje działania właśnie na rodzinach klasy średniej, jako tych, które przy wsparciu państwa są w stanie wychować dzieci „dobrej jakości”.⁴⁵

Obowiązujące regulacje prawne dają władzom miasta bardzo ograniczone możliwości kształtowania infrastruktury społecznej. Jedynie w odniesieniu do terenów objętych miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (tzw. planem miejscowym) lub decyzją o lokalizacji inwestycji celu publicznego, władze miejskie mogą ustalać przeznaczenie terenu i rozmieszczenie inwestycji celu publicznego oraz określać sposoby zagospodarowania i zabudowy. Plany miejscowe obejmują aktualnie 20% terytorium Warszawy, następne ok. 30 % jest w trakcie sporządzania i ma szansę na uchwalenie do 2015 r. Plany miejscowe oraz decyzje o lokalizacji inwestycji celu publicznego dają możliwość wywłaszczenia terenu dla potrzeb infrastruktury społecznej na podstawie art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami.⁴⁶ Aby podejmować w tym zakresie świadome działania władze miasta winny mieć wiedzę zarówno co do potrzeb w zakresie liczby placówek jak również ich rozmieszczenia w poszczególnych dzielnicach, w podziale na placówki istniejące i planowane. Lokalizacja żłobków, przedszkoli, szkół jest określona standardami opisanymi w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania m.st. Warszawy przyjęte uchwałą Nr LXXXII/2746/2006 Rady miasta stołecznego Warszawy z dnia 10 października 2006 roku. Na jego podstawie winny być zrobione analizy liczbowe i lokalizacyjne, szczególnie w obszarach nowych osiedli. Plan miejscowy sporządza się dla różnych celów: inwestycji, ochrony, uporządkowania – mogą ale nie muszą być w nim zawarte lokalizacje celów publicznych – te przesądzenia są świadomym działaniem miasta –gminy – jeśli gmina ma realizować cele publiczne z ustaw to albo robi to za pomocą dokumentów planistycznych wyżej opisanych ale wchodzi w układy z partne-

---

⁴⁵ Dzieci „dobrej jakości” to określenie G. Backera, popularyzatora koncepcji kapitału ludzkiego. Inwestycje rodziców w wykształcenie dzieci i ich zdrowie skutkują przyszłym sukcesem potomstwa na rynku pracy.

⁴⁶ M.in. ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, (Dz. U. nr 80, poz. 717, z późn.zm.)

rami prywatnymi w procedurze partnerstwa publiczno-prywatnego albo znajduje jeszcze inne zachęty dla podmiotów prywatnych.

Tworzone przez prywatnych inwestorów osiedla nie zapewniają właściwej infrastruktury społecznej na budowanych osiedlach mieszkaniowych. Powstają osiedla-sypialnie, które z powodu braku infrastruktury społecznej (żłobków, przedszkoli, placów zabaw, parków, etc.) nie spełniają funkcji publicznych. Dodatkowo większość z nich to grodzone zespoły mieszkaniowe. W tym kontekście niezwykle ważne jest optymalne wykorzystanie infrastruktury będącej w zasobach miejskich na potrzeby rodziny.

Problemem dla rodzin aktywnych zawodowo jest niedostatek infrastruktury społecznej ułatwiającej rodzicom sprawowanie opieki i wychowywanie dzieci, zwłaszcza żłobków, przedszkole i szkół na nowych osiedlach mieszkaniowych. Choć w przedszkolach jest miejsce prawie dla wszystkich chętnych (96,7%), to jednak brak miejsc w żłobkach oraz brak przedszkoli dostępnych blisko miejsca zamieszkania rodzin z małymi dziećmi, utrudnia rodzicom godzenie ról zawodowych i rodzicielskich. Biorąc pod uwagę nadchodzący wyż demograficzny przewiduje się, że zapotrzebowanie na miejsca w żłobkach i przedszkolach będzie rosło. Mimo, że w ostatnich dwóch latach liczba miejsc w żłobkach wzrosła o 600 to nadal jest niewystarczająca dla pełnego zabezpieczenia potrzeb.

Należy podkreślić, że rodzice małych dzieci zazwyczaj nie mogą liczyć na pomoc własnych rodziców, bowiem zdecydowana większość rodzin warszawskich to jednorodzinne gospodarstwa domowe (94%)⁴⁷. Dominacja jednorodzinnych gospodarstw domowych wynika nie tylko z przemian kulturowych, ale również z metropolitarnego charakteru Warszawy, do której przyjeżdżają młodzi ludzie z innych części kraju – tu podejmują pracę i zakładają własne rodziny. Również młode małżeństwa, których rodzice mieszkają w Warszawie, nie mogą oczekiwać od nich wsparcia w opiece nad dziećmi – przede wszystkim dlatego, że dziadkowie są jeszcze aktywni zawodowo.

Przedszkola to nie tylko odpowiedź na potrzeby pracujących rodziców. Rodzice muszą mieć zapewniony dostęp do instytucjonalnej opieki nad dziećmi, tj. placówek, które oferują usługi wysokiej jakości i dostępne finansowo, również dlatego, że jest to

---

⁴⁷ *Rocznik statystyczny Warszawy 2008*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2008 (dane z Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku)

korzystne dla rozwoju intelektualnego i społecznego ich dzieci⁴⁸. Edukacja przedszkolna sprzyja rozszerzaniu kręgu kontaktów społecznych oraz wyrównywaniu szans dzieci ze środowisk zaniedbanych. Badania przeprowadzone na zlecenie Biura Edukacji Urzędu m.st. Warszawy potwierdzają pozytywny wpływ edukacji przedszkolnej na osiągnięcia szkolne. Okazało się, że udział w rocznym programie „Praskie pięciolatki w szkole”, realizowanym w 3 szkołach podstawowych dla 200 dzieci, które nie chodziły do przedszkola, pozwolił tym dzieciom zdobyć umiejętności zbliżone do umiejętności rówieśników objętych pełnym wychowaniem przedszkolnym.

Choć w Warszawie istnieje wiele miejsc umożliwiających rodzinie aktywny wypoczynek (np. place zabaw, domy kultury, boiska, ośrodki sportu i rekreacji, pływalnie, biblioteki, przedszkolne place zabaw, szkolne boiska lub świetlice), to jednak nie są one optymalnie zagospodarowane. Po zrealizowaniu statutowych zajęć, np. w weekendy lub popołudnia, obiekty są puste, możliwe do wykorzystania przez organizacje pozarządowe i nieformalne grupy rodziców, które organizowałyby zajęcia dla rodzin; mamy, które chciałyby poprowadzić klub dla maluchów. Zatem istnieje potrzeba lepszego wykorzystania zasobów miejskich tak, aby rodziny mogły bezpiecznie i ciekawie spędzać czas w pobliżu swojego miejsca zamieszkania. Przykładem dobrej praktyki są organizowane w miejskich żłobkach warsztaty dla rodziców odbywające się w weekendy.

Rozwiązania wymaga także zwiększenie dostępności do kultury, sportu i rekreacji dla rodzin wielodzietnych, które z powodu niskich dochodów i wzmożonych wydatków na mogą sobie pozwolić na zakup biletów do teatru, na basen czy na imprezę kulturalną.

Ważnym problemem, którego rozwiązanie uczyni Warszawę miastem bardziej przyjaznym rodzinie, jest niedostateczne dostosowanie obiektów użyteczności publicznej do potrzeb rodzin z dziećmi, w szczególności z małymi dziećmi. Nadal brakuje udogodnień infrastrukturalnych takich jak przewijaki dla dzieci, windy, podjazdy, kąciki zabaw w poczekalniach urzędów miejskich lub zakładach opieki zdrowotnej. Warto przy tym pamiętać, że większość ograniczeń architektonicznych, np. wysokie krawężniki, brak podjazdów, etc. stanowi utrudnienie nie tylko do osób poruszających się po Warszawie z wózkami dziecięcymi, ale również dla osób niepełnosprawnych,

---

⁴⁸ Growiec K., *Jak wspierać rodzicielstwo. Nowoczesna polityka pronatalna a rozwój kapitału intelektualnego Polski*, Analizy i Opinie nr 88, Instytut Spraw Publicznych, 2008 rok

starszych, podróżujących z bagażem. Wprowadzenie udogodnień oraz likwidacja barier ułatwi w sposób bezpośredni dostępność korzystania z miejskich zasobów.

Cel 4. Podnoszenie kompetencji rodziny

Dostęp do wiedzy oraz umiejętność wykorzystywania jej w życiu codziennym jest ważnym aspektem funkcjonowania rodzin. Tempo i skala zmian zachodzących we współczesnym świecie (m. in. na rynku pracy, w obyczajowości, w stylu życia rodziny, etc.) powodują zmiany w strukturze rodzin oraz w ich funkcjonowaniu. Rodziny stają wobec nowych wyzwań i problemów.

Załamuje się tradycyjny model rodziny złożonej z obojga rodziców – aż 22,6 % rodzin warszawskich to rodziny niepełne (samotne matki – 22,57% i samotni ojcowie – 0,03%)⁴⁹. Wiąże się to nie tylko z potrzebą rozwoju usług wspierających rodziców w opiece nad dzieckiem i zapotrzebowaniem na pomoc merytoryczną w związku z trudnymi sytuacjami wychowawczymi, jakie pojawiają się w samotnym rodzicielstwie. Okazuje się, że mądrość życiowa przekazywana z pokolenia na pokolenie nie wystarczy – rodzice potrzebują porad, informacji i wsparcia ze strony ekspertów i profesjonalistów⁵⁰.

Pomimo szeroko rozwiniętego poradnictwa pedagogiczno-psychologicznego publicznych placówkach publicznych i niepublicznych prowadzonych na zlecenie Miasta rodzice zazwyczaj nie korzystają z usług tych placówek z własnej inicjatywy. Najczęściej są tam kierowani przez placówkę, do której uczęszcza ich dziecko.

Z drugiej strony system poradnictwa w obecnym kształcie sprzyja wzmocnieniu takiego modelu zachowań rodziców. Już ze wstępnej analizy rodzajów poradnictwa rodzinnego w Warszawie wynika, że w większym stopniu jest rozwinięte poradnictwo specjalistyczne niż poradnictwo ogólne o charakterze profilaktycznym, kierowane do ogółu rodzin oraz ich członków. W praktyce rodziny zazwyczaj korzystają z systemu poradnictwa dopiero, gdy pojawia się kryzys, czyli trafiają do profesjonalistów zbyt późno.

Świadomość rodziców (zwłaszcza u osób z niższym poziomem wykształcenia) odnośnie znaczenia wiedzy i umiejętności psychospołecznych w wychowywaniu dzieci

---

⁴⁹ Rocznik statystyczny Warszawy 2008, Urząd Statystyczny w Warszawie, Warszawa 2008 (dane z Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku)

⁵⁰ Anthony Giddens, Nowoczesność i tożsamość, PWN, Warszawa 2006

jest za mała, a co za tym idzie – zbyt mała jest również potrzeba podnoszenia swoich kompetencji w tym zakresie. Kampanie informacyjno-edukacyjne, poradniki, programy telewizyjne i audycje radiowe zwiększają poziom wiedzy rodziców na tematy związane z pielęgnacją, opieką i wychowywaniem dzieci. Jednakże wiedza ta jest fragmentaryczna.

Dla wzmocnienia kompetencji rodziny w wypełnianiu jej funkcji ważne jest umożliwienie rodzinom dostępu na każdym etapie rozwoju dziecka do informacji i poradnictwa w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinnych, w szczególności przy wykorzystaniu oferty instytucji mającej bezpośredni kontakt z dzieckiem i jego rodziną. Dotyczy to zarówno obszaru opieki, edukacji oraz ochrony zdrowia. np. oferta Zespołu Żłobków m.st. Warszawa dla rodziców dzieci w wieku 0-3 w zakresie umiejętności wychowawczych, opiekuńczych i prowadzenia gospodarstwa domowego.

Cel 5. Ukierunkowanie działań instytucji i organizacji realizujących zadania polityki społecznej na potrzeby rodziny oraz na tworzenie kompleksowego systemu usług

Zbudowanie kompleksowego systemu usług wymaga stałej, strategicznej współpracy podmiotów, które realizują działania z zakresu polityki społecznej przy planowaniu i realizowaniu usług ukierunkowanych na rzecz rodziny.

Sprzyja temu proces decentralizacji, w ramach którego nastąpił podział zadań na zadania ogólnomiejskie i dzielnicowe. Taki podział zadań sprzyja szybkiemu reagowaniu na potrzeby mieszkańców i ustalaniu adekwatnych rozwiązań. Trwająca od 3 lat decentralizacja zadań wraz z określeniem budżetów na ich realizację daje realne możliwości kształtowania lokalnej polityki rodzinnej odpowiadającej na potrzeby mieszkańców. Dla skuteczności działań podejmowanych ważne jest łączenie lokalnych systemów w jeden system wzajemnie ze sobą uzupełniających się działań. Nie-rozerwalnie łączy się to z systemem koordynacji, ustalonymi zasadami współpracy, warunkującymi właściwe realizowanie Programu Rodzina. Jakkolwiek podejmowane są działania wykorzystujące interdyscyplinarny model pracy przy prowadzeniu wspólnych projektów np. dotyczące zagospodarowania czasu wolnego uczniów w trakcie wakacji letnich i ferii zimowych (Biuro Sportu i Rekreacji wspólnie z Biurem Edukacji) lub program „Mali Warszawiacy”, to nie są to działania oparte o wypracowane procedury i narzędzia służące zintegrowanemu działaniu. Wnioski z realizacji

tego rodzaju projektów należy wykorzystać przy tworzeniu systemu współpracy niezbędnej do realizacji Programu Rodzina.

Dla uzyskania efektu zintegrowanego działania niezbędna jest ścisła współpraca, sprawna komunikacja i system zarządzania ukierunkowany na pracę interdyscyplinarną.

Kluczową rolę w planowaniu i organizowaniu usług na rzecz rodzin ma Urząd m.st. Warszawy, który jest odpowiedzialny za stworzenie procedur i zasad sprzyjających sprawnej wymianie informacji i współpracy.

Z kolei zasady i formy współpracy administracji publicznej z organizacjami pozarządowymi są określane w uchwalanym przez Radę m.st. Warszawy co roku Programie Współpracy. Natomiast uzupełnieniem do Programu Współpracy będą rozwiązania przyjęte w Programie operacyjnym „Rozwój dialogu i komunikacji społecznej”. Ma on służyć instytucjonalizacji współpracy między administracją publiczną a lokalnym społeczeństwem obywatelskim, czyli mieszkańcami Warszawy, nieformalnymi inicjatywami społecznymi, organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami, które swoją aktywnością wypełniają przestrzeń publiczną.

Priorytet II Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym

Uniwersalna zasada polityki społecznej mówi, że im mniej programów powszechnych, oferujących szeroko dostępne usługi społeczne świadczone w takich dziedzinach, jak: edukacja, ochrona zdrowia, rynek pracy, kultura, etc., tym więcej osób jest zagrożonych marginalizacją społeczną. Zastępowanie polityki społecznej pomocą społeczną okazuje się bardzo kosztowne społecznie (prowadzi do wzrostu liczby osób stale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej) i ekonomicznie (im większe wydatki na świadczenia pomocy społecznej, tym większa liczba osób korzystających z tej formy wsparcia uzależnia się od pomocy społecznej)⁵¹.

W Programie Rodzina wykluczenie społeczne rodziny jest definiowane jako „sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca prawidłowe funkcjonowanie rodziny i pełnienie przez jej członków ról społecznych, ich uczestnictwo w życiu społecznym,

---

⁵¹ Hrynkiewicz J., 2004, Zakres i kierunki zmian w pomocy społecznej, w: Rymsza M. (red.), Reformy społeczne. Bilans dekady, wyd. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa

prowadząca (lub stwarzająca zagrożenie) do przenoszenia (dziedziczenia) statusu osoby wykluczonej na następne pokolenie⁵².

Cel 1. Świadczenie zintegrowanej oferty usług w ramach lokalnego systemu wsparcia

Analizy funkcjonowania ośrodków pomocy społecznej wskazują, że rodziny, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej i nie potrafią samodzielnie przezwyciężyć swoich problemów, otrzymują raczej bierne formy pomocy społecznej (czyli świadczenia pieniężne, pomoc rzeczową) niż poradnictwo, pracę socjalną oraz innego rodzaju usługi, czyli korzystają przede wszystkim z rozmaitych form materialnego wsparcia służących zaspokajaniu bieżących potrzeb konsumpcyjnych⁵³. Dzieci i młodzież z tych rodzin należą do grupy wysokiego ryzyka. Piją alkohol, sięgają po narkotyki, są uzależnione od nikotyny. Jednocześnie są zagrożone przestępczością; duża część jest pod nadzorem kuratorów sądowych za drobne przestępstwa. Zdecydowana większość ma problemy z realizowaniem obowiązku szkolnego: wagarują, uciekają z zajęć szkolnych, nie otrzymują promocji do następnej klasy. Zachowują się agresywnie – stosują akty przemocy fizycznej i werbalnej wobec rówieśników i najbliższego otoczenia, w tym rodziców i nauczycieli. Wymienione powyżej cechy charakteryzujące zachowania dzieci i młodzieży to zarazem podstawowe przyczyny umieszczenia nieletnich w placówkach resocjalizacyjno-wychowawczych⁵⁴.

Można przyjąć, że również w Warszawie, gdzie na jednego pracownika socjalnego przypada ok. 90 rodzin (gospodarstw domowych) praca socjalna nie jest świadczona w zakresie koniecznym do skutecznego rozwiązywania problemów społecznych. Natomiast eksperci są zgodni co do tego, że jedynie usługi społeczne (świadczenia aktywizujące) mogą pomóc osobom marginalizowanym wrócić do możliwie pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, natomiast udzielanie zasiłków bez równoległego prowadzenia pracy socjalnej zazwyczaj prowadzi do uzależnienia się od świadczeń pomocy społecznej.

---

⁵² Balcerzak-Paradowska B., 2005, Rodzina wobec wykluczenia społecznego, w: Frąckiewicz L. (red.), Zapobieganie wykluczeniu społecznemu, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im K. Adamieckiego w Katowicach

⁵³ Zalewski D., 2004, Opieka i pomoc społeczna. Dynamika instytucji. Wyd. Uniwersytet Warszawski; Balcerzak-Paradowska B. (red.), 2009, Sytuacja rodzin i polityka rodzinna w wymiarze lokalnych, wyd. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warszawa

⁵⁴ Kędziński P, Kulesza J., 2008, Przyczyny umieszczenia dzieci i młodzieży w placówkach resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa; <http://www.cmppp.edu.pl/raporty>

Instytucje odpowiedzialne za rozwiązywanie problemów społecznych (służby społeczne i służby zatrudnienia, instytucje opiekuńczo-wychowawcze i oświatowe, sądy i policja, etc.) zbyt rzadko koordynują swoje działania na rzecz danej rodziny, co zmniejsza efektywność i skuteczność tych oddziaływań. Świadczeniobiorcy traktują instytucje pomocowe instrumentalnie; przede wszystkim starają się uzyskać jak najwyższe świadczenia pieniężne. Taka sytuacja powoduje uzależnianie się rodzin od instytucji pomocowych, prowadzi do wzrostu bezradności społecznej i postaw roszczeniowych, sprzyja utrwalaniu i narastaniu problemów oraz przekazywaniu ich kolejnym pokoleniom.

Z drugiej strony należy podkreślić, że nawet rodziny znajdujące się w bardzo trudnej sytuacji życiowej mają potencjał do tego, aby realizować podstawowe funkcje opiekuńcze i wychowawcze wobec dzieci – potrzebują jednak kompleksowej pomocy ukierunkowanej na rozwiązywanie problemów socjalno-bytowych, poprawę stanu psychicznego oraz funkcjonowania społecznego. Zatrzymanie procesu wykluczenia społecznego rodzin i uruchomienie mechanizmów reintegracji społecznej może nastąpić tylko wówczas, gdy rodziny otrzymają zintegrowaną ofertę usług społecznych świadczonych w ramach lokalnego systemu wsparcia (LSW).

Cel 2. Zapewnienie dzieciom i młodzieży oraz ich rodzinom pomocy w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego

Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego, które od 1999 roku są jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, jest szczegółowo regulowane przez prawo, tj. Ustawę z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2008, nr 115, poz. 728) oraz Rozporządzenie MPiPS z dnia 17 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. nr 201, poz. 1455). Przepisy prawne określają m.in. typy placówek, zakres usług, standardy opieki i wychowania, kwalifikacje kadr. Prowadzenie placówek wsparcia dziennego jest zadaniem samorządu terytorialnego.

Zatem w odniesieniu do placówek opiekuńczo-wychowawczych – w odróżnieniu od asysty rodzinnej i streetworkingu, które są nowatorskimi metodami pracy socjalnej opisanymi w kolejnych celach (3 i 4) – chodzi nie tyle o wypracowanie i upowszechnianie nowego rozwiązania, ale o zmodernizowanie istniejących placówek oraz włączenie ich w lokalny system wsparcia tak, aby stały się jego integralnym elementem. Modernizacja placówek polega przede wszystkim na zmianie charakteru

placówek z opiekuńczego na korekcyjny, w szczególności na zmianie metodyki pracy z dziećmi oraz z ich rodzinami, wzmocnieniu współpracy pomiędzy placówkami i innymi podmiotami wspierającymi rodziny.

Cel 3. Zapewnienie rodzinom asysty rodzinnej

Najskuteczniejszą formą pomocy osobom marginalizowanym społecznie są usługi społeczne o charakterze aktywizującym. W aktualnej sytuacji kiedy pracownik socjalny Ośrodka Pomocy Społecznej obejmuje swoją pracą ok. 90 środowisk rodzinnych i jest dysponentem świadczeń finansowych jego możliwość udzielania skutecznego wsparcia rodzinie jest ograniczona. Brak właściwej pracy socjalnej z rodziną zagrożoną marginalizacją społeczną lub wieloproblemową, w której wychowują się małoletnie dzieci, może doprowadzić do zabrania dziecka z rodziny i umieszczenia go w pieczy zastępczej. W związku z tym obecnie stosowane metody pracy socjalnej należy rozszerzyć o nowe, bardziej skuteczne sposoby rozwiązywania złożonych problemów rodzin od lat znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, a w szczególności prowadzić intensywną, wielokierunkową i długofalową pracę z rodziną w formie asysty rodzinnej. Oddzielenie pomocy finansowej od bezpośredniej pomocy rodzinie w zakresie m.in. rozwiązywania podstawowych problemów socjalnych, psychologicznych i opiekuńczo-wychowawczych, motywowania do zmiany jest możliwe poprzez wprowadzenie asystenta rodzinnego.

Cel 4. Objęcie dzieci i młodzieży pomocą w środowisku otwartym – streetworking

Z doświadczeń pracowników różnych służb społecznych (pedagogów, pracowników socjalnych, wychowawców, nauczycieli, policjantów, etc.) wynika, iż część dzieci i młodzieży nie jest objęta systemem opieki i wychowania, edukacji, pomocy społecznej lub innymi formami wsparcia. Są to głównie dzieci i młodzież w wieku od 7 do 18 lat. Większość czasu spędzają poza domem - na ulicy, podwórku i w innych miejscach niekontrolowanych przez dorosłych. Pochodzą z rodzin niewydolnych wychowawczo, o niskim statusie społecznym, ubogich, nadużywających alkoholu, w których występuje przemoc, przestępczość, bezrobocie. Ich rodzice nie radzą sobie z wypełnianiem funkcji wychowawczych i opiekuńczych.

Dzieci i młodzież wykluczone społecznie nie korzystają ani z systemu edukacji, ani z dóbr kultury. Często stwierdza się u nich niedożywienie, zły stan zdrowia i niski poziom higieny osobistej. Dorastają w środowisku, w którym kumuluje się wiele różnych problemów społecznych i brak jest pozytywnych wzorców osobowych; w którym nie mają szansy na to, aby zdobyć podstawowe umiejętności społeczne oraz elementarną wiedzę o świecie i społeczeństwie. W pracy z tymi dziećmi i młodzieżą najbardziej skuteczna okazuje się metoda streetworkingu.

Streetworker, który umiejętnie posługuje się specyficznymi metodami oddziaływań pedagogicznych, profilaktycznych oraz interwencyjnych, daje unikalną szansę na resocjalizację i reintegrację społeczną tym dzieciom i młodzieży, do których nie docierają inne organizacje i instytucje oferujące organizację czasu wolnego, w tym placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego. Drugą grupę adresatów działań streetworkingowych stanowi młodzież w kryzysie, czyli uciekinierzy z domów rodzinnych, placówek wychowawczych lub poprawczych, podejmujący zachowania ryzykowne, uprawiający prostytucję, przyjmujący narkotyki, grupujący się na dworcach kolejowych, dużych centrach handlowych.

Priorytet III Zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej oraz reintegracja rodzin

Naturalnym środowiskiem życia dziecka jest jego rodzina. Dopiero kiedy rodzina nie wypełnia swoich funkcji, kiedy bezpieczeństwo dziecka jest zagrożone a wszelkie formy wspomagania rodziny, o których mowa była w priorytecie II nie przyniosą oczekiwanych rezultatów, konieczne jest zapewnienie dziecku pieczy zastępczej. Pobyt dziecka traktowany jest jako czasowy a głównym celem jest pomoc rodzinie w odzyskaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych lub znalezieniu nowej rodziny.

W treści Zalecenia Rec (2005)⁵ Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, podkreśla się, iż rodzina stanowi naturalne środowisko dla rozwoju i dobra dziecka, a rodzice ponoszą główną odpowiedzialność za jego wychowanie i rozwój. W Zaleceniu podkreśla się także, iż pobyt poza rodziną nie powinien trwać dłużej, niż jest to niezbędne i powi-

nien podlegać okresowej ocenie w zakresie zgodności z najlepszymi interesami dziecka⁵⁵.

Cel 1. Zorganizowanie kompleksowego systemu rodzinnej oraz instytucjonalnej pieczy zastępczej

System pieczy zastępczej powinien być kompleksowy, uwzględniający potrzeby dzieci. Na kompleksowy system składają się rodzinne formy pieczy zastępczej, w tym:

- rodzinne domy dziecka
- zawodowe rodziny zastępcze o charakterze: pogotowia rodzinnego, wielodzietne, specjalistyczne
- niespokrewnione rodziny zastępcze
- spokrewnione rodziny zastępcze

oraz instytucjonalne formy pieczy zastępczej:

- placówki interwencyjne
- placówki socjalizacyjne
- placówki wielofunkcyjne.

W modelu należy uwzględnić pełną współpracę wszystkich podmiotów uczestniczących w organizowaniu pieczy zastępczej dla dzieci i młodzieży, czyli pracowników socjalnych, sędziów rodzinnych i kuratorów sądowych, pracowników ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, wychowawców w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i opiekunów zastępczych, etc. przy ścisłej współpracy z rodziną biologiczną. Współpraca wszystkich podmiotów wpływa na efektywność i skuteczność działań w zakresie pomocy i opieki nad dzieckiem i rodziną. System pieczy zastępczej ma mieć charakter kompleksowy, czyli działania tworzących go podmiotów powinny być ze sobą spójne i ściśle powiązane w jedną całość – tak, aby podejmowane przez nich decyzje były najlepsze z punktu widzenia dobra dziecka.

Budowaniu kompleksowego systemu rodzinnej oraz instytucjonalnej pieczy zastępczej powinny towarzyszyć działania wspierające zawierające zarówno poradnictwo

---

⁵⁵ Zalecenie Rec (2005)5 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie praw dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 16 marca 2005 roku na 919. posiedzeniu Zastępców Ministrów, s. 2-3.

psychologiczne, pedagogiczne, prawne, terapię dla organizatorów opieki i ich rodzin oraz szkolenia uwzględniające bieżące potrzeby.

Działaniom tym towarzyszyć powinna intensywna praca z rodziną biologiczną dzieci objętych pieczą zastępczą, bezpośrednio w jej środowisku.

Cel 2. Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej

Biorąc pod uwagę, że rodzinna forma pieczy zastępczej jest optymalna dla dziecka niezbędne jest stałe pozyskiwanie kandydatów do prowadzenia tych form opieki, a także rozwój warunków zachęcających i ułatwiających organizowanie rodzinnych form poprzez tworzenie warunków lokalowych, ulgi w dostępie do infrastruktury miejskiej (kulturalnej, zdrowotnej, rekreacyjnej, komunikacyjnej), budowanie pozytywnego wizerunku rodzinnych form pieczy zastępczej. Celem nadrzędnym jest pozyskanie kandydatów do prowadzenia niespokrewnionych form opieki zastępczej ze szczególnym uwzględnieniem zawodowych rodzin zastępczych dla dzieci o specjalnych potrzebach, o charakterze pogotowia rodzinnego jako formy pomocy w sytuacji interwencji wymagającej zorganizowania opieki dziecku poza rodziną biologiczną.

Podmiotami uprawnionymi do pozyskiwania i kwalifikowania kandydatów do rodzinnej opieki zastępczej są ośrodki adopcyjno–opiekuńcze (w Warszawie 4 podmioty). Proces szkolenia powinien być zorganizowany w sposób dostępny, dostosowany do potrzeb i możliwości kandydatów (np. elastyczne terminy i godziny szkoleń itp.) Szkolenia powinny być modyfikowane, dostosowane do specyficznych potrzeb związanych z rodzinami. Formuła szkoleń kandydatów do pieczy zastępczej musi przygotowywać ich dostatecznie dobrze do sprawowania opieki i wychowywania powierzonych dzieci. W organizacji rodzinnej opieki zastępczej zasadniczą rolę odgrywa odpowiedzialne za to zadanie w m.st. Warszawie Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie, które jednocześnie sprawuje nadzór nad funkcjonowaniem rodzin zastępczych. Dla właściwego organizowania procesu tworzenia i nadzorowania konieczne jest oddzielenie funkcji kontrolujących od wspierających. Opiekunowie zastępczy, którzy czują się bezpieczni w swojej pracy i są wspierani oraz szanowani, gwarantują rzetelne i efektywne sprawowanie opieki.

Prowadzenie rodzinnej formy opieki zastępczej wymaga stabilnego, profesjonalnego wsparcia. Ze względu na złożone problemy związane z opieką nad powierzonymi dziećmi system wsparcia powinien uwzględniać różnorodne formy profesjonalnej pomocy (poradnictwo prawne, psychologiczne, pedagogiczne, wspomagające opiekunów zastępczych w codziennej pracy i zapobiegające zjawisku wypalenia za-

wodowego, w tym prawo do superwizji). W celu tworzenia systemu od listopada 2008 r. funkcjonuje Ośrodek Wsparcia Rodzinnej Opieki Zastępczej „PORT”, prowadzony przez organizację pozarządową na zlecenie Miasta. Rodzice zastępczy potrzebują również stałego, profesjonalnego wsparcia w kontaktach z rodzinami biologicznymi; współpraca z rodzinami biologicznymi jest jednym z najbardziej trudnych doświadczeń, a jednocześnie jest bezwzględnie konieczna dla reintegracji tych rodzin.

Celu 3. Indywidualizacja pracy z dziećmi oraz modernizacja całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych

W Warszawie stopniowo zmniejsza się liczba miejsc w całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych – z 1268 miejsc (w tym 10 miejsc w dwóch Rodzinnych Domach Dziecka) w 2000 roku do 921 miejsc w 2009 roku. Należy podkreślić nie tylko spadek liczby miejsc w placówkach, ale również wskazać pozytywne zmiany, jakie dokonują się w ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej. Otóż liczba 921 miejsc w pieczy instytucjonalnej obejmuje 48 miejsc w Rodzinnych Domach Dziecka, które są zaliczane do pieczy rodzinnej, 116 miejsc w 11 mieszkaniach filialnych, które sprzyjają deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej i lepiej przygotowują wychowanków do samodzielnego funkcjonowania po opuszczeniu placówki oraz 50 miejsc zorganizowanych jako wsparcie dzienne w placówkach wielofunkcyjnych. Oznacza to, że w ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej rozszerza się zakres rozwiązań, które zapewniają lepszą opiekę i umożliwiają zdobywanie doświadczeń niezbędnych w samodzielnym życiu, zwłaszcza takich rozwiązań, jak mieszkania filialne (dwukrotnie więcej niż w 2006 roku, kiedy było tylko 5 mieszkań filialnych z 49 miejscami).

Wśród warszawskich całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych występują 3 placówki interwencyjne (96 miejsc), 9 placówek socjalizacyjnych (328 miejsc) oraz 6 placówek wielofunkcyjnych (450 miejsc), które posiadają 190 miejsc w części socjalizacyjnej i 100 miejsc w ramach interwencji (pozostałe miejsca są przeznaczone dla dzieci korzystających ze wsparcia dziennego, potrzebujących opieki specjalistycznej, małych matek z dziećmi oraz mieszkań filialne). Oznacza to, że obecnie (tj. w 2009 roku) w placówkach socjalizacyjnych jest średnio ok. 36 miejsc; nieco mniej, tj. średnio 34 miejsca przypadają na te placówki socjalizacyjne, które stanowią część placówek wielofunkcyjnych (liczba miejsc waha się od 20 do 44).

Największym wyzwaniem w zakresie reorganizacji placówek interwencyjnych jest placówka wielofunkcyjna Dom Dziecka nr 15 (30 miejsc dla dzieci przebywających w ramach interwencji, 24 miejsca – socjalizacja, 12 miejsc w 2 mieszkaniach filialnych i 8 miejsc dla małoletnich matek z dziećmi) oraz Pogotowie Opiekuńcze Nr 2 na ul. Św. Bonifacego 81, w którym znajduje się aż 50 miejsc.

Zestawienie liczby niespokrewnionych rodzin zastępczych (172 rodziny, w których wychowuje się 224 dzieci) i rodzinnych domów dziecka (9 RDD, w których wychowuje się 48 dzieci) z liczbą miejsc poza rodzinną pieczęą zastępczą (tzn. w całodobowych placówkach opiekuńczo wychowawczych z wyłączeniem RDD) - 873 miejsc, pokazuje, że zdecydowana większość dzieci, które nie mają rodzin spokrewnionych, przebywa w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Należy przyjąć, że w Warszawie nadal duża część dzieci będzie przebywać w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Nawet przy założeniu, że dzięki realizacji Programu Rodzina zwiększy się (1) liczba niespokrewnionych rodzin zastępczych, (2) liczba dzieci, które – dzięki profilaktyce – w ogóle nie trafiają do pieczy zastępczej oraz (3) liczba dzieci, które po pobycie w pieczy zastępczej możliwie szybko powrócą do własnych rodzin, to nadal będą potrzebne formy placówki – zwłaszcza dla dzieci, dla których bardzo trudno znaleźć rodzinną formę pieczy zastępczej. W związku z tym należy zadbać o to, aby dzieci przebywające w instytucjonalnej pieczy zastępczej wychowywały się w warunkach możliwie zbliżonych do środowiska rodzinnego.

Wykaz priorytetów, celów i działań Programu Rodzina.

PRIORYTET I Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny	
CEL 1. Diagnozowanie sytuacji rodzin na potrzeby planowania usług służących realizacji miejskiej polityki rodzinnej	
DZIAŁANIA:	DZIAŁANIE MIEJSKIE
1. Opracowanie systemu diagnozowania potrzeb i problemów rodziny	
2. Zbudowanie zaplecza eksperckiego do diagnozowania potrzeb i problemów rodzin	
3. Wdrażanie systemu diagnozowania sytuacji i potrzeb rodzin	
4. Upowszechnianie wniosków z diagnozy potrzeb rodzinnych	
5. Planowanie usług na rzecz rodziny na podstawie wniosków z diagnozy	

6. Monitorowanie stanu zaspokojenia potrzeb rodzin	DZIAŁANIA DZIELNICOWE
7. Wprowadzanie systemu diagnozowania potrzeb i problemów rodzin	
8. Upowszechnianie wniosków z diagnozy potrzeb rodzinnych na terenie dzielnicy	
9. Planowanie usług na rzecz rodziny – na podstawie wniosków z diagnozy	
CEL 2. Udostępnianie informacji o ofercie usług dla rodziny	
DZIAŁANIA:	
1. Prowadzenie bazy danych o usługach dla rodzin	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Prowadzenie portalu informacyjno-edukacyjnego o usługach na rzecz rodziny	
3. Udostępnianie informacji za pomocą innych nośników niż Internet	
4. Monitorowanie systemu informacji o usługach dla rodzin (bazy danych oraz systemu udostępniania informacji)	
5. Ewaluacja systemu informacji o usługach dla rodziny (bazy danych oraz systemu udostępniania informacji)	DZIAŁANIE DZIELNICOWE
6. Przekazywanie informacji do bazy danych o usługach na rzecz rodzin	
7. Udostępnianie informacji za pomocą innych nośników niż Internet	
8. Monitorowanie systemu informacji o usługach dla rodzin (bazy danych oraz systemu udostępniania informacji)	
CEL 3. Otwarcie przestrzeni publicznej dla rodziny i rozbudowa infrastruktury społecznej	
1. Rozbudowa infrastruktury społecznej odpowiednio do potrzeb rodzin	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Wykorzystywanie istniejącej infrastruktury do prowadzenia działań edukacyjno-integracyjnych na rzecz rodziny	
3. Rozbudowa sieci form opieki dla dzieci w wieku 0-3	
4. Rozbudowa sieci placówek edukacyjnych dla dzieci w wieku 3-6	
5. Tworzenie placów zabaw na osiedlach oraz w parkach z uwzględnieniem różnych grup wiekowych oraz potrzeb dzieci niepełnosprawnych	
6. Organizowanie Dzielnicowych Centrów Rodziny	
7. Wprowadzenie rozwiązań ułatwiających rodzinom wielodzietnym korzystanie z infrastruktury społecznej	
8. Wypracowanie modelu działań na rzecz integracji cudzoziemców zamieszkałych w Warszawie	
9. Monitorowanie działań na rzecz udostępniania przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej rodzinom z dziećmi	
10. Ewaluacja działań na rzecz udostępniania przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej rodzinom z dziećmi	
11. Rozbudowa infrastruktury społecznej odpowiednio do potrzeb rodzin	DZIAŁANIE DZIELNICOWE
12. Rozbudowa sieci form opieki dla dzieci w wieku 0-3	

13. Rozbudowa sieci placówek edukacyjnych dla dzieci w wieku 3-6	
14. Organizowanie Dzielnicowych Centrów Rodziny	
15. Monitorowanie działań na rzecz udostępniania przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej rodzinom z dziećmi	
CEL 4. Podnoszenie kompetencji rodziny	
1. Upowszechnianie projektów edukacyjnych dla rodzin	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Rozwijanie zróżnicowanych form wsparcia rodziców małych dzieci	
3. Reorganizacja systemu poradnictwa dla rodzin w celu upowszechnienia i zwiększenia dostępności	
4. Kształtowanie wiedzy i motywacji związanych z racjonalnym żywieniem	
5. Rozszerzanie działalności edukacyjnej adresowanej do rodziny	DZIAŁANIE DZIELNICO WE
6. Rozwijanie zróżnicowanych form wsparcia rodziców małych dzieci	
7. Kształtowania wiedzy i motywacji związanych z racjonalnym żywieniem	
CEL 5. Ukierunkowanie działań instytucji i organizacji realizujących zadania polityki społecznej na potrzeby rodziny oraz na tworzenie kompleksowego systemu usług	
1. Powołanie Zespołu Programowego do realizacji Programu Rodzina	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Upowszechnianie Programu Rodzina	
3. Powołanie Dzielnicowych Koordynatorów do realizacji Programu Rodzina	DZIAŁANIE DZIELNICOWE
4. Powstanie Dzielnicowych Sieci Współpracy na rzecz Rodziny	
PRIORYTET II Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym	
CEL 1. Świadczenie zintegrowanej oferty usług w ramach lokalnego systemu wsparcia	
1. Diagnozowanie sytuacji rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Organizowanie współpracy instytucji wspierających rodzinę w ramach LSW	
3. Monitorowanie lokalnych systemów wsparcia	
4. Ewaluacja lokalnych systemów wsparcia	
5. Udostępnienie pomocy w sytuacji interwencji kryzysowej	
6. Diagnozowanie rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym	DZIAŁANIE DZIELNICO WE
7. Diagnozowanie podmiotów tworzących LSW	
8. Wypracowanie rozwiązań dot. współpracy w ramach LSW	
9. Tworzenie nowych oraz wspieranie działających LSW	

10. Kwalifikowanie rodzin do korzystania z LSW	
11. Prowadzenie monitoringu LSW	
CEL 2. Zapewnienie dzieciom i młodzieży oraz ich rodzinom wsparcia w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego	
1. Opracowanie standardów funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych w ramach LSW	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Monitoring funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego	
3. Ewaluacja placówek wsparcia dziennego	
4. Wdrożenie standardu do placówek wsparcia dziennego funkcjonujących już na terenie m.st. Warszawy	DZIAŁANIE DZIELNICOWE
5. Rozbudowa i modernizacja placówek wsparcia dziennego	
6. Zapewnienie superwizji zespołom placówek wsparcia dziennego	
7. Prowadzenie monitoringu placówek wsparcia dziennego	
CEL 3. Zapewnienie rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym asysty rodzinnej	
1. Opracowanie standardu świadczenia asysty rodzinnej	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Przygotowanie kadr do świadczenia asysty rodzinnej	
3. Monitoring asysty rodzinnej	
4. Ewaluacja asysty rodzinnej	
5. Upowszechnianie asysty rodzinnej jako usługi świadczonej w ramach LSW	DZIAŁANIE DZIELNICO WE
6. Zapewnienie superwizji wszystkim asystentom rodzinnym	
7. Prowadzenie monitoringu asysty rodzinnej	
CEL 4. Objęcie dzieci i młodzieży pomocą świadczoną przez pedagogów ulicy (<i>streetworking</i>)	
1. Opracowanie standardów działań streetworkera	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Przygotowanie kadr do pracy socjalnej z użyciem metody streetworkingu	
3. Monitoring streetworkingu	
4. Ewaluacja streetworkingu	
5. Zorganizowanie kilku – trwających minimum dwa lata – projektów socjalnych realizowanych metodą streetworkingu	DZIAŁANIE DZIELNICO WE
6. Upowszechnianie streetworkingu jako usługi świadczonej w ramach LSW	
7. Zapewnienie superwizji wszystkim streetworkerom	
8. Prowadzenie monitoringu	

PRIORYTET III Zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej oraz reintegracja rodzin	
CEL 1. Zorganizowanie kompleksowego systemu rodzinnej oraz instytucjonalnej pieczy zastępczej	
1. Diagnozowanie potrzeb i zasobów w zakresie organizowania kompleksowego systemu pieczy zastępczej	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Opracowanie i wdrożenie standardów działań dot. umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej	
3. Prowadzenie pracy na rzecz powrotu dziecka umieszczonego z pieczy zastępczej do rodziny biologicznej	
4. Usamodzielnianie wychowanków pieczy zastępczej	
5. Sprawowanie kontroli i nadzoru nad podmiotami sprawującymi pieczę zastępczą	
6. Koordynacja działań na poziomie Miasta	
7. Monitorowanie systemu pieczy zastępczej	
8. Prowadzenie ewaluacji systemu pieczy zastępczej	
CEL 2. Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej	
1. Prowadzenie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów do sprawowania rodzinnych form pieczy zastępczej	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Wstępna kwalifikacja kandydatów	
3. Szkolenie kandydatów	
4. Ostateczna kwalifikacja kandydatów	
5. Zorganizowanie współpracy podmiotów uczestniczących w procesie kwalifikowania	
6. Uzawodowienie rodzinnej pieczy zastępczej	
7. Opracowanie i wdrażanie standardów sprawowania rodzinnej opieki zastępczej	
8. Opracowanie i udostępnianie kompleksowej oferty wsparcia dla rodzinnych form pieczy zastępczej	
9. Przygotowanie kadr odpowiedzialnych za rozwijanie rodzinnych form pieczy zastępczej	
10. Monitorowanie rodzinnych form pieczy zastępczej	
11. Ewaluacja rodzinnych form pieczy zastępczej	
CEL 3. Indywidualizacja pracy z dziećmi oraz modernizacja całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych	
1. Przekształcanie i likwidowanie dużych całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych	DZIAŁANIE MIEJSKIE
2. Tworzenie różnego typu małych placówek opiekuńczo-wychowawczych o charakterze domowym	
3. Tworzenie filialnych i chronionych mieszkań dla wychowanków placówek (w ramach przygotowania do usamodzielnienia)	

4. Opracowanie i wdrożenie standardów funkcjonowania całodobowych placówek opiekuńczo- wychowawczych	
5. Inwestowanie w kapitał ludzki, tj. kadry placówek instytucji; udostępnienie systemu podnoszenia kwalifikacji zawodowych	
6. Monitorowanie systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej	
7. Prowadzenie ewaluacji systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej	

4. Kordynacja i realizacja Programu Rodzina

Do koordynacji Programu Rodzina zostanie powołany Zespół Programowy składający się z przedstawicieli Biur Urzędu m.st. Warszawy, które ze względu na swoje kompetencje odgrywają kluczową rolę w realizacji Programu Rodzina (Biuro Polityki Społecznej, Biuro Edukacji, Biuro Polityki Zdrowotnej, Centrum Komunikacji Społecznej, Biuro Polityki Lokalowej, Biuro Kultury, Biuro Sportu i Rekreacji), przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz ekspertów. Szczegółowe kompetencje i zasady funkcjonowania Zespołu określi Prezydent m.st. Warszawy.

5. Budżet

Podstawowe źródła finansowania Programu Rodzina to:

- budżet m.st. Warszawy w ramach limitów rocznych planów budżetowych;
- środki finansowe z funduszy unijnych pozyskiwane zarówno przez jednostki organizacyjne Miasta jak i organizacje pozarządowe realizujące projekty społeczne w partnerstwie z Miastem;
- środki finansowe innych podmiotów współpracujących z Miastem w zakresie planowania i realizacji celów programu „Rodzina” (np. spółdzielni mieszkaniowych, współfinansujących bezpieczne place zabaw).

Program "Rodzina"	2010 rok	2011 rok	2012 rok
dotacje z budżetu państwa na realizację zadań zleconych z zakresu administracji rządowej			
środki finansowe z funduszy unijnych pozyskiwane zarówno przez jednostki organizacyjne Miasta (w tym w partnerstwie z organizacjami pozarządowymi jak i organizacje pozarządowe realizujące projekty społeczne w partnerskie z Miastem gł EFS, Program operacyjny Kapitał Ludzki. Środki dotyczą projektów systemowych	14 284 732 obecnie nie można wydzielić jaka kwota będzie przeznaczona na działania z zakresu pomocy dziecku i rodzinie		
W Biurze Polityki Społecznej			
wsparcie pieczy zastępczej	750 000	750 000	750 000
zapewnienie opieki i wychowania dzieciom pozbawionym całkowicie lub częściowo opieki rodzicielskiej (dotacje dla organizacji pozarządowych)	6 320 000	6 510 000	6 710 000

Ośrodki Adopcyjno - Opiekuńcze (dotacje dla organizacji pozarządowych)	466 000	622 000	599 000
działania z zakresu poradnictwa dla rodzin (dotacje dla organizacji pozarządowych).	1 100 000	1 506 000	1 522 300
działania z zakresu wsparcia cudzoziemców (dotacje dla organizacji pozarządowych),	166 000		
żłobki (dotacja dla zespołu żłobków łącznie z programem Warszawskie żłobki wspierają rodzinę)	43 490 150	42 542 064	41 211 266
wykupione miejsca w niepublicznych żłobkach	893 647	623 596	623 596
poradnie rodzinne (w dzielnicach Wawer, Bielany i Bemowo oraz Specjalistyczna Poradnia Rodzinna Przeciwdziałania Przemocy)	3 089 703		
W Warszawskim Centrum Pomocy Rodzinie			
placówki opiekuńczo wychowawcze łącznie z rodzinnymi domami dziecka rozdział 85201	41 318 839	41 318 839	41 318 839
rodziny zastępcze nie spokrewnione	18 867 675	18 867 675	18 867 675
W Zespole Ognisk Wychowawczych:			
działania ognisk	6 824 823	6 824 823	6 824 823
placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego (dotacje dla org. pozarządowych)	7 838 900	8 158 150	7 778 200

6. Monitoring i ewaluacja Programu Rodzina

Program Rodzina będzie podlegał systematycznemu monitoringowi oraz ewaluacji: okresowej i końcowej. Monitoring będzie prowadzony w celu dokonywania oceny procesu wdrażania programu. Koncepcja i narzędzia prowadzenia monitoringu zostaną opracowane w pierwszym półroczu 2010 r. realizacji Programu.

Ewaluacja Programu będzie dokonywana z perspektywy trzech kryteriów: skuteczności, efektywności i trafności.

Wnioski z monitoringu będą stanowić rekomendacje do określenia zadań priorytetowych oraz zabezpieczenia finansowego na realizację tych zadań.

Monitoring i ewaluacja projektu są ze sobą ściśle powiązane – dane uzyskane w trakcie monitoringu będą wykorzystane do analiz prowadzonych w ramach ewaluacji. Poza tym ewaluacja będzie opierała się na dodatkowych źródłach informacji i różnorodnych metodach pozyskiwania informacji, np. analiza dokumentów, wywiady grupowe z ekspertami, ankiety lub wywiady z osobami, które realizują działania zaplanowane w Programie oraz z rodzinami, do których jest adresowany Program.

Harmonogram działań Programu Rodzina wraz ze wskaźnikami realizacji

PRIORYTET I Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny

CEL 1. Diagnozowanie sytuacji rodzin na potrzeby planowania usług społecznych służących realizacji miejskiej polityki rodzinnej

OPIS MODELU:

Warunkiem adekwatności usług społecznych na rzecz rodziny jest posiadanie rzetelnej diagnozy sytuacji rodzin i ich potrzeb. Kluczowym zadaniem jest zatem opracowanie systemu diagnozowania sytuacji społeczno-ekonomicznej rodzin warszawskich. Wnioski z analizy danych charakteryzujących różne wymiary funkcjonowania rodzin będą stanowiły podstawową przesłankę do planowania kompleksowej oferty usług społecznych na rzecz rodziny, w szczególności w zakresie ochrony zdrowia, edukacji, opieki nad dziećmi, kultury, sportu i rekreacji, pomocy społecznej, mieszkalnictwa, etc.

Rzetelne diagnozowanie sytuacji rodzin, w tym identyfikowanie ich potrzeb i problemów, wymaga ujednoczenia pojęć i definicji, zdywersyfikowania źródeł informacji, opracowania odpowiednich narzędzi badawczych, skonstruowania wskaźników monitorujących zmiany struktury rodzin i stan zaspokojenia potrzeb społecznych w rodzinach, zróżnicowania metod i technik badawczych, w szczególności prowadzenia badań jakościowych dotyczących wybranych kategorii rodzin (na przykład rodzin niepełnych, matek nastoletnich, rodzin – długotrwałych klientów pomocy społecznej, dzieci umieszczonych w różnych formach opieki zastępczej i ich rodzin biologicznych).⁵⁶

Działania na rzecz realizacji celu 1 są komplementarne do działań opisanych w celu 2 „Udostępnianie informacji o ofercie usług dla rodzin” – pełna diagnoza obejmuje bowiem zarówno wiedzę o rodzaju i skali potrzeb i problemów, jak i wiedzę o istniejących zasobach, które służą do zaspokajania tych potrzeb.

System diagnozowania potrzeb i problemów rodzin zostanie uruchomiony w ramach Programu operacyjnego „Gromadzenie wiedzy na potrzeby polityki społecznej”. Zgodnie ze Społeczną Strategią Warszawy celem programu jest metodyczne i cykliczne diagnozowanie sytuacji mieszkańców Warszawy oraz barier utrudniających zaspokajanie ich potrzeb, jak również stopniowe i konsekwentne poprawianie adekwatności usług społecznych realizowanych w Warszawie. Za realizację programu operacyjnego jest odpowiedzialne Centrum Komunikacji Społecznej.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			

⁵⁶ Por. szczegółowe uwagi zawarte w opracowaniu: M. Raclaw pt. "Sytuacja rodzin warszawskich", Warszawa 2009, www.strategia.waw.pl (ekspertyza przygotowana w ramach prac nad Programem Rodzina)

1. Opracowanie systemu diagnozowania potrzeb i problemów rodziny	1. System diagnozowania potrzeb i problemów rodzin zostanie opracowany na podstawie koncepcji i rozwiązań przyjętych w programie operacyjnym „Gromadzenie wiedzy na potrzeby polityki społecznej” – we współpracy z ekspertami i badaczami specjalizującymi się w diagnozowaniu potrzeb i problemów społecznych	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
2. Zbudowanie zaplecza eksperckiego do diagnozowania potrzeb i problemów rodzin	2. Podjęcie współpracy z ośrodkami naukowymi i badawczymi, urzędem statystycznym, etc. – w celu zbudowania zaplecza eksperckiego, które będzie służyło swoją wiedzą i doświadczeniem badawczym w procesie diagnozowania potrzeb i problemów rodzin warszawskich; zadanie 2 służy realizacji celu szczegółowego 1.3 „Zintensyfikowanie współpracy różnych środowisk, w tym środowisk naukowych” w Społecznej Strategii Warszawy)	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
3. Wdrażanie systemu diagnozowania sytuacji i potrzeb rodzin	3a. Przygotowanie narzędzi, do gromadzenia danych przez jednostki Miasta	I półrocze 2011	Centrum Komunikacji Społecznej
	3b. Przygotowanie pracowników jednostek Miasta do gromadzenia danych i wprowadzania ich do stworzonego systemu diagnozowania sytuacji rodzin	I półrocze 2011	Centrum Komunikacji Społecznej
4. Upowszechnianie wniosków z diagnozy potrzeb rodzinnych	4a. Opracowywanie raportów (całościowych oraz tematycznych) z badań, przedstawiających charakterystykę rodzin warszawskich, wnioski z analiz oraz rekomendacje dotyczące planowania usług społecznych na rzecz rodziny	działanie cykliczne	Centrum Komunikacji Społecznej
	4b. Prezentacja do publicznej wiadomości raportów z badań.	działanie cykliczne	Centrum Komunikacji Społecznej
	4c. Organizowanie debat publicznych z udziałem ekspertów i mieszkańców Warszawy – dyskusje nad wnioskami i rekomendacjami przedstawionymi w raportach (m.in. Forum Polityki Społecznej)	działanie cykliczne	Centrum Komunikacji Społecznej/Biuro Polityki Społecznej

5. Planowanie usług na rzecz rodziny na podstawie wniosków z diagnozy	5a. Przygotowanie propozycji usług na rzecz rodziny opracowanych na podstawie rekomendacji	działanie ciągłe	Zespół Programowy Rodzina/ Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
	5b. Prowadzenie konsultacji społecznych dotyczących proponowanych usług społecznych	działanie ciągłe	Zespół Programowy Rodzina/ Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
6. Monitorowanie stanu zaspokojenia potrzeb rodzin	6. Działanie to jest elementem badań diagnostycznych i ma na celu badanie wpływu usług społecznych na poprawę sytuacji rodzin; dotyczy zatem przede wszystkim tych obszarów, w których były realizowane programy społeczne	działanie ciągłe	Zespół Programowy Rodzina
Działania realizowane przez dzielnice			
7. Wprowadzanie systemu diagnozowania potrzeb i problemów rodzin	7. Przygotowanie pracowników jednostek dzielnicy do gromadzenia danych i wprowadzania ich do stworzonego systemu diagnozowania sytuacji rodzin	działanie ciągłe	Zarząd Dzielnicy
8. Upowszechnianie wniosków z diagnozy potrzeb rodzinnych na	8a. Udostępnienie i upowszechnienie raportów z badań w lokalnych środowiskach.	działanie ciągłe	

terenie dzielnicy	8b. Organizowanie lokalnych debat publicznych z udziałem ekspertów i mieszkańców dzielnicy – dyskusje nad wnioskami i rekomendacjami przedstawionymi w raporcie	działanie ciągłe	
9. Planowanie usług na rzecz rodziny – na podstawie wniosków z diagnozy	9a. Przygotowanie propozycji usług na rzecz rodzin zamieszkujących w danej dzielnicy	działanie ciągłe	
	9b. Prowadzenie konsultacji społecznych dotyczących proponowanych usług społecznych	działanie ciągłe	
WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 1 - liczba konsultacji społecznych - liczba debat publicznych			

PRIORYTET I Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny

CEL 2. Udostępnianie informacji o ofercie usług dla rodziny

OPIS MODELU:

Udostępnianie informacji o usługach na rzecz dzieci, młodzieży, rodziców oraz całych rodzin jest możliwe wówczas, gdy sprawnie funkcjonuje system gromadzenia i aktualizowania informacji o usługach. Informacje o takich usługach powinny być gromadzone w jednym miejscu, podane w sposób przejrzysty, jasny i łatwy do uzyskania.

Kompleksowa informacja o usługach dla rodzin powinna służyć zarówno bezpośrednio rodzinom, jak i profesjonalistom, np. nauczycielom, wychowawcom, pedagogom szkolnym, psychologom, pediatrom lub lekarzom rodzinnym, pielęgniarkom środowiskowym, pracownikom socjalnym, kuratorom rodzinnym, etc.

Informacje powinny być adekwatne do rodzaju użytkownika. Innych informacji będzie potrzebowała instytucja zarządzająca usługami lub świadcząca usługi, a innych rodzina poszukująca usługi. W związku z tym sposób udostępniania informacji powinien uwzględniać zróżnicowane oczekiwania użytkowników i zapewniać im możliwość uzyskania poszukiwanych informacji. Informacje będą udostępniane w różnych formach, zwiększających ich powszechność (forma elektroniczna albo papierowa).

Sposób prezentacji informacji zostanie opracowany w formie standardu uwzględniającego m.in. charakterystykę usługi, zasady korzystania, dane teleadresowe w podziale dzielnicowym, oznaczenie o dostępności instytucji/usługi dla osób niepełnosprawnych, itp.

Forma prezentacji informacji (na portalu, w informatorach drukowanych, etc.) powinna być atrakcyjna z wykorzystaniem nowoczesnych technologii, zachęcająca rodziny do korzystania z usług.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Prowadzenie bazy danych o usługach dla rodzin	1a. Opracowanie bazy danych, w szczególności <ul style="list-style-type: none"> – określenie zakresów tematycznych gromadzonych danych oraz zidentyfikowanie właścicieli danych z poszczególnych zakresów – opracowanie mechanizmu bieżącego uaktualniania informacji (aktu- 	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej

	<p>alizacja danych jest zobowiązaniem właściciela danych)</p> <ul style="list-style-type: none"> – opracowanie i wdrożenie narzędzi do systematycznego wprowadzania danych do bazy 		
	1b. Przygotowanie właścicieli informacji do wprowadzania danych do bazy danych	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
	1c. Pilotaż – testowanie bazy danych	I półrocze 2011	Centrum Komunikacji Społecznej
	1d. Zarządzanie bazą danych o usługach na rzecz rodzin	działanie ciągłe	Centrum Komunikacji Społecznej
2. Prowadzenie portalu informacyjno-edukacyjnego o usługach na rzecz rodziny	<p>2a. Zaprojektowanie i wykonanie portalu prezentującego dane z ustalonych zakresów tematycznych; na portalu będzie dostępna:</p> <ul style="list-style-type: none"> – baza informacji o usługach – informacje prezentowane wg tematów i w podziale na dzielnice, – aktualności z dzielnic – zaproszenia na imprezy, do udziału w programach, etc. – mapa podmiotów świadczących usługi – wyszukiwarka usług – formularz do zgłaszania nowych usług oraz aktualizowania danych znajdujących się w bazie 	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
	2b. Wdrożenie i testowanie portalu	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
	2c. Promocja portalu wśród różnych grup użytkowników	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
	2d. Zarządzanie portalem	Działanie ciągłe	Centrum Komunikacji Społecznej

3. Udostępnianie informacji za pomocą innych nośników niż Internet	3a. Opracowanie formy informacji oraz planu dystrybucji informacji	Działanie ciągłe	Centrum Komunikacji Społecznej
4. Monitorowanie systemu informacji o usługach dla rodzin (bazy danych oraz systemu udostępniania informacji)	4a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitorowania gromadzenia i udostępniania informacji, w szczególności w zakresie jakości dostarczanych informacji (aktualne, bezbłędne, etc.), częstotliwości korzystania z informacji (ze wskazaniem rodzaju informacji), użyteczności informacji dla podmiotów poszukujących informacji o usługach na rzecz rodziny	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej
	4b. Wdrożenie systemu monitoringu w zakresie gromadzenia i udostępniania danych o usługach na rzecz rodzin i opracowanie regularnych raportów z monitoringu	2011-2020	Centrum Komunikacji Społecznej
	4c. Wprowadzanie stosownych modyfikacji do systemu informacji o usługach dla rodzin – odpowiednio do wniosków przedstawionych w raporcie z monitoringu	2011-2020	Centrum Komunikacji Społecznej
5. Ewaluacja systemu informacji o usługach dla rodziny (bazy danych oraz systemu udostępniania informacji)	5a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji systemu informacji o usługach dla rodzin	I półrocze 2011	Centrum Komunikacji Społecznej
	5b. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji systemu informacji o usługach dla rodzin	okresowa: I pół. 2014, I pół. 2017, końcowa: I pół. 2020	Centrum Komunikacji Społecznej
Działania realizowane przez dzielnice			
6. Przekazywanie informacji do bazy danych o usługach na rzecz rodzin	6a. Gromadzenie i przekazywanie informacji zebranych w dzielnicach	Działanie ciągłe	Zarząd Dzielnic
	6b. Nadzorowanie podmiotów podlegających urzędom dzielnic w zakresie dostarczania informacji do bazy danych o usługach na rzecz rodzin (np. dzielnicowych insytycji edukacji, kultury, sportu i rekreacji)	Działanie ciągłe	

7. Udostępnianie informacji za pomocą innych nośników niż Internet	7a. Opracowanie i wydawanie informatorów lokalnych	Działanie ciągłe	
	7b. Upowszechnienie informacji (informatorów, ulotek, broszur, etc.) na poziomie lokalnym	Działanie ciągłe	
8. Monitorowanie systemu informacji o usługach dla rodzin (bazy danych oraz systemu udostępniania informacji)	8a. Prowadzenie monitoringu prac nad przygotowaniem informatorów lokalnych oraz ich dystrybucją	2011	–
	8b. Opracowywanie raportów z monitoringu	2011 2020	–
WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 2 <ul style="list-style-type: none"> – liczba użytkowników bazy (wewnętrznych) – liczba użytkowników portalu (zewnętrznych), m.in. na podstawie statystyki wejść na stronę portalu – liczba zgłoszonych uwag i komentarzy (pozytywnych/negatywnych) – liczba usługodawców znajdujących się w bazie – liczba nieaktualnych danych (regularne analizy sprawdzające rzetelność danych w bazie) 			

PRIORYTET I Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny

CEL 3. Otwarcie przestrzeni publicznej dla rodziny i rozbudowa infrastruktury społecznej

OPIS MODELU:

Tworzenie przyjaznych warunków w przestrzeni publicznej wiąże się przede wszystkim z zapewnieniem infrastruktury społecznej w nowo powstających oraz w już istniejących osiedlach, optymalnym wykorzystaniem istniejącej infrastruktury społecznej (budynki oraz tereny) oraz dostosowaniem obiektów użyteczności publicznej do potrzeb rodzin.

Rodzice małych dzieci – przede wszystkim z racji tego, że mama (lub tata) musi lub chce wrócić do pracy po urodzeniu się dziecka – najbardziej potrzebują dostępu do instytucjonalnej opieki pozarodzinnej. W związku z tym będą kontynuowane intensywne działania na rzecz zwiększenia liczby miejsc w żłobkach oraz mini-żłobkach. Ponadto, po wejściu w życie ustawy o formach opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, będą uruchamiane alternatywne formy opieki nad małym dzieckiem, takie jak: klub dziecięcy, ogródek dziecięcy, dzienny opiekun, niania. Nowe formy opieki wraz z tradycyjnymi żłobkami będą tworzyły kompleksowy system instytucji opiekuńczych dla dzieci do lat 3; instytucji, które obok zapewnienia opieki pełnią zarazem funkcje wychowawcze i edukacyjne.

Z kolei dzieci w wieku 3-5 lat będą miały zapewnione miejsce – w zależności od decyzji ich rodziców – w przedszkolu lub w alternatywnych formach edukacji przedszkolnej (np. zajęcia prowadzone w formie przedpołudniowych, kilkugodzinnych zajęć organizowanych w domach kultury, ogniskach pracy pozaszkolnej, ogrodach jordanowskich, organizacjach pozarządowych, etc.). Choć edukacja przedszkolna nie jest obowiązkowa, to jednak biorąc pod uwagę korzyści, jakie daje dziecku (kształtuje postawy i umiejętności społeczne, uczy samodzielności, stymuluje rozwój intelektualny, zapewnia lepszy start w szkole, etc.), władze miejskie będą zachęcały rodziców do tego, aby dzieci w wieku od lat 3 do osiągnięcia wieku obowiązku szkolnego uczęszczały do przedszkola lub korzystały z innej formy edukacji przedszkolnej. Planując upowszechnianie instytucjonalnej opieki pozarodzinnej dla małych dzieci należy kierować się wnioskami z analizy demograficznej rodzin warszawskich i lokować tego rodzaju placówki przede wszystkim na osiedlach, gdzie zamieszkuje duża liczba rodzin z małymi dziećmi.

Jednocześnie należy zadbać o to, aby w miejscu zamieszkania była dostępna infrastruktura umożliwiająca dzieciom bezpieczną zabawę na świeżym powietrzu, czyli tworzyć place zabaw wyposażone w nawierzchnie i urządzenia dostosowane do dzieci w różnych przedziałach wiekowych. Dysponentem gruntów na osiedlach mieszkaniowych, który decyduje o zagospodarowaniu przestrzeni publicznej, w szczególności o tworzeniu placów zabaw, terenów zielonych, skwerów z ławkami, etc. są zazwyczaj zarządy spółdzielni mieszkaniowych lub wspólnoty mieszkaniowe. Zadaniem urzędu miasta i urzędów dzielnic będzie dostarczanie obywatelom wiedzy o prawach mieszkańców oraz mobilizowanie ich do podejmowania oddolnych działań na rzecz tworzenia przestrzeni publicznej przyjaznej rodzinie, jak również budowanie odgórnych porozumień ze spółdzielniami mieszkaniowymi w tym zakresie. Realizacja celu, jakim jest udostępnianie rodzinom przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej, wymaga zaangażowania i współpracy wielu podmiotów: władz miasta i władz dzielnic, właścicieli terenów (spółdzielnie mieszkalne, deweloperzy) i samych rodziców-mieszkańców. Należy podkreślić, że udostępnianie in-

infrastruktury społecznej organizacjom pozarządowym lub innym podmiotom, które świadczą usługi na rzecz rodziny, jest rekomendowane w programie operacyjnym pt. Korzyści społeczne z inwestycji.

Kolejne działania w zakresie udostępniania rodzinom infrastruktury społecznej zmierzają do tego, aby umożliwić rodzinom wspólne spędzanie czasu wolnego w aktywny i atrakcyjny sposób. Zakłada się, że wspólny wypoczynek zbliża do siebie członków rodziny i sprzyja wzmocnieniu więzi rodzinnych. W związku z tym planuje się kontynuowanie programu „Otwarte obiekty sportowe” realizowanego przez Biuro Sportu i Rekreacji wspólnie z Biurem Edukacji we wszystkich warszawskich szkołach – w ramach programu szkoły udostępniają boiska oraz hale na zajęcia sportowe. Wśród obiektów „otwartych dla rodziny” znajdują się również Domy i Kluby Kultury, obiekty szkolne inne niż sportowe (np. świetlice szkolne), place zabaw należące do przedszkoli lub żłobków, etc. W ten nurt działań wpisują się biblioteki publiczne, które w ramach promocji czytelnictwa kształtują wrażliwość dzieci na kulturę słowa coraz częściej wypieraną przez przekaz obrazkowy. Wzorcowym przykładem wykorzystania infrastruktury publicznej do prowadzenia działań integrujących rodzinę poprzez wspólną zabawę jest realizowany lokalnie w Dzielnicy Żoliborz program pt. „Trzy godziny dla rodziny”.

Nie wszystkie jednak obiekty i formy zajęć są ogólnodostępne. Im uboższe i liczniejsze rodziny, tym mniejsza dostępność do dóbr kultury, sportu i rekreacji. Dlatego ważne wprowadzenie rozwiązań ułatwiających rodzinom wielodzietnym korzystanie z infrastruktury społecznej.

Ważne jest, aby z publicznej infrastruktury społecznej korzystały nie tylko podmioty publiczne, które w ramach swojej działalności będą rozszerzały ofertę zajęć, imprez i projektów rodzinnych, ale również organizacje pozarządowe oraz nieformalne grupy rodziców. Przyniesie to korzyści nie tylko w kategoriach zwiększenia spójności rodziny i odpowiedzialności rodziców za wychowanie własnych dzieci (w tym rodziców nie mogą zastąpić żadne placówki), ale zwiększy się również poziom aktywności i samoorganizacji społecznej. W związku z tym trzeba (1) opracować zasady udostępniania infrastruktury przez osoby odpowiedzialne za obiekty i zasady korzystania z tej infrastruktury przez inne podmioty (kwestia odpowiedzialności za mienie i bezpieczeństwo dzieci, przekazanie większych środków na amortyzację kosztów, etc.), (2) upowszechniać informacje o możliwości realizowania działań edukacyjno-integracyjnych dla dzieci z wykorzystaniem infrastruktury miejskiej na dogodnych zasadach.

W każdej dzielnicy podstawowym zapleczem infrastrukturalnym dla aktywności i integracji rodzin będzie Dzielnicowe Centrum Rodziny. Dzielnicowe Centrum Rodziny tworzone na bazie istniejącej już infrastruktury społecznej (np. Dom Kultury, Poradnia Pedagogiczno-Psychologiczna, Punkt Informacyjno-Konsultacyjny), które zostaną odpowiednio zmodernizowane i wyposażone do przyjmowania rodzin z małymi dziećmi, w szczególności będą zawierały pomieszczenia niezbędne do świadczenia wymienionych poniżej bezpłatnych bądź dofinansowanych usług – takich, jak:

- różnorodne formy poradnictwa: psychologiczne, pedagogiczne, rodzinne, laktacyjne, zawodowe, prawne,
- spotkania, seminaria i konferencje z ekspertami; konsultacje i warsztaty edukacyjne dla rodziców
- udzielanie informacji, przede wszystkim informacji o ofercie usług adresowanych do rodzin
- organizowanie zajęć edukacyjnych i rekreacyjnych, np. gry i zabawy dla dzieci, rodzinne imprezy
- opieka nad dziećmi w sali zabaw organizowana na zasadzie wolontariatu i pomocy wzajemnej, czyli tzw. banku czasu (godzina sprawowania opieki nad dziećmi bawiącymi się w DzCR uprawnia do pozostawienia własnego dziecka pod opieką innych rodziców dyżurujących w sali zabaw)
- kawiarenka dla rodziców z dostępem do internetu, w której rodzice mogą porozmawiać, podzielić się swoimi doświadcze-

niami i pomysłami, przygotować projekt, który będą wspólnie realizowali, etc.

Dzielnicowe Centrum Rodziny będzie prowadzone przez koordynatora (animatora-menedżer), odpowiedzialnego za organizowanie wyżej wymienionych usług we współpracy z podmiotami, które świadczą usługi na rzecz dzieci i rodzin w różnych obszarach polityki społecznej (zakłady opieki zdrowotnej, placówki edukacyjne, itd.), a przede wszystkim z organizacjami pozarządowymi, które proponują ciekawe przedsięwzięcia edukacyjne i integrujące rodziny. Rolą koordynatora i współpracujących z nim podmiotów, zwłaszcza organizacji pozarządowych, jest – zgodnie z zasadą subsydiarności – zapewnienie warunków i wsparcia dla rozwoju inicjatyw rodziców. Utworzenie Dzielnicowego Centrum Rodziny nie może zastąpić lokalnych przedsięwzięć podejmowanych przez rodziców i wychowawców na poziomie osiedla lub jego części – przeciwnie; rolą DzCR jest animowanie i ułatwianie rodzicom organizowania lokalnych projektów społecznych na rzecz dzieci z sąsiedztwa, w tym współpraca ze spółdzielniami mieszkaniowymi, które dysponują lokalami i przekonywanie ich do tego, aby udostępniały lokale na kluby rodziców oraz inne oddolne inicjatywy rodziców. Dzielnicowe Centra Rodziny będą służyły nie tylko integracji rodzin z dziećmi na utrzymaniu, ale również integracji międzypokoleniowej, wynikającej z projektu Programu Seniorzy. Ostateczny kształt działalności Dzielnicowego Centrum Rodziny zostanie określony na poziomie dzielnicowym.

W przestrzeni Warszawy mieszkają cudzoziemcy, w tym migranci przymusowi. Miasto wspiera uchodźców oraz osoby z ochroną uzupełniającą poprzez realizację indywidualnych programów integracyjnych, wsparcie Ośrodków Pomocy Społecznej, wspieranie organizacji pozarządowych działających na rzecz cudzoziemców. Jednocześnie Warszawa to miejsce prężnie działających organizacji pozarządowych działających na rzecz cudzoziemców. Dlatego też ważne jest podjęcie współpracy w celu wypracowania interdyscyplinarnego modelu wsparcia cudzoziemców w Warszawie.

Poza udostępnianiem infrastruktury społecznej umożliwiającej (lub ułatwiającej) realizowanie działań o charakterze integracyjno-edukacyjnym ważne jest dostosowanie obiektów użyteczności publicznej do potrzeb rodzin, w szczególności likwidacja barier architektonicznych oraz wprowadzenie udogodnień jak np. przewijaki w miejscach publicznych. Działania na rzecz przystosowania budynków, chodników, ulic, etc. do potrzeb osób poruszających się na wózkach lub z wózkami dziecięcymi, są zaplanowane w Warszawski Programie Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych. Jednocześnie Miasto będzie prowadzić działania zachęcające i promować podmioty prywatne do wprowadzania udogodnień dla rodziny z małymi dziećmi w działalności przez nich prowadzonej (np. w galeriach, restauracjach, kinach, teatrach).

Kwestie polityki mieszkaniowej określone zostaną w programie operacyjnym wynikającym ze Społecznej Strategii Warszawy pn. "Polityka mieszkaniowa adresowana do grup o zróżnicowanych potrzebach mieszkaniowych" zwłaszcza w zakresie utworzenia podstaw dla współpracy samorządu i sąsiedzkich społeczności lokalnych w zakresie podnoszenia jakości zagospodarowania terenów mieszkalnych, poszukiwania modeli wzmocnienia społecznego budownictwa mieszkaniowego w stolicy oraz podaży lokali mieszkalnych w całej aglomeracji, a także aktualizację społecznych kryteriów udzielania wsparcia w zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych.

Zgodnie ze stanowiskiem nr 38 Rady m.st. Warszawy z dnia 19 marca 2009 roku w sprawie polityki prorodzinnej, planuje się dalsze rozwijanie systemu ulg i zniżek dla rodzin w szczególności wielodzietnych w dostępie do miejsc kultury, sportu i rekreacji.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 3

Nazwa działania	Krótką charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Rozbudowa infrastruktury społecznej odpowiednio do potrzeb rodzin	1a. Zapewnienie na etapie działań planistycznych lokalizacji istniejącej i planowanej infrastruktury społecznej, w oparciu o dane demograficzne oraz wnioski i opinie złożone przez inne jednostki.	Działanie ciągłe	Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego
	1b. Działania upowszechniające informacje o prawach mieszkańców wynikających z przepisów prawa budowlanego dotyczących obowiązków spółdzielni mieszkaniowej, deweloperów tworzących osiedla mieszkaniowe;	Działanie ciągłe	Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego
	1c. Udostępnianie informacji o przedkładanych do publicznego wglądu planach zagospodarowania przestrzennego do konsultacji pod względem infrastruktury społecznej.	Działanie ciągłe	Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego
2. Wykorzystywanie istniejącej infrastruktury do prowadzenia działań edukacyjno-integracyjnych na rzecz rodziny	2a. Opracowanie rozwiązań umożliwiających udostępnienie infrastruktury miejskiej poza czasem jej statutowym działaniem	II półrocze 2011	Biuro Edukacji, Biuro Kultury, Biuro Polityki Społecznej/ Biuro Sportu i Rekreacji
	2b. opracowanie i upowszechnianie zasad dostępu do infrastruktury miejskiej oraz korzystania z niej przez różne podmioty (publiczne, niepubliczne, nieformalne)	II półrocze 2011	Biuro Edukacji, Biuro Kultury, Biuro Polityki Społecznej/ Biuro Sportu i Re-

			kreacji
	2c. upowszechnianie informacji o możliwościach korzystania z infrastruktury miejskiej wśród rodziców i organizacji pozarządowych oraz zachęcanie ich do realizowania projektów adresowanych do dzieci, rodziców i całych rodzin	2011 -2020	Biuro Edukacji, Biuro Kultury, Biuro Polityki Społecznej/ Biuro Sportu i Rekreacji
3. Rozbudowa sieci form opieki dla dzieci w wieku 0-3	3a. Tworzenie nowych żłobków oraz mini-żłobków, lokalizowanych odpowiednio do wniosków z analizy istniejących potrzeb i zgodnie z Miejskim Programem Rozwoju Sieci Żłobków w latach 2009 – 2012;	Działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	3b. Zabezpieczenie lokalizacji żłobków i mini-żłobków w planach miejscowych oraz współpraca przy wyborze lokalizacji w trybie decyzji o lokalizacji celu publicznego.	Działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej, Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego
	3c. Opracowanie i wdrożenie projektu przekazania żłobków do dzielnic m.st. Warszawy – zgodnie z uchwałą Rady m.st. Warszawy nr XLVI/1422/2008 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie przekazania dzielnicom m.st. Warszawy do wykonania niektórych zadań i kompetencji m.st. Warszawy, prowadzenie żłobków będzie zadaniem dzielnicowym od 1 stycznia 2012 r.	I połowa 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3d. Przygotowanie projektu „Budowa warszawskiego systemu opieki nad dzieckiem do lat 3” w celu wdrożenia rozwiązań przyjętych w ustawie o formach opieki nad dziećmi w wieku do lat 3	Równoległe do prowadzonych przez administrację rządową prac legi-	Biuro Polityki Społecznej

		slacyjnych	
--	--	------------	--

<p>4. Rozbudowa sieci placówek edukacyjnych dla dzieci w wieku 3-6</p>	<p>4.Kierunki i sposoby realizacji zadania nr 4 zostały określone w Polityce edukacyjnej m.st. Warszawy na lata 2008 -2012, w części pt. "Edukacja i wspieranie rozwoju małego dziecka", która przewiduje takie działania, jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Budowa nowych przedszkoli oraz rozbudowa istniejących zwłaszcza w dzielnicach Warszawy rozwijających się, o najwyższym przyroście ludności, które mają za mało przedszkoli; zabezpieczenie terenów dla realizacji tego celu w planach miejscowych b) Likwidowanie barier finansowych uniemożliwiających rodzicom w trudnej sytuacji materialnej korzystanie z edukacji przedszkolnej. c) Objęcie opieką przedszkolną wszystkich chętnych pięcioletków, prowadzenie kampanii społeczno-edukacyjnej promującej to rozwiązanie. d) Prowadzenie kampanii społecznej na rzecz wspierania edukacyjnego czterolatków, w tym udziału czterolatków w zajęciach przedszkolnych. e) Zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach w tych dzielnicach, których brakuje miejsc przedszkolnych i nie ma możliwości tworzenia oddziałów przedszkolnych w budynkach szkół podstawowych. f) Przenoszenie oddziałów sześciolatków z przedszkoli do szkół poprzedzone diagnozą środowiska wychowawczego szkół i zagrożeń wynikających ze zmiany placówki, konsultacjami społecznymi oraz dostosowaniem ich warunków do potrzeb dzieci w wieku przedszkolnym. Modernizacja budynków szkół podstawowych w celu przystosowania pomieszczeń do potrzeb wychowania przedszkolnego. g) Stworzenie i promowanie rozwiązań umożliwiających równy dostęp do zajęć dodatkowych dla wszystkich dzieci w przedszkolach. h) Organizowanie przez przedszkola zajęć sobotnio-niedzielnych dla dzieci w wieku przedszkolnym, które nie są wychowanekami przedszkoli. i) Stworzenie elektronicznego systemu zapisu do przedszkoli. j) Realizacja programów edukacji przedszkolnej razem z Ośrodkami Pomocy Społecznej. 	<p>zgodnie z harmonogramem zawartym w „Polityce edukacyjnej m.st. Warszawy”</p>	<p>Biurowo Edukacji Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego</p>
--	--	---	--

5. Tworzenie placów zabaw na osiedlach oraz w parkach z uwzględnieniem różnych grup wiekowych oraz potrzeb dzieci niepełnosprawnych	5a. Przygotowanie i upowszechnienie wśród właścicieli, zarządców nieruchomości i mieszkańców standardów urbanistycznych w zakresie tworzenia miejsc zabaw dla dzieci i młodzieży.	działanie ciągłe	Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego
	5b. Pełnienie nadzoru nad realizacją obowiązków określonych w <i>Ustawie o utrzymaniu czystości i porządku w gminach</i> oraz <i>Regulaminie określającym szczegółowe zasady utrzymania porządku i czystości w m.st. Warszawie</i> ; Działania kontrolujące (zgodnie z wypracowaną instrukcją) bezpieczeństwo na placach zabaw, w tym egzekwowanie przestrzegania przepisów, zasad bezpieczeństwa i czystości na placu zabaw, zakazu wprowadzania psów na place zabaw dla dzieci, palenia papierosów, spożywania alkoholu, niezwłoczne usuwanie awarii, etc.	działanie ciągłe	Straż Miejska
	5c. Aktywizowanie zarządców do dbania o powierzone im miejsca zabaw oraz podnoszenie kwalifikacji, w tym szkolenia w zakresie wprowadzania standardów zagospodarowania placów zabaw.	działanie coroczne w latach 2010-2020	Centrum Komunikacji Społecznej/ Biuro Architektury i Planowania Przestrzennego, Biuro Ochrony Środowiska
	5d. Stałe monitorowanie stanu placów zabaw finansowanych ze środków publicznych: ogólnodostępnych, szkolnych, przedszkolnych i żłobkowych – opracowanie i upublicznienie co roku raportu z monitoringu (rozszerzenie zakresu raportów o stanie placów zabaw ogólnodostępnych, wydanych w roku 2008 i 2009	2010-2020	Centrum Komunikacji Społecznej
	5e. Kampania informacyjno-edukacyjna o prawach i obowiązkach użytkowników placów zabaw	działanie coroczne w latach 2010-2020	Centrum Komunikacji Społecznej

6. Organizowanie Dzielnicowych Centrów Rodziny	6a. Opracowanie koncepcji i rekomendacji dot. tworzenia i funkcjonowania Dzielnicowych Centrów Rodziny jako ośrodków przyjaznych rodzinom, służącym realizacji celów Programu Rodzina, przy współpracy z organizacjami pozarządowymi	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
	6b. Przeprowadzenie pilotażu tworzenia Dzielnicowego Centrum Rodziny	II półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
	6c. Upowszechnienie wypracowanego modelu Dzielnicowego Centrum Rodziny w kolejnych dzielnicach	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
7. Wprowadzenie rozwiązań ułatwiających rodzinom wielodzietnym korzystanie z infrastruktury społecznej	7a. Opracowanie miejskiego projektu rozwiązań ułatwiających funkcjonowanie rodzinom wielodzietnym zamieszkałym na terenie m.st. Warszawy	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
	7b. Opracowanie Warszawskiej Karty Rodziny uprawniającej do ulg w dostępie do infrastruktury kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej.	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
8. Wypracowanie modelu działań na rzecz integracji cudzoziemców zamieszkałych w Warszawie	8. Wypracowanie modelu interdyscyplinarnych działań na rzecz integracji cudzoziemców w Warszawie, ze szczególnym uwzględnieniem migrantów przymusowych przy współpracy z organizacjami pozarządowymi	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej

9. Monitorowanie działań na rzecz udostępniania przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej rodzinom z dziećmi	9a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitorowania działań w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> – dostępu rodzin do infrastruktury społecznej – wykorzystania infrastruktury społecznej i przestrzeni publicznej dla zaspokajania potrzeb rodzin – dostosowania obiektów użyteczności publicznej do potrzeb rodzin 	II półrocze 2010	Zespół Programowy Rodzina
	9b. Opracowanie wniosków z analizy danych z monitoringu (dostarczanych przez urzędy dzielnic) oraz danych z monitoringu działań urzędu m. st. Warszawy w w/w zakresie	2011-2020	Zespół Programowy Rodzina
	9c. Wprowadzanie stosownych zmian i uruchomienie nowych działań – odpowiednio do wniosków przedstawionych w raporcie z monitoringu	2011-2020	Biura realizujące zadania z zakresu polityki społecznej
10. Ewaluacja działań na rzecz udostępniania przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej rodzinom z dziećmi	10a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji działań na rzecz realizacji celu 3	2011	Zespół Programowy Rodzina
	10b. Przeprowadzenie okresowych ewaluacji oraz ewaluacji końcowej działań na rzecz realizacji celu 3	okresowa: I pół. 2014, I pół. 2017, końcowa: I pół. 2020	Zespół Programowy Rodzina
Działania realizowane przez dzielnice			
11. Rozbudowa infrastruktury społecznej odpowiednio do potrzeb rodzin	11a. Tworzenie i rozwijanie partnerstw publiczno-prywatnych ze spółdzielniami mieszkaniowymi, deweloperami oraz innymi podmiotami, w celu: <ul style="list-style-type: none"> - budowania infrastruktury społecznej - wykorzystania istniejącej infrastruktury na potrzeby rodzin, np. udostępnianie lokali na kluby dla dzieci, etc. 	2010-2020	Zarząd Dzielnicy

	10b. Działania upowszechniające informacje o prawach mieszkańców wynikających z przepisów prawa budowlanego dotyczących obowiązków spółdzielni mieszkaniowej, deweloperów tworzących osiedla mieszkaniowe	działania ciągłe	
12. Rozbudowa sieci form opieki dla dzieci w wieku 0-3	12a. Realizacja projektu przekazania żłobków do dzielnic m.st. Warszawy - przygotowanie się do przejęcia odpowiedzialności za zapewnienie usług opiekuńczych w instytucjach opieki pozarodzinnej dla dzieci w wieku do lat 3	2011 – 2012	
	12b. Realizacja projektu „Budowa systemu opieki nad dzieckiem do lat 3” uwzględniającego zmiany w przepisach prawnych	po zakończeniu prac legislacyjnych	
	12c. Tworzenie nowych żłobków oraz mini-żłobków – lokalizowanych odpowiednio do wniosków z analizy istniejących potrzeb	2012-2020	
13. Rozbudowa sieci placówek edukacyjnych dla dzieci w wieku 3-6	13a. Zwiększenie liczby miejsc w przedszkolach na terenie osiedli, gdzie duża część mieszkańców to rodziny z dziećmi w wieku 3-6 lat	działania ciągłe	
	13b. Organizowanie alternatywnych formy opieki nad dziećmi w wieku 3-6, które realizują programy edukacji przedszkolnej	działania ciągłe	
14. Organizowanie Dzielnicowych Centrów Rodziny	14a. Opracowanie koncepcji i programu działalności prowadzonej w Dzielnicowym Centrum Rodziny – odpowiednio do specyficznych potrzeb danej dzielnicy	2011	
	14b. Udostępnienie infrastruktury dla przeprowadzenia pilotażu Dzielnicowego Centrum Rodziny	2011	
	14c. Rozpoczęcie działalności przez Dzielnicowe Centra Rodziny	2011	
15. Monitorowanie działań na rzecz udostępniania przestrzeni publicznej oraz infrastruktury społecznej rodzinom z dziećmi	14a. Zorganizowanie pracy podmiotów odpowiedzialnych za prowadzenie monitoringu	II półrocze 2010	
	14b. Opracowywanie raportów z monitoringu	I kwartał w latach	

		2011-2020	
WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 3 <ul style="list-style-type: none"> – liczba miejsc w instytucjach opieki pozarodzinnej dla dzieci w wieku 0-3 i 3-6 – liczba (i odsetek) dzieci w wieku 0-3 oraz w wieku 3-6 objętych instytucjonalną opieką pozarodzinną – liczba (i odsetek) dzieci w wieku od lat 3 do osiągnięcia wieku obowiązku szkolnego objętych edukacją przedszkolną (w przedszkolach lub innych placówkach wychowawczo-edukacyjnych) – liczba placów zabaw na osiedlach mieszkaniowych i w parkach – odsetek placów zabaw dobrze/źle ocenionych przez straż miejską przeszkoloną do przeprowadzenia tego rodzaju kontroli – liczba oddolnych inicjatyw rodziców na rzecz udostępnienia rodzinom przestrzeni publicznej i infrastruktury społecznej 			

PRIORYTET I Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny

CEL 4. Podnoszenie kompetencji rodziny

OPIS MODELU:

Infrastruktura społeczna to warunek konieczny, ale niewystarczający do tego, aby rodziny wspólnie spędzały czas w taki sposób, który przyczynia się do wszechstronnego rozwoju dziecka, sprzyja rozwojowi więzi rodzinnych i zaspokajaniu potrzeb emocjonalnych. Działania realizowane w ramach celu 4 mają wzmocnić rodzinę poprzez podniesienie kompetencji rodziców; zapewnić rodzicom możliwość zdobywania wiedzy, umiejętności, doświadczeń. Istotne jest kształtowanie postaw rodzin, np. propagowanie wychowania bez przemocy, uświadamianie rodzicom znaczenia budowania więzi z dzieckiem. Tak szeroko rozumiana edukacja obejmuje zarazem wiele obszarów funkcjonowania rodziny: pielęgnacja noworodków, opieka nad małymi dziećmi, ochrona zdrowia, żywienie, budzenie aspiracji edukacyjnych i wspieranie w procesie kształcenia, etc.

Równoległe do rozwoju opieki instytucjonalnej, będą realizowane różne, elastyczne formy wsparcia dla rodziców wychowujących małe dzieci np. wsparcie rozwoju inicjatyw podejmowanych przez rodziców jak Kluby Mam.

Podnoszenie kompetencji rodzin powinno dokonywać się przede wszystkim poprzez rozwój różnych rodzajów poradnictwa, w szczególności ogólnego, mającego znaczenie profilaktyczne, a także specjalistycznego w sytuacjach wymagających wsparcia. Rada m. st. Warszawy w stanowisku nr 38 z dnia 19 marca 2009 roku w sprawie polityki prorodzinnej w Warszawie, jako jeden z elementów polityki prorodzinnej wymieniła „rozwijanie poradnictwa psychologicznego i oddziaływań terapeutycznych dla rodzin znajdujących się w sytuacjach kryzysowych”. Ważne jest aby w budowaniu systemu poradnictwa uwzględnić skuteczne docieranie z informacją o poradnictwie ogólnym (zbieżne z celem 2) a także promować poradnictwo jako czynnik kształtujący i wzmacniający kompetencje rodziny.

Inne formy podnoszenia kompetencji rodziców to:

- szkolenia i warsztaty, które pozwalają zdobyć umiejętności potrzebne do pełnienia ról w rodzinie, w szczególności prowadzone w miejscach mających bezpośredni kontakt z rodziną (np. żłobek, przedszkole, szkoła)
- włączanie do różnych projektów (np. edukacyjnych, kulturalnych, sportowych, zdrowotnych, etc.) działań, które służą wzmacnianiu relacji i więzi rodzinnych
- programy ukierunkowane na włączanie osób starszych w życie rodziny oraz integrację międzypokoleniową, która jest jednym z celów programu operacyjnego Seniorzy,
- społeczne kampanie informacyjno-edukacyjne.

Działania edukacyjne adresowane do rodziny powinny być jednym z podstawowych nurtów działalności podmiotów świadczących usługi

w różnych obszarach polityki społecznej, zwłaszcza w zakresie ochrony i promocji zdrowia, opieki i wychowania, kultury, sportu i rekreacji. W ramach Programu Rodzina będą kontynuowane programy ukierunkowane na podnoszenie wiedzy i kompetencji rodzin, które cieszą się popularnością wśród warszawskich rodzin. Należą do nich przede wszystkim takie programy, jak:

- Program zdrowotny „Zdrowie, Mama i Ja” - program profilaktyczny dla kobiet w ciąży związany z profilaktyczną opieką medyczną.
- Program edukacji przedporodowej „Szkoła Rodzenia”, który służy kształtowaniu zachowań sprzyjających zdrowiu matki, dziecka i rodziny, a w szczególności przygotowaniu kobiet w ciąży do porodu naturalnego oraz do macierzyństwa.
- Program Fundacji „Dzieci Niczyje” „Dobry Rodzic – Dobry Start. Profilaktyka krzywdzenia najmłodszych dzieci 0-3 lata” realizowany we współpracy z Miastem. Polega na budowaniu lokalnego systemu profilaktyki krzywdzenia dzieci najmłodszych (w wieku 0-3) i specjalistycznego wsparcia w sprawach opiekuńczo-wychowawczych; program interdyscyplinarny, łączący działania służb pomocy społecznej, zdrowia i edukacji.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji celu 4

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Upowszechnianie projektów edukacyjnych dla rodzin	1a. Kontynuowanie i rozszerzanie programów ogólnomiejskich	działania ciągłe	Biuro Polityki Społecznej/Biuro Edukacji/Centrum Komunikacji Społecznej/Biuro Kultury
	1b. wdrażanie nowych projektów opracowanych na podstawie wniosków i rekomendacji z diagnozy potrzeb i problemów rodzin	działania ciągłe	
	1c. wspieranie dzielnic w tworzeniu i wdrażaniu projektów, ukierunkowanych na podnoszenie kompetencji rodzin mieszkających w danej dzielnicy lub jej części	działania ciągłe	
2. Rozwijanie zróżnicowanych form wsparcia rodziców małych dzieci	2a. Rozwijanie zróżnicowanych form wsparcia rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	działania ciągłe	Biuro Polityki Społecznej/Biuro Edukacji
	2b. Rozwijanie programów profilaktycznych, w tym profilaktyki krzywdzenia	2010 -2012	Biuro Polityki

	najmłodszych dzieci		Spółecznej/Biuro Polityki Zdrowotnej
3.Reorganizacja systemu poradnictwa dla rodzin w celu upowszechnienia i zwiększenia dostępności	3a. Opracowanie koncepcji systemu poradnictwa uwzględniającej wyniki diagnozy potrzeb rodzin warszawskich	II półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3b. Wdrażanie nowego systemu poradnictwa na bazie istniejących podmiotów	I półrocze 2012	Biuro Polityki Społecznej
	3c. Prowadzenie działań informacyjno-edukacyjnych zachęcających rodziców i młodzież do korzystania z poradnictwa	działania ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
4. Kształtowanie wiedzy i motywacji związanych z racjonalnym żywieniem	4. Organizacja prawidłowego żywienia w placówkach oświatowych	II półrocze 2010	Centrum Komunikacji Społecznej /Biuro Edukacji
Działania realizowane przez dzielnice			
4.Rozszerzanie działalności edukacyjnej adresowanej do rodziny	4a. Organizowanie warsztatów dla rodziców dzieci uczęszczających do żłobka, przedszkola, szkoły zwiększających kompetencje rodziców w placówkach dzielnicowych organizujących opieką i edukację dla dzieci	działania ciągłe	Zarząd Dzielnicy
5. Rozwijanie zróżnicowanych form wsparcia rodziców małych dzieci	5a. Rozwijanie zróżnicowanych form wsparcia rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	działania ciągłe	
	5b.Rozwijanie programów profilaktycznych, w tym profilaktyki krzywdzenia najmłodszych dzieci	2010 -2012	
6. Kształtowanie wiedzy i motywacji związanych z racjonalnym żywieniem	6. Organizacja prawidłowego żywienia w placówkach oświatowych	II półrocze 2010	
WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 4			

- liczba zorganizowanych warsztatów
- liczba udzielonych porad
- liczba miejsc udzielających porady

PRIORYTET I Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny

CEL 5. Ukierunkowanie działań instytucji i organizacji realizujących zadania polityki społecznej na potrzeby rodziny oraz na tworzenie kompleksowego systemu usług

OPIS MODELU:

Realizacja programu Rodzina musi być zharmonizowana z wdrażaniem Polityki Edukacyjnej oraz z innymi programami miejskimi wymienionymi w Społecznej Strategii Warszawy, w szczególności z takimi, jak: program Seniorzy, Warszawski Program Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych, a także Program Przeciwdziałania Przemocy, Program na rzecz przeciwdziałania alkoholizmowi i innymi.

Dostarczanie kompleksowej oferty usług dla rodzin wymaga stałej współpracy i wzajemnej wymiany informacji wszystkich podmiotów działających w różnych obszarach polityki społecznej (np. takich, jak: edukacja, zdrowie, mieszkalnictwo, zatrudnienie, kultura, sport, pomoc społeczna, etc.). Skuteczność działań podnosi praca metodą projektową, zainicjowana podczas tworzenia Społecznej Strategii Warszawy. Praca metodą projektową wymaga tworzenia ponadresortowych zespołów zadaniowych każdorazowo do określonego projektu. Praca metodą projektową już w swojej metodologii zakłada planowanie, monitorowanie oraz ocenę realizacji, która warunkuje uzyskanie efektywności zaplanowanych działań. Przygotowanie kadry do pracy metodą projektową jest prowadzone w Mieście od początku 2009 r. m.in. poprzez realizację projektu „URBES – podniesienie potencjału organizacyjnego samorządów Poznania, Warszawy i Łodzi do zarządzania metodą projektową”.

Należy podkreślić, że Program Rodzina jest programem o charakterze interdyscyplinarnym wymagającym przyjęcia rozwiązań organizacyjnych zapewniających sprawną i efektywną realizację jego celów. Szczególnym partnerem w realizacji zadań z zakresu polityki społecznej są organizacje pozarządowe, które odgrywają ogromną rolę w rozpoznawaniu potrzeb i problemów rodziny oraz wypracowywaniu innowacyjnych rozwiązań i kompleksowych, lokalnych systemów wsparcia. Biorąc pod uwagę zasoby organizacji pozarządowych – w szczególności tych, które poza dostarczaniem usług pełnią rolę rzecznika interesów rodzin warszawskich – ich udział w realizacji Programu Rodzina ma kluczowe znaczenie.

Konieczne jest wypracowanie procedur współdziałania podmiotów świadczących usługi na rzecz dzieci, młodzieży, rodziców i całych rodzin. Podstawowa rekomendacja w tym zakresie to zbudowanie w każdej dzielnicy sieci współpracy na rzecz Programu Rodzina. Dzielnicowa Sieć Współpracy (DSW) ma stanowić środowisko zrzeszające różne podmioty, które wnoszą wkład w tworzenie rozwiązań służących realizacji celów przyjętych w Programie. Jednocześnie będzie to kolegialne ciało opiniotwórczo-doradcze dla władz dzielnicy. Dzielnicowa Sieć Współpracy (DSW) ma formułować rekomendacje działań wynikających z analizy potrzeb i problemów rodzin zamieszkujących daną dzielnicę.

Dzielnicowa Sieć Współpracy (DSW) może przyjąć formę porozumienia, koalicji, konsorcjum, partnerstwa, etc., zawiązanego przez insty-

tucje publiczne, organizacje pozarządowe i podmioty prywatne działające na terenie danej dzielnicy. Wśród podstawowych podmiotów tworzących Sieć powinny być Urząd Dzielnicy, Ośrodek Pomocy Społecznej, placówki oświatowe, placówki opiekuńczo-wychowawcze, sąd rodzinny, organizacje pozarządowe, organizacje wyznaniowe. Dzielnicowe Sieci Współpracy w swoich działaniach uzgadniają swoje plany i działania z innymi lokalnymi sieciami współpracy, np. Dzielnicowym Zespołem ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Dzielnicowa Sieć Współpracy samodzielnie tworzy i przyjmuje regulamin, w którym określa swoją strukturę, sposób formułowania opinii i rekomendacji, system wymiany informacji, zasady i procedury powoływania zespołów roboczych oraz tworzy inne rozwiązania, które mają zapewnić sprawne i efektywne współdziałanie lokalnych instytucji pracujących na rzecz rodzin. Z kolei władze Dzielnicy powinien zapewnić DSW wszelkiego rodzaju wsparcie (np. lokalowe, biurowe, techniczne), a w razie potrzeby mobilizować podmioty lokalne do samoorganizacji.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 5

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Powołanie Zespołu Programowego do realizacji Programu Rodzina	1a. Ustalenie regulaminu pracy Zespołu, zasad i kompetencji oraz zasad współpracy	II półrocze 2010	Zespół Programowy Rodzina
	1b. Ustalenie zasad i procedur współpracy Zespołu Programowego z Urzędami Dzielnicowymi	II półrocze 2010	Zespół Programowy Rodzina
2. Upowszechnianie Programu Rodzina	2a. Prowadzenie działań informacyjnych upowszechniających wiedzę o Programie Rodzina	2010	Zespół Programowy Rodzina
	2b. Wypracowanie zasad i procedur współpracy ogólnomiejskiej i dzielnicowej w zakresie realizacji Programu Rodzina	II półrocze 2010	Zespół Programowy Rodzina
	2c. Opracowanie rekomendacji dot. tworzenia i funkcjonowania Dzielnicowych Sieci Współpracy na rzecz Rodziny	II półrocze 2010	Zespół Programowy Rodzina
Działania realizowane przez dzielnice			

3.Powołanie Dzielnicowych Koordynatorów do realizacji Programu Rodzina	3.Powołanie koordynatora Programu Rodzina; ustalenie kompetencji i zasad pracy koordynatora i opracowanie procedur umożliwiających mu sprawną i skuteczną pracę dla realizacji Programu Rodzina	II półrocze 2010	Zarząd Dzielnicy
4.Powstanie Dzielnicowych Sieci Współpracy na rzecz Rodziny	4.Opracowanie narzędzi współpracy na rzecz tworzenia i wspierania Dzielnicowych Sieci Współpracy	II półrocze 2010	
Rezultaty działań i wskaźniki realizacji celu 5 - liczba Dzielnicowych Sieci Współpracy			

PRIORYTET II Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym

CEL 1. Świadczenie zintegrowanej oferty usług w ramach lokalnego systemu wsparcia

OPIS MODELU: Lokalny system wsparcia (LSW)

Lokalny system wsparcia zapewnia całościową ofertę usług dostosowanych do potrzeb rodziny zagrożonej wykluczeniem społecznym między innymi przez asystenta rodziny, który towarzyszy rodzinie w przewyżnianiu trudnej sytuacji życiowej. Dzieci i młodzież oraz ich rodziny mogą jednocześnie korzystać z profesjonalnej pomocy świadczonej przez placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego. Część dzieci i młodzieży nie uczęszcza do tego rodzaju placówek; dlatego w lokalnym systemie wsparcia powinien być też streetworker (pedagog ulicy), który pracuje w środowisku (ulica, podwórka, itp.). Dwa elementy lokalnego systemu wsparcia – asysta rodzinna i streetworking – dotyczą nowych rozwiązań, które aktualnie są stosowane w ograniczonym zakresie, a powinny być wykorzystywane na szerszą skalę.

W skład lokalnego systemu wsparcia wchodzi instytucje publiczne i niepubliczne, w tym organizacje pozarządowe świadczące usługi na rzecz dzieci i ich rodzin. Konkretny LSW jest złożony z przedstawicieli tych instytucji i zawodów, które są potrzebne do zbudowania kompleksowej oferty usług dla osób objętych LSW takich jak: pracownik socjalny, pedagog, psycholog, psychoterapeuta, kurator sądowy, nauczyciel, pielęgniarka środowiskowa, lekarz, etc. Jednocześnie LSW korzysta z zasobów, które są dostępne na terenie dzielnicy lub miasta, np. z systemu poradnictwa specjalistycznego. Ważnym elementem dla rodzin jest dostęp do dóbr kultury, rekreacji i sportu dlatego dzielnice powinny wspierać placówki w ramach LSW w tym zakresie.

Szczególną rolę w LSW odgrywają Ośrodki Pomocy Społecznej i Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie, które z mocy ustaw i zgodnie ze swoimi statutami są zobowiązane do udzielania różnych form wsparcia, w tym świadczeń finansowych. W związku z tym nowe rozwiązanie polegające na udzielaniu zintegrowanej oferty usług w ramach LSW powinno zostać włączone do programu operacyjnego „Modernizacja systemu pomocy społecznej”.

Uzupełnieniem oferty usług świadczonych w ramach lokalnych systemów wsparcia są ośrodki interwencji kryzysowej, szczególnie ośrodek działający systemie całodobowym z bezpłatnym telefonem interwencyjnym, zapewniający wsparcie osobom, które znalazły się w bardzo trudnej sytuacji życiowej (zgodne ze Stanowiskiem nr 38 Rady m.st. Warszawy)

Należy podkreślić *lokalny* charakter LSW. Instytucje świadczące usługi na rzecz aktywizacji i reintegracji społecznej muszą być ulokowane możliwie blisko miejsca zamieszkania tych rodzin i wspierać je w bezpośrednim otoczeniu, a zwłaszcza rozwijać konstruktywne więzi społeczne. Nie wyklucza to jednak korzystania z systemu wsparcia funkcjonującego poza miejscem zamieszkania rodziny, o ile jest to uzasadnione dobrem dziecka i rodziny. Biorąc pod uwagę aspekt lokalności oddziaływań adresowanych do rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, należy połączyć realizację priorytetu II programu Rodzina z realizacją programu operacyjnego „Wzmocnienie terytorialnej wspólnoty sąsiedzkiej”.

Lokalny system *wsparcia* ma wspomagać rodzinę w rozwiązywaniu problemów i wypełnianiu jej podstawowych funkcji, a nie wyręczać (zgodnie z zasadą subsydiarności). Rozwiązania dostępne w ramach tego systemu powinny mobilizować rodzinę do zmiany, stwarzać warunki umożliwiające lub ułatwiające podejmowanie własnych działań oraz towarzyszyć rodzinie w konsekwentnym dążeniu do lepszego wypełniania swoich funkcji. Pomoc ma być planowana przez profesjonalistów wspólnie z rodziną, która w ten sposób uczy się rozwiązywania własnych problemów i podejmowania odpowiedzialności za swoją sytuację życiową.

Skoordynowane i zintegrowane działania lokalnych podmiotów na rzecz rodziny gwarantują skuteczność podejmowanych rozwiązań. Jedną z podstawowych metod współpracy pomiędzy instytucjami działającymi na rzecz rodziny są zespoły interdyscyplinarne, które powinny funkcjonować z poszanowaniem zasady partnerstwa i podmiotowości członków, przestrzegać procedur (np. stała wymiana informacji, cykliczne spotkania, dokumentowanie pracy) oraz weryfikować i ewaluować podejmowane działania. LSW musi być wewnątrznie spójnym układem instytucji osadzonych w środowisku lokalnym, ukierunkowanych na realizację wspólnego priorytetu, jakim jest dostarczanie wszechstronnej, długofalowej i skutecznej pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym.

Rozwiązania wspierające działalność lokalnych systemów wsparcia (tj. owe ramy działania) powinny zostać wypracowane przez *dzielnicową sieć współpracy*, która może przyjąć formę porozumienia (koalicji, konsorcjum, partnerstwa, etc.) zawiązanego przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe i podmioty prywatne działające na terenie danej dzielnicy (tzw. Koalicje Dzielnicowe). Dzielnicowe sieci współpracy funkcjonują w sposób określony w opisie priorytetu I, cel 5: Ukierunkowanie działań instytucji i organizacji realizujących zadania polityki społecznej na potrzeby rodziny oraz na tworzenie kompleksowego systemu usług. Jednym z ich zadań jest proponowanie rozwiązań dotyczących funkcjonowania lokalnych systemów wsparcia, w tym zasad, procedur i narzędzi współpracy instytucji tworzących LSW.

Lokalne systemy wsparcia będą tworzone i wdrażane w poszczególnych dzielnicach stosownie do specyficznych potrzeb i problemów mieszkających tam rodzin oraz zasobów dostępnych na terenie dzielnic. W każdej dzielnicy powinno działać kilka lokalnych systemów wsparcia, bowiem LSW obejmuje swoim zasięgiem terytorium znacznie mniejsze niż dzielnica, np. osiedle lub jego część.

Należy podkreślić, że LSW będą filarem lokalnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną, którego opracowanie i wdrożenie spoczywa na Zarządach dzielnic. Zatem władze dzielnic są odpowiedzialne za tworzenie warunków sprzyjających wspieraniu inicjatyw społecznych zarówno formalnych (fundacje, stowarzyszenia), jak w nieformalnych (np. grupy wsparcia, samopomoc sąsiedzka) oraz prowadzić z nimi stałą, partnerską współpracę. W związku z tym ważne jest, aby przyjęcie definicji i standardów nie zablokowało podejmowania działań niestandardowych, autorskich, innowacyjnych, itp., ale tworzyło ramy, w których mogą się one swobodnie rozwijać.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1

Nazwa działania	Krótka charakterystyka	Termin realizacji	Realizator
-----------------	------------------------	-------------------	------------

Działania realizowane przez miasto

1. Diagnozowanie sytuacji rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym	<p>1a. Opracowanie rekomendacji dot. diagnozowania sytuacji (tj. potrzeb, problemów) rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym zapotrzebowania na usługi świadczone w ramach LSW, zwłaszcza takie, jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> - placówki wychowawczo-opiekuńcze (wsparcia dziennego, w tym placówek z miejscami hotelowymi) - asysta rodzinna <p>Diagnozowanie rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym jest częścią działań zaplanowanych w priorytecie I „Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodzin”, Cel1 . Należy podkreślić, że diagnoza powinna uwzględniać różne aspekty sytuacji życiowej rodzin, m. in. aspekt socjalno-bytowy, zawodowy/edukacyjny, zdrowotny, emocjonalny.</p>	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej/Centrum Komunikacji Społecznej
1b. Opracowanie rekomendacji dot. diagnozowania podmiotów, które tworzą lub mogą tworzyć LSW	II półrocze 2010		
<p>1c. Przeszkolenie podmiotów odpowiedzialnych na poziomie dzielnic za gromadzenie danych opisujących:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rodziny zagrożone wykluczeniem społecznym – podmioty tworzące LSW 	I półrocze 2011		
1d. Gromadzenie i analizowanie danych zebranych w procesie diagnozowania, otrzymywanych z Urzędów Dzielnicowych	działanie cykliczne		
<p>1e. Opracowanie i upowszechnianie raportu zawierającego diagnozę:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rodzin zagrożonych marginalizacją społeczną, które powinny być objęte pomocą w ramach LSW - podmiotów tworzących LSW - rodzin korzystających z usług świadczonych w ramach LSW 	corocznie w latach 2011-2020		
2. Organizowanie	2a. Opracowanie rekomendacji dot. zasad, procedur i narzędzi współpracy podmiotów w ramach lokalnej sieci wsparcia	II półrocze 2010	

współpracy instytucji wspierających rodzinę w ramach LSW	2b. Przygotowanie instytucji, które tworzą Lokalne Systemy Wsparcia, do stosowania zasad, procedur i narzędzi współpracy	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej/Biuro Edukacji
3. Monitorowanie lokalnych systemów wsparcia	3a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitoringu LSW; w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> - współpracy podmiotów tworzących LSW - pracy asystentów rodzinnych i streetworkerów oraz funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych; zarówno procesu świadczenia usług w ramach LSW, jak i rezultatów tych działań 	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej/ Edukacji Biuro
	3b. Przeszkolenie podmiotów odpowiedzialnych za prowadzenia monitoringu lokalnych systemów wsparcia w w/w zakresie	II półrocze 2010	
	3c. Gromadzenie i analizowanie informacji uzyskanych w ramach monitoringu LSW	półrocze 2011-2020	
	3d. Opracowanie raportów z monitoringu LSW	półrocze 2011-2020	
4. Ewaluacja lokalnych systemów wsparcia	4a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji LSW	II półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej/ biuro Edukacji
	4b. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji lokalnych systemów wsparcia	okresowa: I półrocze 2014, I półrocze 2017, końcowa: I półrocze 2020	
	4c. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. LSW, wprowadzenie rozwiązań usprawniających i zwiększających skuteczność lokalnych systemów wsparcia – zgodnie z rekomendacjami sformułowanymi na podstawie ewaluacji	odpowiednio: II półrocze	Biuro Polityki Społecznej

		2014, 2017 i 2020	
5. Udostępnienie pomocy w sytuacji interwencji kryzysowej	5.Zorganizowanie placówki interwencji kryzysowej, działającej w systemie całodobowym z telefonem interwencyjnym, zapewniającej wsparcie specjalistyczne – zgodnie rekomendacją zawartą w Stanowisku Rady m.st. Warszawy nr 38.	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
Działania realizowane w dzielnicach			
6. Diagnozowanie rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym	6a. Opracowanie raportu zawierającego charakterystykę potrzeb, problemów rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym; w tym zapotrzebowania na usługi świadczone w ramach LSW.	I kwartał 2011	Zarząd Dzielnicy
	6b. Aktualizacja diagnozy rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym zapotrzebowania na asystę rodzinną, streetworking, wsparcie placówek opiekuńczo-wychowawczych	corocznie 2012-2020	
7. Diagnozowanie podmiotów tworzących LSW	7a. Dokonanie ilościowego i jakościowego opisu podmiotów będących zasobem dla lokalnych systemów wsparcia, w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> – placówek opiekuńczo-wychowawczych, m.in.: inwentaryzacja zasobów (infrastruktura: lokal i wyposażenie, kadry), rozmieszczenie terytorialne placówek, charakterystyka oferty usług świadczonych przez placówki, charakterystyka dzieci, młodzieży i rodzin korzystających ze wsparcia placówki – asystentów rodzinnych – streetworkerów 	II półrocze 2010	
	7b. Dokonywanie regularnej aktualizacji zasobów dzielnicy	co kwartał 2010-2020	
8. Wypracowanie rozwiązań dot. współpracy w ramach LSW	8a. Określenie zakresu kompetencji i odpowiedzialności poszczególnych podmiotów wchodzących w LSW	I półrocze 2010	
	8b. Opracowanie regulaminu działania (zasad, procedur i narzędzi współpracy) w ramach LSW – przez członków LSW	I półrocze 2010	

	8c. Przygotowanie kadr instytucji tworzących LSW do stosowania procedur i narzędzi – zmotywowanie i zmobilizowanie pracowników do faktycznego współdziałania w ramach LSW	II półrocze 2010	
9. Tworzenie nowych oraz wspieranie działających LSW	9a. Dostosowanie działających już lokalnych systemów wsparcia do standardów współpracy wypracowanych w ramach Programu Rodzina	2011	
	9b. Wprowadzanie kolejnych lokalnych systemów wsparcia w poszczególnych dzielnicach Co do zasady każdy LSW ma świadczyć kompleksową ofertę usług: asysta rodzinna, placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego, streetworking, pracę socjalną świadczoną przez pracowników socjalnych, poradnictwo rodzinne, psychologiczne, prawne, etc. W przypadku konkretnego LSW, rodzaj i zakres usług ma być adekwatny do potrzeb rodzin objętych LSW – może zawierać komplet usług bądź tylko wybrane elementy w zależności od potrzeb.	2011-2020	
10. Kwalifikowanie rodzin do korzystania z LSW	10. Podmioty wchodzące w skład LSW – na podstawie diagnozy rodzin i diagnozy zasobów – podejmują decyzję o tym, z jakich usług świadczonych w ramach LSW może korzystać dana rodzina	działanie cykliczne	
11. Prowadzenie monitoringu LSW	11a. Opracowanie raportów z monitoringu funkcjonowania i rezultatów działań LSW w systemie półrocznym	półrocze 2012-2020	
	11b. Doskonalenie rozwiązań stosowanych w LSW na podstawie wniosków z monitoringu	działanie cykliczne	

WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU

Cel 1. Świadczenie zintegrowanej oferty usług w ramach lokalnego systemu wsparcia

O realizacji celu będą świadczyły:

1. wskaźniki, które opisują skalę przedsięwzięcia, jakim jest wdrażanie Lokalnych Systemów Wsparcia
2. rezultaty pracy z rodzinami zagrożonymi wykluczeniem społecznym w ramach Lokalnych Systemów Wsparcia, które opisują zmiany zachodzące w różnych obszarach funkcjonowania rodzin korzystających z kompleksowej oferty usług

ad. 1. wskaźniki dot. upowszechniania Lokalnych Systemów Wsparcia (wdrażania modelu)

- liczba LSW: w poszczególnych dzielnicach / w Warszawie
- liczba usług w ramach LSW z podziałem na formy usług
- liczba rodzin korzystających z usług w ramach LSW: w poszczególnych dzielnicach / w Warszawie

ad. 2. wskaźniki dot. rezultatów świadczenia usług na rzecz rodzin w ramach LSW:

- liczba dzieci skierowanych do pieczy zastępczej
- liczba osób, które zarejestrowały się w Urzędzie Pracy;
- liczba osób, które podjęły zatrudnienie
- wskaźniki dot. sytuacji socjalno-bytowej rodziny: korzystanie ze świadczeń finansowych przysługujących rodzinie (np. zasiłki pomocy społecznej, świadczenia alimentacyjne, zasiłki rodzinne, dodatki mieszkaniowe), wyposażenie mieszkania: sprzęt gospodarstwa domowego, łóżka, meble, etc.;
- wskaźniki dot. relacji w rodzinie np. mniejsza liczba aktów przemocy fizycznej/słownej;
- wskaźnik dot. sprawowania funkcji opiekuńczo-wychowawczych: zmniejszenie się liczby dzieci, które trafiły do pieczy zastępczej, wzrost liczby rodzin reintegrowanych (tj. tych, do których wróciły dzieci przebywające w pieczy zastępczej); liczba dzieci, które wróciły z pieczy zastępczej do domu rodzinnego; liczba miesięcy, po którym dzieci wróciły z pieczy zastępczej (lub placówki interwencyjnej) do domu rodzinnego
- wskaźniki edukacyjne: zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży, które nie realizują obowiązku szkolnego, w szczególności zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży, które porzuciły naukę; wzrost liczby dzieci, które otrzymały promocję do następnej klasy;
- wskaźniki dot. zatrudnienia: wzrost aktywności zawodowej członków rodzin, zwiększenie udziału środków pochodzących z tytułu wynagrodzenia za pracę w budżecie rodzin
- wskaźnik przestępczości, w tym wskaźnik przestępczości nieletnich oraz wskaźnik przestępczości dorosłych: zmniejszenie liczby aktów naruszenia prawa odnotowanych w policyjnych kartotekach

PRIORYTET II Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym

CEL 2. Zapewnienie dzieciom i młodzieży oraz ich rodzinom wsparcia w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego

Opis modelu: Placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego w lokalnym systemie wsparcia

Zgodnie z rozporządzeniem MPiPS z dnia 17 października 2007 r. w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych (Dz. U. nr 201, poz. 1455) placówki te dzielą się na całodobowe oraz wsparcia dziennego. W lokalnym systemie wsparcia dla rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym (LSW) kluczową rolę odgrywają placówki wsparcia dziennego.

Placówki wsparcia dziennego występują albo jako placówki opiekuńcze albo jako placówki specjalistyczne. Korzystają z nich dzieci zaniedbywane przez swoich rodziców, wychowujące się w rodzinach niewydolnych, borykających się z problemami finansowymi, socjalno-bytowymi, zdrowotnymi i innymi. Placówka opiekuńcza zapewnia dzieciom pomoc w nauce, posiłek i organizację czasu wolnego (zabawy, zajęcia sportowe, plastyczne, muzyczne, etc.). Z kolei placówki specjalistyczne, obok zajęć realizowanych w placówkach opiekuńczych, prowadzą socjoterapię dla dzieci z trudnościami adaptacyjnymi, zajęcia terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne i logopedyczne dla dzieci. Poza tym udzielają pomocy w sytuacjach kryzysowych szkolnych, rodzinnych, rówieśniczych i osobistych w oparciu o diagnozę dziecka i jego rodziny, co może zapobiec konieczności umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

Należy podkreślić, że zarówno placówki opiekuńcze, jak i specjalistyczne, są zobligowane do świadczenia różnorodnych usług na rzecz dzieci, ale też do prowadzenia stałej pracy z rodziną dziecka – i to właśnie zobowiązanie jest szczególnie ważne dla skuteczności działań realizowanych w ramach LSW. W związku z tym placówki wsparcia powinny rozbudować ten obszar swojej działalności; z jednej strony organizować zajęcia w których uczestniczą dzieci, z drugiej zaś prowadzić różne formy zajęć adresowanych do rodziców, zarówno zajęć grupowych jak też indywidualnych oraz współpracować z innymi podmiotami LSW.

Rekomendowany kierunek rozwoju placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego to tworzenie placówek świadczących usługi dla niewielkiej liczby dzieci i rodzin, w których pracownicy mogą poświęcić więcej czasu na pracę z dziećmi i ich rodzinami, zbudować relacje oparte na zaufaniu i w rezultacie doprowadzić do faktycznej poprawy funkcjonowania rodziny. Placówki powinny dysponować wysoko kwalifikowanymi kadrami, które będą świadczyły profesjonalną pomoc w oparciu o indywidualną diagnozę dziecka i jego rodziny, i wedle indywidualnego planu pracy z dzieckiem i jego rodziną. Biorąc pod uwagę, że poszczególne grupy wiekowe dzieci mają inne potrzeby i wymagają specyficznych form wsparcia rekomendowane jest tworzenie w zależności od potrzeb różnorodnych form wsparcia dziennego:

- dla dzieci w wieku przedszkolnym (np. kluby malucha i rodzica, ogniska dla małych dzieci, klubiki),
- dla dzieci w wieku 6-10
- dla dzieci w wieku 11-15 lat
- dla młodzieży w wieku 16 lat i powyżej 16

Szczególnie w przypadku rodzin z najmłodszymi dziećmi ogromne znaczenie ma zapewnienie rodzicom wczesnej pomocy i stworzenie dzieciom warunków do zabawy i edukacji; takie rozwiązania minimalizują niekorzystny wpływ środowiska na rozwój dziecka, służą wyrównywaniu szans i

zapewniają najskuteczniejszą profilaktykę problemów opiekuńczo- wychowawczych.

Placówki wsparcia dziennego powinny być zakorzenione w społeczności lokalnej i stać się filarem lokalnego systemu wsparcia. Placówki te mogą być miejscem integracji społecznej tzn. posiadać ofertę skierowaną do wszystkich dzieci z najbliższej społeczności lokalnej. Dzięki temu placówki te nie byłyby miejscem skupiającym wyłącznie dzieci z rodzin problemowych, zaś tak zróżnicowana grupa rówieśnicza zwiększałaby szanse na reintegrację społeczną. Z kolei włączenie placówek w lokalny system wsparcia wiąże się z koniecznością rozszerzenia i wzmocnienia współpracy z działającymi lokalnie instytucjami, zwłaszcza poprzez wprowadzenie nowych form i narzędzi współpracy, np. wykorzystanie przez placówki opiekuńczo-wychowawcze pracy zespołu asystentów rodzinnych jako formy oddziaływania na rodzinę podopiecznych.

Dla skuteczności pracy z rodziną ważna jest stała współpraca placówek wsparcia dziennego z asystentem rodzinnym, pracownikami socjalnymi i Ośrodkiem Pomocy Społecznej, szkołą, poradniami rodzinnymi, pedagogiczno-psychologicznymi i specjalistycznymi, placówkami służby zdrowia oraz innym profesjonalistami zaangażowanymi w sprawy danej rodziny, np. sądem, kuratorem, policją. Ponadto jakość działań prowadzonych przez placówki wsparcia zależy od liczby dzieci korzystających z usług placówki, kompetencji kadr i atrakcyjności programu dostosowanego do potrzeb i zainteresowań dzieci.

Zgodnie z Rozporządzeniem MPiPS w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych, placówki wsparcia dziennego mogą organizować hostele (§ 28, pkt 4). W przypadku konieczności zorganizowania opieki nad dzieckiem z rodziny znajdującej się w kryzysie placówka wsparcia dziennego z miejscami hotelowymi jest rozwiązaniem pozwalającym na umieszczenie dziecka poza rodziną na czas kryzysu, bez konieczności interwencji sądowej. Dziecko może być umieszczone w hostelu za zgodą rodziców. Pobyt w hostelu umożliwia (1) pozostawienie dziecka w dobrze znanym mu środowisku lokalnym (wychowawcy, nauczyciele, grupa rówieśnicza, rodzina, etc. oraz (2) kontynuowanie pracy z dzieckiem i jego rodziną.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji celu 2

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Opracowanie standardów funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych w ramach LSW	Na podstawie przepisów prawa oraz doświadczeń praktyków realizujących programy wsparcia dziennego w m.st. Warszawa zostaną opracowane standardy funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych w ramach LSW. Będą dotyczyły podstawowych aspektów funkcjonowania placówek, w szczególności takich zagadnień, jak: <ul style="list-style-type: none"> - współpraca z innymi podmiotami wchodzącymi w skład LSW (zasady i procedury) - metodyka pracy z rodziną w ramach LSW – podnoszenie kompetencji w zakresie pracy z rodziną 	I półroczcie 2011	Biuro Polityki Społecznej

	– ocena rezultatów pracy z dziećmi i rodzinami (monitoring i ewaluacja)		
2. Monitoring funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego	2a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitorowania placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym monitorowanie przestrzegania standardów świadczenia usług (np. karta informacyjna o zasobach placówek i rezultatach ich działań)	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	2b. Przeszkolenie kierowników placówek wsparcia dziennego w zakresie monitorowania funkcjonowania placówek (infrastruktura i wyposażenie, kadra, programy działania)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	2c. Opracowanie corocznych raportów zawierających wnioski i rekomendacje (na podstawie raportów otrzymanych z urzędów dzielnic)	2011 - 2020	Biuro Polityki Społecznej
3. Ewaluacja placówek wsparcia dziennego	3a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji działalności placówek wsparcia dziennego, w szczególności przestrzegania standardów funkcjonowania placówek	I półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	3b. Przeszkolenie kierowników placówek wsparcia dziennego w zakresie prowadzenia ewaluacji działań	II półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3c. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji działalności placówek wsparcia dziennego	okresowa: 2013, 2017, końcowa: 2020	Biuro Polityki Społecznej
	3d. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. kierunków zmian w działalności placówek wsparcia dziennego, wprowadzenie rozwiązań usprawniających i zwiększających skuteczność oddziaływań placówek – zgodnie z rekomendacjami sformułowanymi na podstawie ewaluacji	odpowiednio: II półrocze 2013, 2017 i 2020	Biuro Polityki Społecznej
Działania realizowane w dzielnicach			
4. Wdrożenie standardu do placówek wsparcia dziennego funkcjonujących	4. Wdrożenie standardu do placówek wsparcia dziennego funkcjonujących już na terenie m.st. Warszawy	I półrocze 2011	Zarząd Dzielnicy

już na terenie m.st. Warszawy			
5. Wsparcie rozbudowy i modernizacji placówek wsparcia dziennego	Stosownie do wniosków z diagnozy będą podejmowane następujące działania: 5a. Wspieranie modernizacji istniejących placówek wsparcia dziennego 5b. Wspieranie tworzenie nowych placówek wsparcia dziennego – opiekuńczych i specjalistycznych, dla różnych kategorii wiekowych 5c. Wspieranie organizowania hosteli przy placówkach wsparcia dziennego (rekomendacja, aby w każdym LSW był przynajmniej jeden hostel)	2010 2020	–
6. Zapewnienie superwizji zespołom placówek wsparcia dziennego	6. Zapewnienie superwizji zespołom placówek wsparcia dziennego	2010 2020	–
7. Prowadzenie monitoringu placówek wsparcia dziennego	7a. Zbieranie i analizowanie informacji uzyskanych w trakcie monitoringu	2011 2020	–
	7b. Opracowanie półrocznych raportów zawierających wnioski z monitoringu oraz rekomendacje	2011 2020	–

WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 2

- liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego – w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach
- liczba pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego, w tym odsetek przedstawicieli określonych zawodów (psychologów, pedagogów, etc.) – w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach
- liczba dzieci uczęszczających do placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego – w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach (z uwzględnieniem czasu pozostawania pod opieką placówki)
- liczba rodzin, których dzieci uczęszczają do placówek opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego;
- liczba rodzin, które współpracują z pracownikami placówki opiekuńczo-wychowawczej wsparcia dziennego (spośród tych, których dzieci uczęszczają do placówki).

PRIORYTET II Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym

CEL 3. Zapewnienie rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym asysty rodzinnej

OPIS MODELU: asysta rodzinna

Asysta rodzinna to rozwiązanie, które daje realną szansę na reintegrację społeczną rodzinom dotkniętym marginalizacją społeczną. Z jednej strony ma chronić rodzinę przed dalszym rozpadem więzi i jej struktury, z drugiej jest ukierunkowana na uruchomienia jej potencjału do właściwego wypełniania podstawowych funkcji, zwłaszcza opiekuńczo-wychowawczych.

Jest to pomoc świadczona na rzecz rodziny przez przygotowanego profesjonalistę, planowana i realizowana razem z rodziną we współpracy z innymi profesjonalistami, takimi jak np. pedagog, pracownik socjalny z OPS, kurator, koordynator rodzin zastępczych, etc. - stosownie do zidentyfikowanych potrzeb i problemów tej rodziny . Asystent rodzinny pracuje z sześcioma-ośmioma rodzinami .

Asysta rodzinna to działanie długofalowe, trwające 2-3 lata lub dłużej. Decyzję o wprowadzeniu asystenta do rodziny podejmuje zespół profesjonalistów tworzących LSW na podstawie diagnozy sytuacji rodziny. Obowiązkiem asystenta rodzinnego jest pomaganie w rozwiązaniu podstawowych problemów socjalnych, psychologicznych i opiekuńczo-wychowawczych oraz wspieranie aktywności społecznej, motywowanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych i pomaganie w podejmowaniu zatrudnienia. Biorąc pod uwagę, że realizowanie tak szerokiego zakresu zadań jest możliwe dzięki wypracowaniu bliskiej relacji z rodziną, to asysta rodzinna powinna być podstawową działalnością zawodową, rekomendowaną formą zatrudnienia jest umowa o pracę na pełen etat przy zastosowaniu elastycznych godzin pracy (praca również w godzinach popołudniowych oraz w dni ustawowo wolne od pracy, zwłaszcza w weekendy).

Praca asystenta jest ukierunkowana na wzrost samooceny i poczucia wpływu na swoje życie (poczucia własnej sprawczości) oraz motywowanie rodziny do podejmowania działań, które są konieczne dla poprawy jej sytuacji życiowej.

Należy podkreślić, że asysta rodzinna jest tylko jedną z metod pracy z rodzinami zagrożonymi wykluczeniem społecznym – adresowaną do określonego typu rodzin, skuteczną w porównaniu do innych i realizowaną już przez kilka instytucji (publicznych i niepublicznych) w Warszawie.

Asystą rodzinna z założenia ma służyć rozwiązywaniu problemów rodziny na tyle skutecznie, aby nie dochodziło do rozpadu struktury i więzi rodzinnych. W sytuacji konieczności ograniczenia władzy rodzicielskiej i umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej, asystent rodzinny powinien kontynuować (lub podjąć) pracę z rodziną biologiczną na rzecz powrotu dziecka do domu (oczywiście o ile nie nastąpiło odebranie praw rodzicielskich) .

Asystent jest osobą, która wprowadza rodzinę w sieć instytucji (publicznych i niepublicznych, formalnych i nieformalnych), które mają wspierać jej rozwój i pomagać w rozwiązywaniu różnorodnych problemów oraz w sieć relacji społecznych opartych na zaufaniu i pomocy wzajemnej. Dlatego im lepiej asystent rodziny jest osadzony w sieci lokalnych podmiotów, tym większe są jego możliwości działania i większa skuteczność w zakresie

wspierania rodzin. Asystent rodzinny posiada zaplecze merytoryczne w zespole, który tworzy z innymi asystentami rodzinnymi. Każdy asystent jest objęty superwizją. Stale współpracuje z siecią placówek opiekuńczo-wychowawczych i oświatowych oraz z innymi podmiotami wchodzącymi w skład lokalnego systemu wsparcia na rzecz rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, występując wobec nich jako rzecznik rodziny.			
DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 3			
Nazwa działania	Krótką charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Opracowanie standardu świadczenia asysty rodzinnej	1.Podstawą do opracowania standardu asysty rodzinnej będą doświadczenia warszawskich podmiotów (organizacje pozarządowe, ośrodki pomocy społecznej) oraz wzorce krajów, które od dawna stosują to rozwiązanie w pracy z rodzinami zagrożonymi wykluczeniem społecznym (przykłady krajów). Standard określi w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> – warunki, które musi spełniać kandydat na asystenta rodzinnego – przygotowanie do pracy w roli asystenta rodzinnego (szkolenia, staże, kwalifikacja) – model superwizji dla asystentów rodzinnych, – afiliacja instytucjonalna asystentów rodzinnych – zasady i procedury współpracy asystenta w ramach LSW – ocena funkcjonowania asystentów rodzinnych oraz rezultatów ich pracy z rodzinami 	II półroczcie 2010	Biuro Polityki Społecznej
2. Przygotowanie kadr do świadczenia asysty rodzinnej	2a.Opracowanie programu szkoleń dla kandydatów na asystentów rodzinnych	II półroczcie 2010	Biuro Polityki Społecznej
	2b. szkolenie kandydatów na asystentów rodzinnych i superwizorów asysty rodzinnej; kwalifikacja na asystentów rodzinnych	II półroczcie 2010	
3.Monitoring asysty rodzinnej	3a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitoringu asysty rodzinnej	II półroczcie	Biuro Polityki Społecznej

		2010	
	3b. Przeszkolenie szefów zespołów asystentów rodzinnych w zakresie monitorowania asysty rodzinnej	II półroczcie 2010	
	3c. Opracowanie corocznych raportów zawierających wnioski i rekomendacje (na podstawie raportów otrzymanych z urzędów dzielnic)	2011 - 2020	
4. Ewaluacja asysty rodzinnej	4a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji asysty rodzinnej	I półroczcie 2011	Biuro Polityki Społecznej
	4b. Szkolenie szefów zespołów asystentów rodzinnych w zakresie prowadzenia wewnętrznej ewaluacji asysty rodzinnej	II półroczcie 2011	
	4c. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji asysty rodzinnej	okresowa: 2013, 2017, końcowa: 2020	
	4d. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. asysty rodzinnej.	odpowiednio: II półroczcie 2013, 2017 i 2020	Biuro Polityki Społecznej
Działania realizowane w dzielnicach			
5. Upowszechnianie asysty rodzinnej	5a. Dostosowanie działań funkcjonujących już zespołów asystentów rodzinnych do standardów wypracowanych w ramach Programu Rodzina	2011	Dziękuję -

dzinnej jako usługi świadczonej w ramach LSW	5b. Utworzenie przynajmniej jednego nowego zespołu złożonego z przynajmniej 4 asystentów rodzinnych w każdej dzielnicy	2011	
	5c. Wprowadzanie kolejnych zespołów asystentów rodzinnych w poszczególnych dzielnicach	2012 – 2020	
6. Zapewnienie superwizji wszystkim asystentom rodzinnym	Zapewnienie superwizji wszystkim asystentom rodzinnym	2010 – 2020	
7. Prowadzenie monitoringu asysty rodzinnej	7a. Zbieranie i analizowanie informacji uzyskanych w trakcie monitoringu	2011 – 2020	
	7b. Opracowanie raportów zawierających wnioski z monitoringu oraz rekomendacje dot. świadczenia asysty rodzinnej – raport za dany kwartał zostanie opracowany w pierwszym miesiącu następującego po nim kwartału	2011 – 2020	

WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 3

- liczba zespołów świadczących asystę rodzinną – w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach
- liczba asystentów rodzinnych w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach
- liczba rodzin korzystających ze wsparcia w formie asysty rodzinnej w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach

PRIORYTET II

Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym

CEL 4. Objęcie dzieci i młodzieży pomocą świadczoną przez pedagogów ulicy (*streetworking*)

OPIS MODELU: praca z dziećmi i młodzieżą metodą *streetworking*

Działania o charakterze *streetworking*owym to sprawdzony sposób docierania z profesjonalną pomocą do dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym, które wychowują się w rodzinach wykazujących bezradność opiekuńczo- wychowawczą i pozostają poza sferą oddziaływania instytucji pomocowych, edukacyjnych, opiekuńczo- wychowawczych. Jest to szczególna forma pracy prowadzona poza placówkami – na podwórkach, na ulicy, na klatkach schodowych, w piwnicach. Zastosowanie specyficznych działań pedagogicznych, zarówno profilaktycznych, jak też interwencyjnych, chroni dzieci i młodzież przed dziedziczeniem kultury ubóstwa oraz zwiększa ich szanse na reintegrację społeczną.

Streetworking jest metodą pracy socjalnej i wymaga odpowiednich predyspozycji osobowych. Najbardziej odpowiednie wykształcenie do pracy w roli *streetworkera* posiadają absolwenci pedagogiki, resocjalizacji, pracy socjalnej, psychologii. Ze względu na nowatorski charakter *streetworkingu* oraz plany wykorzystania na szerszą skalę tej metody pracy środowiskowej z dziećmi i młodzieżą zanim podejmą oni pracę z dziećmi ulicy, muszą odbyć szkolenie oraz staż pod opieką doświadczonego *streetworkera*, odpowiednio przygotowanego do tej roli. Ośrodkiem szkolącym oraz wspierającym *streetworkerów* będzie Zespół Ognisk Wychowawczych na ul. Starej 4 przy współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Streetworker pracuje w lokalnym systemie wsparcia (LSW) a jego zasadniczym zadaniem jest nawiązanie kontaktu i prowadzenie pracy z tymi dziećmi, które nie korzystają z pomocy organizacji i instytucji oferujących pozaszkolną organizację czasu wolnego (takich, jak np. placówki opiekuńczo- wychowawcze wsparcia dziennego, domy kultury) ; bywa, że nie chodzą nawet do szkoły. Praca *streetworkera* polega na organizowaniu dzieciom konstruktywnych form spędzania czasu wolnego, głównie zajęć o charakterze poznawczym, prowadzonych poza bezpośrednim miejscem zamieszkania dzieci. Pedagog ulicy w pracy z dziećmi korzysta z infrastruktury dzielnicy i miasta. Wyjścia poza środowisko życia codziennego mają charakter poznawczy i reintegracyjny.

Prace *streetworkerów* mogą organizować organizacje pozarządowe, Ośrodki Pomocy Społecznej lub inne podmioty. Podobnie jak asystenci rodzinni, pracują w minimum czteroosobowym zespole. Praca *streetworkera* podlega stałej superwizji.

Najbardziej zaawansowaną formą pracy z dziećmi jest realizacja przygotowanego wspólnie projektu społecznego. Z praktyki pedagogicznej wynika, że dzieci zagrożone marginalizacją społeczną najszybciej uczą się i rozwijają swoje zdolności wówczas, gdy są zaangażowane w osiąganie konkretnych, bliskich w czasie celów. Jest to szczególna forma nieformalnej edukacji, w której duże znaczenie odgrywa fakt, że dzieci odnoszą sukcesy, nieraz po raz pierwszy w życiu. Często sukcesy dzieci zachęcają ich rodziców do budowania z nimi lepszych relacji i

przyczyniają się do animowania całego lokalnego środowiska wychowawczego.

Poza pracą z dziećmi, streetworker regularnie kontaktuje się z ich rodzicami i opiekunami szkolnymi oraz innymi profesjonalistami (terapeuci, psychologowie). Wspólne działania specjalistów różnych dziedzin mają doprowadzić do resocjalizacji dzieci, zapobiegać uzależnieniom i dalszej demoralizacji. Pedagog uliczny nie prowadzi działań specjalistycznych – jego rola polega na doprowadzeniu do kontaktu dziecka ze specjalistą.

W ramach lokalnego systemu wsparcia na rzecz rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym będą również prowadzone działania streetworkingowe adresowane do młodych osób, np. uciekinierów z domów rodzinnych, całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych lub resocjalizacyjnych, którzy podejmują zachowania ryzykowne, uprawiają prostytutkę, przyjmują narkotyki, przebywają na dworcach kolejowych, dużych centrach handlowych.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 4

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Opracowanie standardów działań streetworkera	1a. Opracowanie standardów działań streetworkerskich	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
2. Przygotowanie kadr do pracy społecznej z użyciem metody streetworkingu	2a. Opracowanie programu szkoleń dla streetworkerów	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	2c. Szkolenie i kwalifikacja kandydatów na streetworkerów	I 2010 - 2020	Biuro Polityki Społecznej
3. Monitoring streetworkingu	3a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitoringu streetworkingu	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	3b. Przeszkolenie szefów zespołów streetworkerów w zakresie monitorowania świadczenia pracy przez streetworkerów oraz rezultatów ich działań	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej

	3c. Opracowanie corocznych raportów zawierających wnioski i rekomendacje (na podstawie raportów otrzymanych z urzędów dzielnic)	II kwartał w latach 2011 - 2010	Biuro Polityki Społecznej
4. Ewaluacja streetworkingu	4a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji pracy z dziećmi i młodzieżą metodą streetworkingu	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	4b. Szkolenie szefów zespołów streetworkerów w zakresie prowadzenia wewnętrznej ewaluacji streetworkingu	począwszy od II półrocza 2011	Biuro Polityki Społecznej
	4c. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji streetworkingu	okresowa: 2013, 2017, końcowa: 2020	Biuro Polityki Społecznej
	4d. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. streetworkingu	odpowiednio: II półrocze 2013, 2017 i 2020	Biuro Polityki Społecznej
5. Zorganizowanie kilku – trwających minimum dwa lata – projektów socjalnych realizowanych metodą streetworkingu	5. Zorganizowanie kilku – trwających minimum dwa lata – projektów socjalnych realizowanych metodą streetworkingu	2010-2011	Biuro Polityki Społecznej
Działania realizowane przez dzielnice			
6. Upowszechnianie streetworkingu jako usługi świad-	6a. Dostosowanie działań funkcjonujących już zespołów streetworkerów do standardów wypracowanych w ramach Programu Rodzina	I półrocze 2011	Urząd Za-

czonyj w ramach LSW	6b. Utworzenie w przynajmniej 4 dzielnicach nowych zespołów streetworkerów	2011	
	6c. Wprowadzanie kolejnych zespołów streetworkingu) w poszczególnych dzielnicach	2012 – 2020	
7.Zapewnienie superwizji wszystkim streetworkerom	7. Zapewnienie superwizji wszystkim streetworkerom	2010 – 2020	
8. Prowadzenie monitoringu	8a. Zbieranie i analizowanie informacji uzyskanych w trakcie monitoringu pracy streetworkerów, w tym działań (wypełnianie standardów) oraz rezultatów działań (skuteczność działań)	2011 – 2020	
	8b. Opracowanie raportów zawierających wnioski z monitoringu oraz rekomendacje dot. świadczenia pracy z wykorzystaniem metody streetworkingu	2011 – 2020	
WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 4			
<ul style="list-style-type: none"> – liczba zespołów streetworkerów w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach – liczba streetworkerów pracujących w Warszawie / w poszczególnych dzielnicach – liczba dzieci objętych oddziaływaniami pedagogów społecznych w kolejnych latach – liczba dzieci uczestniczących w projektach prowadzonych metodą streetworkingu (z uwzględnieniem czasu pozostawania pod opieką streetworkerów: rok, 1-2 lata, dłużej niż dwa lata) – liczba rodzin objętych oddziaływaniem pedagogów społecznych (rodziny dzieci, z którymi pracują streetworkerzy) 			

PRIORYTET III Zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej oraz reintegracja rodzin

CEL 1. Zorganizowanie kompleksowego systemu rodzinnej oraz instytucjonalnej pieczy zastępczej

CHARAKTERYSTYKA MODELU: system rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej

Proponowany kształt systemu pieczy zastępczej wychodzi naprzeciw planowanej reformie opieki nad dzieckiem, opisanej w dokumencie rządowym „Założenia do projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dzieckiem”⁵⁷. Rozwiązania przewidziane w tym dokumencie służą realizacji priorytetu II i III Programu Rodzina, i mają wejść w życie z dniem 1 stycznia 2011. Ze względu na wczesny etap prac nad zmianami legislacyjnymi dotyczącymi systemu pieczy zastępczej⁵⁸, propozycje działań na rzecz zorganizowania kompleksowego systemu pieczy zastępczej nie obejmują wszystkich rozwiązań, jakie zostały wymienione w dokumencie rządowym. W Programie Rodzina znajdują się jedynie te rozwiązania, które nie są niezgodne z obowiązującymi przepisami prawa a ich wdrożenie usprawni organizację systemu pieczy zastępczej w Warszawie.

System pieczy zastępczej w m.st. Warszawie jest organizowany przede wszystkim przez Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie we współpracy z sądami rodzinnymi, Ośrodkami Adopcyjno-Opiekuńczymi, innymi instytucjami publicznymi (m.in. Ośrodkami Pomocy Społecznej) i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz dziecka i rodziny.

Dziecko jest kierowane do pieczy zastępczej po wyczerpaniu wszystkich możliwości pomocy rodzinie biologicznej dziecka. Wybór formy pieczy zastępczej (rodzinna lub instytucjonalna) oraz typu rodziny zastępczej lub konkretnej placówki następuje na podstawie (1) diagnozy sytuacji dziecka (w tym jego potrzeb i możliwości) i jego rodziny oraz (2) analizy posiadanych zasobów (rodziny i instytucjonalnych form pieczy zastępczej). Na tej podstawie zostaje opracowany indywidualny plan pracy z dzieckiem oraz z jego rodziną biologiczną, którego celem jest reintegracja rodziny. Pobyt dziecka w pieczy zastępczej ma być rozwiązaniem czasowym – dziecko ma wrócić do domu rodzinnego, jak tylko będzie to możliwe, a przez okres pobytu w pieczy zastępczej powinno utrzymywać kontakty z rodziną. W związku z tym dziecko powinno być umieszczone w pieczy zastępczej najbliższej swojego środowiska rodzinnego. Opieka zastępcza – zarówno rodzinna, jak instytucjonalna – ma być wykonywana przy wsparciu innych profesjonalistów wspierających jak np. psychologów, pedagogów, lekarzy, etc.

Priorytetem w pieczy zastępczej nad dzieckiem jest rozwój form rodzinnych przy jednoczesnym modernizowaniu całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych. Docelowo dzieci poniżej 10 roku życia powinny być umieszczane wyłącznie w rodzinnych formach opieki zastępczej.

⁵⁷ Strona internetowa Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej: http://www.mpips.gov.pl/bip/download/zalozenia%20po%20RM%20na%20BIP_04-09-09.pdf

⁵⁸ Dokument „Założenia do projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej” został przyjęty przez Radę Ministrów 30 czerwca 2009 r.

System pieczy zastępczej jest ściśle powiązany z Lokalnym Systemem Wsparcia, który został opisany w priorytecie II. Niektóre podmioty, np. asystent rodzinny lub placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego, pomagając rodzinie w wypełnianiu jej podstawowych funkcji zapobiegają odebraniu jej dziecka, a jeśli jednak doszło do umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej – pomagają rodzinie w procesie reintegracji.

Dzieci przebywające w pieczy zastępczej (rodzinnej lub instytucjonalnej), przez cały ten okres powinny być przygotowywane do samodzielnego życia. Proces usamodzielniania wychowanków jest prowadzony przez opiekuna według postanowień zapisanych w indywidualnym planie usamodzielniania, opracowanym wspólnie z wychowankiem. Przewiduje się różne formy wsparcia – począwszy od pracy socjalnej i pomocy niematerialnej w uzyskaniu pracy i odpowiednich warunków mieszkaniowych aż po pomoc rzeczową (na zagospodarowanie) oraz finansową – na usamodzielnienie i na kontynuowanie nauki. Dla młodzieży przebywającej w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej będą tworzone mieszkania filialne (tzw. mieszkania usamodzielniania). Młodzież ma w nich zamieszkiwać przez ostatnie lata pobytu w placówce i dzięki temu nabywać doświadczenia niezbędne do samodzielnego prowadzenia gospodarstwa domowego.

W ramach warszawskiego systemu pieczy zastępczej będzie dokonywała się specjalizacja pieczy zastępczej. W odniesieniu do instytucjonalnej pieczy zastępczej specjalizacja polegać będzie na tworzeniu jak najmniejszych specjalistycznych placówek o charakterze terapeutycznym, w miarę możliwości funkcjonujących w odrębnych mieszkaniach (np. mieszkania filialne). Z kolei dla rodzinnych form pieczy zastępczej specjalizacja oznacza zwiększenie liczby zawodowych niespokrewnionych z dzieckiem rodzin specjalistycznych, czyli przyjmujących dzieci o specjalnych potrzebach oraz o charakterze pogotowia rodzinnego, do których trafiają dzieci w trybie interwencyjnym,.

Podsumowując, warszawski system pieczy zastępczej ma być ukierunkowany na:

- (1) podniesienie jakości i skuteczności działań poszczególnych podmiotów należących do systemu pieczy zastępczej, zwłaszcza takich jak:
  - całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze (instytucjonalna piecza zastępcza) – vide: cel 3, priorytet III
  - rodziny zastępcze oraz inne form rodzinnej pieczy zastępczej – vide: cel 2, priorytet III
- (2) przestrzeganie wspólnie wypracowanych zasad i procedur współpracy
- (3) koordynowanie działań różnych instytucji i budowanie porozumień między nimi przez Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 1

Nazwa działania	Krótka charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			
1. Diagnozowanie potrzeb i zasobów w zakresie organizowania kompleksowego systemu pieczy zastępczej.	1a. Określenie zapotrzebowania na różne typy rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności na rodziny specjalistyczne i na rodziny o charakterze pogotowia rodzinnego – na podstawie analizy: <ul style="list-style-type: none"> – sytuacji rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym (w ramach działań zaplanowanych w priorytecie I, cel 1) 	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej

	- sytuacji dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej		
	1b. Charakterystyka rodzin zastępczych (spokrewnionych i niespokrewnionych, w tym zawodowych)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	1c. Charakterystyka całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym przede wszystkim: - diagnoza mocnych i słabych stron kadry placówek - infrastruktury (np. pod kątem tworzenia mieszkań filialnych)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	1d. Charakterystyka zasobów służących do podnoszenia kompetencji oraz profesjonalnego wspierania zarówno rodziców zastępczych, jak i wychowawców w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	1e. Opracowanie i aktualizowanie bazy mieszkań – działanie realizowane w ramach Programu Operacyjnego „Polityka mieszkaniowa adresowana do grup o zróżnicowanych potrzebach mieszkaniowych” wymienionego w Społecznej Strategii Warszawy	II półrocze 2010	Biuro Polityki Lokalowej
	1f. Analiza przepisów prawnych oraz rzeczywistych możliwości miasta (np. finansowych, infrastrukturalnych) pod kątem uruchomienia fakultatywnych usług i świadczeń dla rodzin zastępczych, ułatwiających pełnienie funkcji rodziny zastępczej, a tym samym zachęcające do tego, aby zostać rodziną zastępczą	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
2. Opracowanie i wdrożenie standardów działań dot. umieszczania dzieci w pieczy zastępczej, w szczególności standardy takich działań jak:	2a. Diagnoza sytuacji dziecka, jego potrzeb i możliwości (vide: pkt. 1a)	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	2b. diagnoza środowiska rodzinnego dziecka, w tym przyczyn kryzysu (vide: pkt. 1a)	II półrocze 2010	
	2c. kwalifikowanie dziecka do odpowiedniego rodzaju pieczy zastępczej – stosownie do wniosków wynikających z diagnozy sytuacji dziecka oraz rodziny dziecka	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej

	2d. interwencyjne umieszczenie dziecka w placówkach i pogotowiach rodzinnych m.in. w trybie obywatelskim	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	2e. umieszczenie dziecka w spokrewnionej rodzinie zastępczej (tj. określenie warunków, jakie musi spełniać rodzina spokrewniona, aby mogła stać się rodziną zastępczą)	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
3. Prowadzenie pracy na rzecz powrotu dziecka umieszczonego z pieczy zastępczej do rodziny biologicznej	3a. Opracowanie standardów pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej; standardy mają dotyczyć przede wszystkim następujących kwestii: (1) praca z dzieckiem – docelowo jest to zadanie wychowawcy dziecka w placówkach lub rodziców zastępczych, przy stałym wsparciu ze strony profesjonalistów (po wejściu w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wsparciem dla rodzin zastępczych będzie koordynator rodzin zastępczych) (2) praca z rodziną biologiczną dziecka – docelowo praca z rodziną jest zadaniem asystentów rodzinnych (vide: priorytet II, cel 3); zaś do czasów upowszechnienia asystentów rodziny – zadaniem pracowników socjalnych Praca na rzecz powrotu dziecka do rodziny jest prowadzona w oparciu o wnioski z diagnozy sytuacji dziecka, jego potrzeb i możliwości oraz diagnozy sytuacji rodziny (vide: pkt 2) – na podstawie indywidualnego plan pracy.	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3b. opracowanie procedur dot. podniesienia jakości współpracy podmiotów zaangażowanych w pracę na rzecz powrotu dziecka do rodziny (w tym podmiotów dokonujących okresowej oceny sytuacji dziecka) – dla poszczególnych rodzajów pieczy zastępczej – z uwzględnieniem zaangażowania szerokiego kręgu podmiotów, w tym sądu rodzinnego oraz organizacji pozarządowych i instytucji pracujących z rodzinami m.in. WCPR, rodziny zastępcze i rodziny biologiczne.	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3d. Monitorowanie przebiegu współpracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny (realizowanej zgodnie z opracowanymi procedurami) oraz rezultatów	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej

	tej współpracy		
4. Usamodzielnianie wychowanków pieczy zastępczej	4a. Opracowanie zasad i procedur dot. tworzenia, realizowania i monitorowania indywidualnych programów usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej oraz współpracy właściwych podmiotów w tym zakresie, w szczególności dotyczące zaspakajania potrzeb edukacyjnych i mieszkaniowych.	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej / Biuro Polityki Lokalowej,
5. Sprawowanie kontroli i nadzoru nad podmiotami sprawującymi pieczę zastępczą	5a. Opracowanie zasad i procedur oraz standardów przeprowadzania kontroli oraz sprawowania nadzoru nad podmiotami, które świadczą pieczę zastępczą, (m. in. określenie co ma być/co nie powinno być/ przedmiotem kontroli, sposób wydawania decyzji pokontrolnych)	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	5b. Wdrożenie procedur określonych w pkt. 5a	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
6. Koordynacja działań na poziomie Miasta	6a. Opracowanie zasad i procedur koordynowania działań różnych instytucji publicznych i organizacji pozarządowych zajmujących się organizowaniem, sprawowaniem i wspieraniem pieczy zastępczej, w szczególności procedur dot. komunikacji i współpracy.	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	6b. Wdrożenie procedur określonych w pkt. 6a	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
7. Monitorowanie systemu pieczy zastępczej	7a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitorowania systemu pieczy zastępczej, w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> – procesu współpracy podmiotów tworzących system pieczy zastępczej – rezultatów współpracy działań w/w podmiotów 	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	7b. Prowadzenie monitoringu systemu pieczy zastępczej	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	7c. Gromadzenie i analizowanie informacji uzyskanych w ramach monitoringu oraz opracowanie raportów z monitoringu systemu pieczy zastępczej	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej

	7d. doskonalenie rozwiązań stosowanych w systemie pieczy zastępczej – odpowiednio do wniosków i rekomendacji sformułowanych w raportach z monitoringu	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
8. Prowadzenie ewaluacji systemu pieczy zastępczej	8a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do ewaluacji systemu pieczy zastępczej	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	8b. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji	okresowa: I pół. 2014, I pół. 2017, końcowa: I pół. 2020	Biuro Polityki Społecznej
	8c. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. modyfikacji systemu pieczy zastępczej, wprowadzenie nowych rozwiązań zgodnie z rekomendacjami sformułowanymi na podstawie ewaluacji	odpowiednio: II półrocze 2014, 2017 i 2020	Biuro Polityki Społecznej
<p>WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU 1</p> <p>liczba dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej (w okresie 2010-2020)</p> <p>liczba dzieci przebywających w instytucjonalnej pieczy zastępczej (w okresie 2010-2020)</p> <p>liczba dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej</p> <p>długość pobytu dziecka w pieczy zastępczej</p> <p>czas oczekiwania na miejsce w pieczy zastępczej</p>			

PRIORYTET III Zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej oraz reintegracja rodzin

CEL 2. Rozwój rodzinnych form pieczy zastępczej

CHARAKTERYSTYKA MODELU: rodzinna piecza zastępcza

W zakresie organizowania i upowszechniania rodzinnych form rozwoju pieczy zastępczej ważne są dwa aspekty:

- I. usprawnienie i podniesienie jakości działań w procesie kwalifikowania kandydatów na opiekunów zastępczych
- II. zapewnienie rodzinom zastępczym – zarówno spokrewnionym, jak i niespokrewnionym – stałego, profesjonalnego wsparcia w realizowaniu funkcji opiekuńczych i wychowawczych oraz reintegracyjnych.

Ad. I. Kwalifikowanie kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej

- Podmioty odpowiedzialne za proces kwalifikacji kandydatów

Kwalifikowanie kandydatów jest procesem, które obejmuje działania na rzecz pozyskania kandydatów na opiekunów zastępczych, ich przygotowanie, szkolenie oraz zakwalifikowanie do sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej. Cały proces kwalifikowania kandydatów do rodzinnej pieczy zastępczej ma być prowadzony przez jednostki, które posiadają odpowiednie uprawnienia – nie tylko do prowadzenia szkoleń, ale również do dokonywania ostatecznej kwalifikacji kandydatów. Tymi jednostkami obecnie współpracującymi z Miastem są cztery Ośrodki Adopcyjno-Opiekuńcze. Ich współpraca z kandydatami na opiekunów zastępczych wychodzi poza przeprowadzenie rekrutacji i przeszkolenie kandydatów – występują również jako eksperci w procesie tworzenia rodziny zastępczej, która powstaje na mocy postanowienia sądu rodzinnego. Znaczenie roli Ośrodków Adopcyjno-Opiekuńczych podkreśla nazwa zaproponowana w założeniach do ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dziećmi zostały: organizator rodzinnej pieczy zastępczej. Swoje działania realizują we współpracy z Warszawskim Centrum Pomocy Rodzinie, który koncentruje się na pełnieniu funkcji nadzoru i kontroli.

- Rekrutacja

Wobec ograniczonej liczby chętnych do podjęcia funkcji rodziny zastępczej konieczne jest zintensyfikowanie i zwiększenie efektywności działań na rzecz poszukiwania kandydatów na opiekunów zastępczych. Należy podkreślić, że proces kwalifikowania kandydatów rozpoczyna się na etapie rekrutacji.

- Pierwszy kontakt i wstępna diagnoza

W ramach procesu kwalifikacji kandydatów do rodzinnej pieczy zastępczej już przy pierwszym kontakcie musi pojawić się informacja o tym, że dzieci powierzane rodzinom zastępczym mają szereg problemów rozwojowych, zaś rolą rodziców zastępczych jest stworzenie tym dzieciom możliwie najlepszych warunków do czasu ich powrotu do rodziny biologicznej. Kandydaci na rodziców zastępczych muszą być również świadomi tego, że sprawują opiekę czasowo, tj. do czasu, kiedy sytuacja w domu rodzinnym dziecka poprawi się na tyle, że będzie ono mogło tam wrócić. Ośrodki Adopcyjno-Opiekuńcze rozpoczynają proces kwalifikowania kandydatów na rodziców zastępczych od diagnozy (przy czym proces diagnozowania trwa przez

wszystkie etapy kwalifikacji). W tym zakresie obowiązujące przepisy prawne są niesatysfakcjonujące. Przedstawiciele Ośrodków Adopcyjno-Opiekuńczych i Warszawskiego Centrum Pomocy Rodzinie są zgodni w tym, że kandydat powinien przedstawić zaświadczenie od psychiatry współpracującego z organizatorami rodzinnej pieczy zastępczej i specjalizującego się w tych zagadnieniach.

- Szkolenia i staże

Kolejnym nowym, acz niezbędnym elementem procesu kwalifikacyjnego są staże, które staną się integralną częścią szkolenia. Staże powinny odbywać się w rodzinie zastępczej, w świetlicy socjoterapeutycznej (poznanie środowiska dzieci, które trafiają do rodziny zastępczej) lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Dopiero po odbyciu szkolenia i staży dokonuje się kwalifikacja ostateczna kandydatów na rodziców zastępczych.

- Kwalifikacja definitywna

Należy podkreślić, że ukończenie szkolenia nie jest jednoznaczne z otrzymaniem uprawnień do sprawowania funkcji rodzica zastępczego. Każdy z czterech warszawskich OAO - jako organizator - realizuje wszystkie etapy procesu kwalifikacji (tj. rekrutacja, kwalifikacja na szkolenie w oparciu o wstępną diagnozę, szkolenie, zakwalifikowanie) w ramach autorskich koncepcji, które różnią się jedynie cechami drugorzędnymi, np. metodami diagnozowania kandydatów, kolejnością realizowania poszczególnych zobowiązań, takich jak wizyta w domu kandydatów czy przeprowadzenie testów psychologicznych.

- Zawodowa rodzinna piecza zastępcza

Należy wypracować bardziej skuteczne sposoby pozyskiwania kandydatów na opiekunów zastępczych, w szczególności dążyć do tego, aby sprawowanie rodzinnej pieczy zastępczej stało się zawodem.

„Uzawodowienie” rodzinnej pieczy zastępczej wymaga opracowania całościowej oferty dla zawodowych rodzin zastępczych – zachęcającej rodziny do wykonywania zawodu „rodzina zastępcza”; oferta powinna obejmować:

- usługi i dobra wspierające rodzinę w sprawowaniu pieczy zastępczej oraz
- plan „ścieżki kariery zawodowej” (doskonalenia umiejętności i specjalizacji) oraz „plan sukcesji”

Ad. II. Zapewnienie profesjonalnego wsparcia rodzinnym formom pieczy zastępczej

Drugim ważnym obszarem działań w zakresie rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej jest budowanie systemu wsparcia dla rodziców/opiekunów zastępczych. W systemie wsparcia zasadniczą rolę posiada koordynator. Jego zadaniem jest praca z rodzinami zastępczymi, do których trafiły dzieci odebrane rodzicom biologicznym (oraz z rodzinnymi domami dziecka). Koordynator jest zatrudniony przez organizatora pieczy zastępczej, który sprawuje nadzór nad jego pracą, czyli wykonuje swoje zadania poza Warszawskim Centrum Pomocy Rodzinie. Podobnie jak asystent rodzinny, który pracuje z rodziną biologiczną dziecka, również koordynator rodzinnych form pieczy zastępczej nie powinien łączyć swojej funkcji z funkcją pracownika socjalnego, który ma wpływ na wysokość przyznawanych świadczeń pieniężnych.

Koordynator jest zobowiązany do bezpośredniego świadczenia pomocy oraz koordynowania pracy innych profesjonalistów na rzecz rodzin zastępczych i/lub rodzinnych domów dziecka, które pozostają pod jego opieką (maksymalnie 10 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka). Jest

odpowiedzialny za koordynowanie współpracy profesjonalistów z wielu dziedzin w taki sposób, aby diagnoza oraz zalecenia dotyczące postępowania z dzieckiem były spójne i kompletne.

Należy opracować standardy pracy organizatora rodzinnej pieczy zastępczej oraz koordynatora rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka (analogicznie do asysty rodzinnej), a w szczególności konieczne jest określenie kwalifikacji zawodowych oraz zakresu zadań i uprawnień koordynatorów.

- systemu wsparcia

System wsparcia powinien być *profesjonalny oparty o wysokie kwalifikacje koordynatora (doświadczenie w pracy z rodziną) oraz współpracujących z nim profesjonalistów*: psychologów, pedagogów, logopedów, terapeutów, lekarzy, rehabilitantów, etc..

System wsparcia musi być *dostępny i niezawodny*. Podstawowym miejscem, w którym osoby prowadzące rodzinne formy pieczy zastępczej mogą uzyskać pomoc jest Ośrodek Wsparcia Rodzinnej Opieki Zastępczej PORT, prowadzony na zlecenie Miasta przez Towarzystwo Nasz Dom przy zaangażowaniu środków finansowych miasta st. Warszawa (Towarzystwo Nasz Dom prowadzi również Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy). Jednak mimo szerokiego zakresu usług świadczonych przez PORT – ze względu na (1) skalę i różnorodność potrzeb dzieci pozostających w rodzinnych formach pieczy zastępczej oraz (2) pożądany i planowany wzrost liczby podmiotów sprawujących rodzinną pieczę zastępczą – konieczne jest rozbudowanie miejskiego systemu wsparcia dla tego rodzaju podmiotów.

Jeśli pomoc dla opiekunów zastępczych i powierzonych im dzieci ma być skuteczna, to system wsparcia musi być *kompleksowy*, czyli obejmować specjalistyczną pomoc psychologiczną, reedukacyjną, rehabilitacyjną, prawną, etc. i udostępniać ją w formie odpowiedniej do potrzeb dziecka i jego opiekunów zastępczych (np. konsultacje, szkolenia, terapia). Należy podkreślić, że wsparcie dotyczy nie tylko rozwiązywania problemów dziecka przebywającego w pieczy zastępczej (np. kompensowania jego deficytów rozwojowych, odbudowywania więzi z rodziną), ale również problemów pojawiających się w rodzinach zastępczych, np. problemów małżeńskich, trudności w relacjach między rodzicami a ich własnymi dziećmi, etc. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej jest odpowiedzialny za zapewnienie opieki dzieciom w sytuacji, gdy ich opiekunowie zastępczy nie mogą jej sprawować, w szczególności z takich powodów jak: udział w szkoleniu, załatwianie spraw urzędowych, choroba, wypoczynek. Wsparcie dla rodzinnych form pieczy zastępczej ma zatem charakter *kompleksowy*, czyli obejmuje nie tylko wsparcie merytoryczne, ale też usługi umożliwiające korzystanie ze wsparcia merytorycznego oraz chroniące przed wypaleniem zawodowym.

Kompleksowa i profesjonalna oferta wsparcia, na którą niezawodnie mogą liczyć rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, jest podstawowym warunkiem rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczych, w szczególności (1) wzrostu liczby niespokrewnionych rodzin zastępczych oraz (2) powstawania różnych rodzajów rodzin zastępczych, w tym rodzin specjalistycznych, wielodzietnych i o charakterze pogotowia rodzinnego.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 2

Nazwa działania	Krótką charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
Działania realizowane przez miasto			

1. Prowadzenie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów do sprawowania rodzinnych form pieczy zastępczej	1a. Opracowanie programu działań na rzecz pozyskiwania kandydatów (w tym określenie: adresatów kampanii, metod docierania do grup docelowych, treść przesłania, podmiotów prowadzących działania) – we współpracy z ekspertami posiadającymi doświadczenie w prowadzeniu kampanii i pozyskiwania pracowników	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
2. Wstępna kwalifikacja kandydatów	2a. Opracowanie standardów podstawowych dot. wstępnej diagnozy kandydatów	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
3. Szkolenie kandydatów	3a. Opracowanie programu i standardów odbywania staży w różnych formach rodzinnej opieki zastępczej (niespokrewnionych rodzinach zastępczych i zawodowych rodzinach zastępczych oraz rodzinnych domach dziecka)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3b. Przygotowanie rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka do przyjmowania stażystów oraz pełnienia funkcji opiekuna stażu (działania informacyjno-edukacyjne)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	3c. Organizowanie staży jako integralnej części programu szkolenia obok zajęć prowadzonych w formie warsztatów i wykładów	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
4. Ostateczna kwalifikacja kandydatów	4a. Dotyczy kandydatów na niespokrewnione rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	Określenie warunków innych niż ukończenie szkolenia, które bezwzględnie musi spełniać kandydat ubiegający się o uzyskanie zaświadczenia o tym, że może zostać opiekunem zastępczym (tzw. opinia o spełnieniu warunków)		
5. Zorganizowanie współpracy podmiotów uczestniczących w procesie kwalifikowania	5a. Opracowanie procedur współpracy OAO z jednostkami pomocy społecznej: OPS-ami i WCPR-em w zakresie prowadzenia kwalifikacji oraz szukania rodziny zastępczej dla dzieci zagrożonych zabraniem z rodziny biologicznej oraz tych, które już zostały umieszczone w pieczy zastępczej (np. w placówce interwencyjnej)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	5b. Wzmocnienie merytorycznej współpracy służb pomocy społecznej z sądami rodzinnymi	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
6. Uzawodowienie rodzinnej pieczy zastępczej	6a. Opracowanie całościowej oferty dla zawodowych rodzin zastępczych – zachęcającej rodziny do wykonywania zawodu „rodzina za-	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej

	<p>stępcza”; oferta powinna obejmować:</p> <ul style="list-style-type: none"> - usługi i dobra wspierające rodzinę w sprawowaniu pieczy zastępczej oraz - plan „ścieżki kariery zawodowej” (doskonalenia umiejętności i specjalizacji) oraz „plan sukcesji”, czyli transfer wiedzy i umiejętności od opiekunów, którzy mają wieloletnie doświadczenie na rzecz nowych opiekunów (poprzez szkolenia, prowadzenie grup wsparcia, mentoring) 		
	6b. Monitorowanie rozwoju procesu budowania zawodowej rodzinnej pieczy zastępczej	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
7. Opracowanie i wdrażanie standardów sprawowania rodzinnej opieki zastępczej	<p>7a. Opracowanie standardów sprawowania rodzinnej opieki zastępczej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - podstawowych, tj. wspólnych dla wszystkich form, tj. spokrewnionych rodzin zastępczych, niespokrewnionych rodzin zastępczych, niespokrewnionych rodzin zastępczych (w tym specjalistycznych i wielodzietnych) oraz rodzinnych domów dziecka, - właściwych dla poszczególnych form rodzinnej pieczy zastępczej. <p>Prace nad standardami będą uwzględniały efekty prac już wykonanych w tym zakresie przez warszawskie organizacje pozarządowe. Ze szczególną starannością należy opracować standardy działań zmierzających do powrotu dziecka z rodzinnej opieki zastępczej do rodziny, w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - standardy współpracy opiekunów zastępczych z rodzicami biologicznymi dziecka - standardy współpracy koordynatora rodzinnej opieki zastępczej z asystentem rodzinnym. 	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	7b. Wdrażanie standardów sprawowania rodzinnej pieczy zastępczej ukierunkowanej na powrót dzieci do ich rodzin	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej

8. Opracowanie i udostępnianie kompleksowej oferty wsparcia dla rodzinnych form pieczy zastępczej	8a. Opracowanie standardów funkcjonowania systemu wsparcia, w szczególności: <ul style="list-style-type: none"> - standardów działań Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, np. wykorzystywanie w systemie wsparcia doświadczonych opiekunów zastępczych, - standardów działań Koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej na rzecz wspierania opiekunów (np. poprzez dostarczanie takich usług, jak: wsparcie terapeutyczne, wsparcie specjalistyczne dla opiekunów, ich dzieci i dzieci powierzonych, turnusy terapeutyczne, wolontariat, wsparcie w usamodzielnieniu wychowanków, wsparcie w kontaktach z rodziną powierzonych dzieci, pomoc prawna, ubezpieczenia, itd.) - określenie zakresu zadań innych podmiotów niż organizatorzy i koordynatorzy oraz asystenci rodzinni, które wchodzi w skład systemu wsparcia dla rodzinnych form pieczy zastępczej (np. opiekunów dla spokrewnionych rodzin zastępczych, które nie są objęte opieką koordynatorów) - ustalenie zasad i procedur współpracy podmiotów tworzących system wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, w szczególności standardów dotyczących współpracy w sytuacjach kryzysowych 	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	8b. wdrażanie systemu wsparcia dla rodzinnych form pieczy zastępczej zgodnie z przyjętymi standardami	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
9. Przygotowanie kadr odpowiedzialnych za rozwijanie rodzinnych form pieczy zastępczej	9a. Opracowanie programu działań informacyjno-edukacyjnych adresowanych do kadr, czyli pracowników instytucji pełniących rolę organizatora rodzinnych form pieczy zastępczej oraz osób pracujących jako koordynatorzy (szkolenia dla kandydatów)	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	9b. Modyfikowanie programów działań informacyjno-edukacyjnych (szkoleń stosowanie) odpowiednio do stwierdzonych potrzeb	I półrocze 2011	Biuro Polityki Społecznej
	9c. Przygotowanie organizatorów i koordynatorów rodzinnych form pieczy zastępczej oraz innych pracowników odpowiedzialnych za rozwijanie rodzinnych form pieczy zastępczej (jednostek publicznych i niepu-	działania ciągłe	Biuro Polityki Społecznej

	blicznych) do współpracy z opiekunami zastępczymi, rodzinami, których dziecko znalazło się w pieczy zastępczej – szkolenie i staże oraz inne działania informacyjno-edukacyjnych		
10. Monitorowanie rodzinnych form pieczy zastępczej	10a. Opracowanie koncepcji oraz podstawowych narzędzi do monitoringu rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	10b. Przeszkolenie osób odpowiedzialnych za monitorowanie przebiegu rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, w szczególności (1) przebiegu pracy oraz (2) rezultatów pracy - organizatorów rodzinnej pieczy zastępczej - koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	10c. Opracowanie corocznych raportów zawierających wnioski i rekomendacje z monitoringu	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
11. Ewaluacja rodzinnych form pieczy zastępczej	11a. Opracowanie koncepcji oraz narzędzi do ewaluacji rodzinnych form pieczy zastępczej	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	11b. Zapewnienie organizatorom rodzinnej pieczy zastępczej przygotowania (szkolenia) w zakresie prowadzenia wewnętrznej ewaluacji działań na rzecz rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej (ewaluacja wewnętrzna jest działaniem fakultatywnym; podmioty, które zdecydują się na prowadzenie ewaluacji wewnętrznej otrzymają wsparcie administracji samorządowej w zakresie przygotowania się do prowadzenia tego rodzaju ewaluacji)	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	11c. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji działań na rzecz tworzenia i wspierania rodzinnych form pieczy zastępczej, w szczególności sposobu organizowania tych działań oraz ich rezultatów	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	11d. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej, wprowadzenie rozwiązań usprawniających i zwiększających skuteczność działań organizatorów i koordynatorów rodzinnych form pieczy zastępczej – zgodnie z rekomendacjami sformułowanymi na podstawie ewaluacji	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej

WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU

- liczba niespokrewnionych rodzin zastępczych
- liczba niespokrewnionych zawodowych rodzin zastępczych specjalistycznych
- liczba niespokrewnionych zawodowych rodzin zastępczych o charakterze pogotowia opiekuńczego
- liczba rodzinnych domów dziecka
- liczba dzieci, które wracają do swoich rodzin biologicznych po pobycie w pieczy zastępczej
- liczba rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka pracujących pod opieką koordynatora

PRIORYTET III Zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej oraz reintegracja rodzin

CEL 3. Indywidualizacja pracy z dziećmi oraz modernizacja całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych

CHARAKTERYSTYKA MODELU:

Modernizacja całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych w pieczy zastępczej polega przede wszystkim na (1) stopniowym zmniejszeniu liczby tych placówek oraz liczby miejsc w poszczególnych placówkach – tak, aby zapewniały swoim wychowankom warunki zbliżone do rodzinnych dające dzieciom możliwość rozwoju emocjonalnego i zdobywania umiejętności społecznych niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania w dorosłym życiu. Warunkiem indywidualizacji pracy z dziećmi przebywającymi w całodobowych placówkach opiekuńczo-wychowawczych (socjalizacyjnych, interwencyjnych i wielofunkcyjnych) jest podniesienie kwalifikacji pracowników placówek oraz wzmocnienie współpracy tych placówek z innymi podmiotami, zarówno z instytucjami tworzącymi LSW jak i z rodzicami dzieci.

Umieszczenie dziecka w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej następuje wtedy, gdy wyczerpały się możliwości zorganizowania rodzinnej opieki zastępczej. W szczególności dotyczy to dzieci o specjalnych potrzebach wymagających specjalistycznej pomocy.

Nakłada to obowiązek starannego doboru kadr odpowiednio przygotowanych i stale podnoszących swoje kwalifikacje adekwatnie do zakresu zadań wykonywanych w placówce – Niezbędne jest zapewnienie pracownikom wsparcia w postaci superwizji.

Pracownicy całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych pracują z dzieckiem w placówce – równolegle i od samego początku pobytu dziecka w placówce z jego rodziną w celu utrzymania więzi rodzinnych i na rzecz powrotu dziecka do domu rodzinnego. Partnerem pracownika placówki jest asystent rodzinny, który wspiera rodzinę dziecka w działaniach na rzecz rozwiązania jej problemów i poprawy sytuacji. Asystent rodzinny, wychowawca dziecka w placówce, przedstawiciel Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego oraz inni profesjonalści, którzy pracują z dzieckiem i znają jego potrzeby oraz możliwości – wspólnie oceniają stan dziecka, decydują o dalszych planach pracy z dzieckiem, podejmują decyzje dotyczące przeniesienia dziecka do rodzinnej pieczy zastępczej lub powrocie do rodziny biologicznej. Zasada utrzymywania kontaktów dziecka przebywającego w pieczy zastępczej z rodzicami biologicznymi oraz obowiązek współpracy różnych służb pomocy społecznej i sądu rodzinnego, który podejmuje decyzje prawnie wiążące, to przesłanki przemawiające za tym, aby dziecko było umieszczane w placówce znajdującej się możliwie blisko miejsca zamieszkania jego rodziny.

Duże całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze będą stopniowo – w miarę rozwoju rodzinnych form pieczy zastępczej likwidowane lub przekształcane w specjalistyczne placówki zapewniające opiekę dzieciom o specjalnych potrzebach. Modernizacja placówek zakłada zróżnicowanie form w zależności od potrzeb.

DZIAŁANIA na rzecz realizacji Celu 3

Nazwa działania	Krótką charakterystyka działań	Termin realizacji	Realizatorzy
1. Przekształcanie i likwidowanie dużych całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych	1a. Przenoszenie dzieci przebywających w placówkach do pieczy rodzinnej lub zmodernizowanych placówek (stopniowe redukowanie liczby miejsc w istniejących placówkach opiekuńczo-wychowawczych)	2010 – 2020	Biuro Polityki Społecznej
	1b. Reorganizacja placówek, w których została zredukowana liczba miejsc	2010 - 2020	Biuro Polityki Społecznej
	1c. Opracowanie systemu wsparcia dla merytorycznych pracowników placówek całodobowych, którzy w związku z przekształcaniem i likwidowaniem placówek będą musieli zmienić miejsce (i rodzaj) pracy; system wsparcia powinien umożliwiać dostosowanie kwalifikacji zawodowych stosownie do nowego miejsca pracy, np. w dziennych placówkach opiekuńczo-wychowawczych, poradnictwie rodzinnym lub jako zawodowe rodziny zastępcze lub rodzinne domy dziecka;	2010	Biuro Polityki Społecznej
	1d. Opracowanie planu wykorzystania infrastruktury pozostałej po zlikwidowanych placówkach socjalizacyjnych – z uwzględnieniem celu 3, priorytet I „Udostępnienie przestrzeni publicznej i rozwój infrastruktury społecznej”, np. przeznaczenie na placówki wsparcia dziennego, Dzielnicowe Centra Rodziny, etc.	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
2. Tworzenie różnego typu małych placówek opiekuńczo-wychowawczych o charakterze terapeutycznym dla dzieci powyżej 10 lat	2a. Tworzenie interwencyjnych placówek ściśle współpracujących z profesjonalistami niezbędnymi do przeprowadzenia interwencji kryzysowej oraz wstępnej diagnozy dziecka (i jego sytuacji rodzinnej), na podstawie której zapada decyzja o dalszych losach dziecka: skierowanie do wybranej formy pieczy zastępczej lub powrót do domu	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	2b. Tworzenie placówek specjalistycznych dla dzieci wymagających szczególnej opieki (przewlekłe chorych, niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie) funkcjonujących jako quasi-rodzinne formy pieczy zastępczej w formie mieszkań filialnych	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
3. Tworzenie filialnych i chronionych mieszkań dla wychowanków placówek (w	3a. Pozyskiwanie lokali mieszkalnych na mieszkania filialne i chronione	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej/Biuro Polityki Lokalowej

ramach przygotowania do usamodzielnienia)			
4. Opracowanie i wdrożenie standardów funkcjonowania całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych	4a. Opracowanie standardów dla placówek (z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych typów placówek), w szczególności określających takie kwestie, jak: - maksymalna liczba dzieci w placówce (maksymalny okres pobytu w placówce interwencyjnej) - kadry: kwalifikacje, liczba wychowawców i specjalistów , superwizja - współpraca merytorycznej kadry placówki z innymi profesjonalistami (m.in. asystenci rodzinni, pracownicy socjalni, rehabilitanci, psychologowie, prawnicy, etc.) w celu zapewnienia wychowankom usług, które służą zaspokajaniu ich potrzeb i reintegracji z rodziną (tj. realizacji indywidualnego planu pracy z dzieckiem i jego rodziną) - poszukiwania dzieci, które uciekły z placówki socjalizacyjnej lub interwencyjnej (powinny być zespoły, w skład których wchodzi psycholog, pedagog ulicy, pracownik socjalny, policjant) - funkcjonowanie mieszkań filialnych i chronionych dla wychowanków	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	4b. Wdrażanie standardów	2011-2013	Biuro Polityki Społecznej
	4c. Egzekwowanie standardów funkcjonowania całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych	2014- 2020	Biuro Polityki Społecznej
5. Inwestowanie w kapitał ludzki, tj. kadry placówek instytucji; udostępnienie systemu podnoszenia kwalifikacji zawodowych	5a. Udostępnianie systemu doskonalenia zawodowego	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	5b. Opracowanie ścieżki rozwoju i awansu zawodowego	działanie ciągłe	
	5c. Udostępnienie zaplecza merytorycznego, tj. profesjonalistów stale współpracujących z placówkami w zakresie tworzenia i realizacji indywidualnego planu pracy z wychowankiem	działanie ciągłe	

6. Monitorowanie systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej	6a. Monitorowanie procesu zmian w systemie instytucjonalnej pieczy zastępczej – wedle koncepcji i za pomocą narzędzi opracowanych w pkt. 7a (cel 1, priorytet III), w szczególności monitorowanie: - funkcjonowania placówek oraz współpracy pracowników merytorycznych zatrudnionych w placówkach z innymi profesjonalistami - rezultatów pracy wychowawców oraz ich współpracy z asystentami rodzinnymi, rodzinami wychowanków oraz innymi profesjonalistami - powrotów dzieci do rodzin i następnie ponownych umieszczeń w pieczy zastępczej	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	6b. Przeszkolenie osób odpowiedzialnych za monitorowanie procesu wprowadzania zmian w systemie instytucjonalnej pieczy zastępczej	II półrocze 2010	Biuro Polityki Społecznej
	6c. Gromadzenie i analizowanie informacji uzyskanych w ramach monitoringu oraz opracowanie raportów z monitoringu procesu zmian w systemie instytucjonalnej pieczy zastępczej	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
	6d. Doskonalenie rozwiązań stosowanych w systemie instytucjonalnej pieczy zastępczej – odpowiednio do wniosków i rekomendacji sformułowanych w raportach z monitoringu	działanie ciągłe	Biuro Polityki Społecznej
7. Prowadzenie ewaluacji systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej	7a. Przeprowadzenie okresowych i końcowej ewaluacji – wedle koncepcji i za pomocą narzędzi opracowanych w pkt.8a (cel 1, priorytet III)	okresowa: I pół. 2014, I pół. 2017, kończąca: I pół. 2020	Biuro Polityki Społecznej
	7c. Opracowanie raportów z ewaluacji, upowszechnianie wniosków i rekomendacji dot. modyfikacji systemu pieczy zastępczej, wprowadzenie nowych rozwiązań zgodnie z rekomendacjami sformułowanymi na podstawie ewaluacji	odpowiednio: II półrocze 2014, 2017 i 2020	Biuro Polityki Społecznej
WSKAŹNIKI REALIZACJI CELU <ul style="list-style-type: none"> • liczba miejsc w placówkach • liczba mieszkań filialnych • liczba mieszkań chronionych 			

Grupa I „Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodzin”

1. Anna Szymczak, Stowarzyszenie dla Rodzin, koordynator grupy I
2. Alicja Tyc, Urząd Dzielnicy Żoliborz m.st. Warszawy, koordynator grupy I
3. Anna Ciupa, Fundacja „Sto Pocięch”, Ośrodek Badań i Usług Psychologicznych PTP
4. Anna Ciura, Biuro Sportu i Rekreacji Urząd m.st. Warszawy
5. Marta Dąbrowska, Zespół Ognisk Wychowawczych Ognisko „Marymont”
6. Joanna Dolińska – Dobek, Biuro Polityki Społecznej Urząd m.st. Warszawy
7. Katarzyna Dołęgowska-Urlich Fundacja „Sto Pocięch”
8. Anna Gołębiowska, Zespół Żłobków m.st. Warszawy
9. Teresa Kapela, Związek Dużych Rodzina „Trzy Plus”
10. Janusz Kostynowicz, Doradca Prezydenta ds. społecznych
11. Mariusz Kowal, Biuro Polityki Lokalowej Urząd m.st. Warszawy
12. Joanna Leszczyńska-Kudłaciak, Klub Mam
13. Karolina Lewandowska, Fundacja „Dzieci Niczyje”
14. Anna Laskowska, Zespół Ognisk Wychowawczych Ognisko „Praga”
15. Anna Nowińska, Zespół Ognisk Wychowawczych Ognisko „Starówka”
16. Regina Sobolewska, Biuro Edukacji Urząd m.st. Warszawy
17. Paweł Trzciniński, Biuro Polityki Zdrowotnej Urząd m.st. Warszawy
18. Waldemar Wasiewicz, Bielańskie Stowarzyszenie Rodzin Wielodzietnych
19. Marta Widz, Centrum Komunikacji Społecznej Urząd m.st. Warszawy
20. Alicja Ziarnik, Biuro Edukacji Urząd m.st. Warszawy

Grupa II „Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym”

1. Anna Gierałowska, Powiślańska Fundacja Społeczna, koordynator grupy II
2. Anna Repelewicz-Iwaniuk, Biuro Polityki Społecznej Urząd m.st. Warszawy, koordynator grupy II
3. Grażyna Cieślak, Centrum Komunikacji Społecznej, Urząd Miasta st. Warszawy
4. Jacek Grzyśka, Biuro Edukacji Urząd m.st. Warszawy
5. Elżbieta Lesiak, Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Wola m.st. Warszawy

6. Witold Klaus, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej
7. Danuta Kuciewicz, Biuro Polityki Społecznej Urząd m.st. Warszawy
8. Elżbieta Krzyżanowska, Stowarzyszenie Razem Przeciw Przemocy
9. Jolanta Niewiadomska, Zespół Ognisk Wychowawczych
10. Joanna Patoka, Biuro Polityki Społecznej, Urząd Miasta st. Warszawy
11. Jolanta Pawelczyk, Biuro Polityki Społecznej, Urząd Miasta st. Warszawy
12. Elżbieta Potempska, Poradnia "Rodzice i Dzieci", UW
13. Alicja Sołtyka-Kamińska, Zespół Ognisk Wychowawczych
14. Tomasz Szczepański, Zespół Ognisk Wychowawczych, Stowarzyszenie Grupa Pedagogiki i Animacji Społecznej

Grupa III „Zapewnienie dzieciom rodzinnej opieki zastępczej oraz reintegracja rodzin”

1. Jolanta Sobczak, Warszawskiego Centrum Pomocy Rodzinie, koordynator grupy III
2. Joanna Luberadzka - Gruca, Fundacja Przyjaciółka, Koalicja na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej, koordynator grupy III
3. Ewa Czarkowska, Biuro Edukacji, Rodzinny Dom Dziecka
4. Elżbieta Czyż, Helsińska Fundacja Praw Człowieka
5. Karolina Malczyk – Rokicińska, Doradca ds. społecznych, Urząd Miasta st. Warszawy
6. Andrzej Kalisz, Ośrodek PORT Towarzystwo Nasz Dom
7. Agnieszka Kwaśniewska, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej
8. Edward Orpik, Powiślańskie Towarzystwo Społeczne
9. Barbara Passini, Krajowy Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczego TPD
10. Agnieszka Patela-Owczarczyk, Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie
11. Emilia Samsel, Biuro Polityki Społecznej Urząd m.st. Warszawy
12. Bożena Sawicka, Publiczny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczego
13. Elżbieta Stencel, Dom Dziecka nr 11, „Chata”
14. Sylwester Soćko, Ośrodek PORT Towarzystwo Nasz Dom
15. Lidia Ułanowska, Warszawskie Centrum Pomocy Rodzinie